

SPRAWOZDANIE

DYREKCJI

C. K. WYŻSZEGO GIMNAZYUM I.

z językiem wykładowym polskim

W TARNOPOLU

==== ZA ROK SZKOLNY 1911. ====



1. Powiat tarnopolski pod względem oświatowym i kulturalnym. Część II. Napisał Aleksander Medyński.
2. Część administracyjna.



TARNOPOL.
NAKŁADEM FUNDUSZU SZKOLNEGO.

Z drukarni Leona Wierzbickiego w Tarnopolu.
1911.



SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEGO GIMNAZYUM I.

z językiem wykładowym polskim

W TARNOPOLU

== ZA ROK SZKOLNY 1911. ==

1. Powiat tarnopolski pod względem oświatowym i kulturalnym. Część II. Napisał Aleksander Medyński.
2. Część administracyjna.



TARNOPOL.
NAKŁADEM FUNDUSZU SZKOLNEGO.

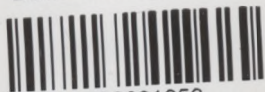
Z drukarni Leona Wierzbickiego w Tarnopolu.
1911.

103 743 II

1911



Biblioteka Jagiellońska



1002681953

Powiat tarnopolski

pod względem oświatowym i kulturalnym.

==== CZĘŚĆ II. ====

Napisał

ALEKSANDER MEDYŃSKI.

B. Szkolnictwo.

b) przemysłowe.

1. Uzupełniająca szkoła przemysłowa*).

Odezwa Komisji krajowej dla spraw przemysłowych w sprawie organizacji szkół przemysłowych uzupełniających pobudziła w Tarnopolu członków Rady miejskiej do zajęcia się tą sprawą zwłaszcza wtedy, gdy z inicjatywą w tej mierze wystąpił dyrektor seminarium i inspektor okręgowy. Na plenarnych posiedzeniach w dniu 7. i 14. kwietnia 1891. uchwaliła Rada miejska założyć w Tarnopolu szkołę przemysłową uzupełniającą II. kategorii według planu, zawartego w wydanych w roku 1899. przez Komisję krajową dla spraw przemysłowych zasadach organizacji szkół przemysłowych uzupełniających t. j. szkoły przemysłowej uzupełniającej, która składa się

- 1) z kursu przygotowawczego o jednej klasie i
- 2) z kursu przemysłowego o dwóch klasach.

Według tego wzoru założoną została w Tarnopolu szkoła przemysłowa uzupełniająca w dniu 15. września 1891. r., wobec czego kończy w bieżącym roku 20. rok istnienia. Na podstawie upoważnienia Rady szkolnej krajowej z dnia 8. sierpnia 1891. i zatwierdzonego przez Wydział krajowy statutu z dnia 31. maja 1892. otwarty najpierw został kurs przygotowawczy i I. klasa przemysłowa, w roku 1902/3. druga klasa przemysłowa.

Na kursie przygotowawczym udzielano nauki religii, rysunków, języka polskiego i rachunków, w I. klasie przemysłowej religii, rysunków, języka polskiego, stylistyki przemysłowej, rachunków i buchalterii. W planie naukowym na podstawie uchwały Wydziału szkolnego zaszła ta zmiana, że w r. 1900. wprowadzono naukę języka ruskiego jako przedmiotu nadobowiązkowego.

Już od pierwszej chwili założenia tej szkoły zauważyć się daje brak żywszego zainteresowania się nią ze strony niektórych pracodawców, którzy odnoszą się do niej z dziwną opieszałością i obojętnością a nawet lekceważeniem. Nietylko bowiem nie nakłaniali uczniów do pilnego uczenia

*) Sprawozdania Zarządu uzupeł. szkoły przem. za lata 1893.—1911. Tarnopol.

do tej szkoły i nie użyczali im potrzebnego czasu na naukę wieczorną, ale z drugiej strony nie przestrzegali przepisów §. 99. ustawy przemysłowej i po zawarciu umowy z terminatorami, nie zapisywali ich przez dłuższy czas do dotyczącego stowarzyszenia, skutkiem czego młodzież rękodzielnicza bywała pomijaną w wykazach uczniów przez zarządy stowarzyszeń w ewidencji utrzymywanych. Majstrowie zasłaniaли się dalej postanowieniem §. 75. a. ustawy przemysłowej, według którego terminatorzy tylko do 18 roku życia obowiązani są uczęszczać do szkoły przemysłowej uzupełniającej, wobec czego przyjmowali do terminu uczniów starszych, aby w ten sposób ominąć postanowienia ustawy. Od tego obowiązku uchylali się zwłaszcza majstrowie żydowski od czasu, gdy fundacja br. Hirscha przestała im opłacać po 80 kor. za jednego ucznia, to też frekwencja żydowskich terminatorów była słabą a dążenia w sprawie jej podniesienia natrafiały na znaczne trudności. Nieregularną więc frekwencją młodzieży należy przypisać przede wszystkim majstrom, nie okazującym zbytniej dbałości o wykształcenie młodzieży rękodzielniczej, więc i podniesienie rękodzieła. Począwszy od r. 1905. frekwencja poprawia się dzięki energicznym zabiegom władz przemysłowych. Sumienni majstrowie uwalniali uczniów w należyтым czasie od pracy warsztatowej i troszczyli się o ich regularną frekwencję, obojętni trzymali się dawnej utartej praktyki. W r. 1911. frekwencja w ciągu całego roku szkolnego była regularną tak, że zarząd szkoły jedynie raz przedłożył starostwu wykaz tych majstrów, którzy swych terminatorów nie posyłali regularnie do szkoły a to w celu pobudzenia opieczętałych do wypełniania obowiązków.

Rok każdy kończy się w szkole przemysłowej popisem i wystawą prac uczniów. Wystawa przedstawiając prace terminatorów budzi znaczne zainteresowanie się wśród tych pracodawców, którzy okazują zrozumienie tak ważnego ogniska przemysłowego. Dodać należy, że Polskie Towarzystwo gimn. „Sokół” bezinteresownie udzielało młodzieży rękodzielniczej nauki gimnastyki w godzinach wieczornych.

STATYSTYKA UCZNIÓW

pod względem frekwencji, klasyfikacji, wyznania
stopień

rok	zapisanych	pierwszy	rz.-kat.	gr.-kat.	moż.	ew.
1892	62	33	20	17	25	—
1893	81	41	22	12	47	—
1894	98	46	19	25	54	—

rok	zapisanych	stopień pierwszy	rz.-kat.	gr.-kat.	moż.	ew.
1895	97	52	27	27	43	—
1896	100	49	26	25	49	—
1897	108	51	33	27	47	1
1898	111	56	33	29	49	—
1899	131	63	46	29	56	—
1900	108	87	38	30	40	—
1901	98	47	44	24	30	—
1902	105	96	52	36	17	—
1903	78	29	37	23	18	—
1904	83	52	31	33	18	1
1905	86	55	38	36	10	2
1906	94	69	35	40	17	2
1907	76	54	39	27	9	1
1908	96	71	46	20	30	—
1909	88	66	31	25	32	—
1910	89	71	39	29	21	—

Rok szkolny 1909/10. rozpoczął się w dniu 15. września, ukończył się 22. maja. Liczba wszystkich zapisanych uczniów na kursie przygotowawczym wynosiła 45, w I. klasie przemysłowej 39, w II. klasie 22, razem 106, w końcu roku wykazała statystyka na roku przygotowawczym 37, w I. kl. 32, w II. kl. 20, razem 89. Stopień pierwszy otrzymało na kursie przygotowawczym 26 (nieklasyfikowanych 8), w I. kl. 27 (7), w II. kl. 18 (2), razem otrzymało stopień pierwszy 71, nieklasyfikowanych 18. Nagrody w łącznej kwocie 116 kor. otrzymało 33 uczniów. Z uczniów pozostałych przy końcu roku było według wyznania: 39 rzymskokatolickiego, 29 grecko-katolickiego i 21 mojżeszowego.

Statystyka uczniów według ich zawodów wykazuje w r. 1910.—2 blacharzy, 1 bronzownika, 2 fryzyerów, 1 lakiernika, 6 kowali, 8 krawców, 27 mechaników, 2 murarzy, 1 nożownika, 2 rzeźbiarzy, 3 rymarzy, 19 ślusarzy, 7 szewców, 5 stolarzy, 1 stelmacha, 2 tokarzy, 6 zegarmistrzów, 3 złotników, razem 89 uczniów.

W ogóle jeżeli uwzględnimy roczne zestawienia według zawodów od r. 1892. tj. od założenia szkoły aż po rok bieżący w największej ilości uczęszczali terminatorzy ślusarscy, których frekwencja utrzymuje się prawie zawsze na jednym poziomie. Od kilku lat zaznacza się zniżka terminatorów stolarskich, chociaż wytwórstwo stolarskie od szeregu lat należy do najbardziej rozgałęzionych gałęzi przemysłowych w Tarnopolu. Większe cyfry przedstawiają mechanicy, szewcy i krawcy, inne zawody są słabo reprezentowane.

2. Szkoła ślusarstwa maszynowego.

Po latach zabiegów powstała w Tarnopolu w dniu 1. listopada 1909. r. szkoła ślusarstwa maszynowego, połączona z kursem kucia koni. Dzięki znacznej ofiarności tarnopolskiej gminy, Kasy Oszczędności, Wydziału Rady powiatowej w Tarnopolu i Zbarażu powstała szkoła, która nie tylko dla Tarnopola, ale i dla sąsiednich powiatów podolskich ma wielkie znaczenie, dostarczy bowiem w przyszłości wyszkolonych rękodzielników dla zakładów przemysłowych i przedsiębiorstw rolniczych wschodnich stron kraju a zwłaszcza Podola, które sprowadzało dotąd ślusarzy z zachodnich prowincji. Ważnym jest ten nowy zakład zawodowy i z tego powodu, że przy nim sprawować będzie swe czynności komisja egzaminacyjna dla majstrów kowalskich tak, że kowale z całej podolskiej połaci kraju będą mogli obecnie przystępować do egzaminu w Tarnopolu.

Nieprzerwanym szeregiem zabiegów wiła się sprawa założenia tej szkoły w Tarnopolu od tej chwili, kiedy jeszcze w dniu 26. lipca 1891. krajowa Komisja dla spraw przemysłowych należycie uzasadniła potrzebę założenia w tem mieście państwowego, wzorowego warsztatu kowalstwa i ślusarstwa maszynowego. Uchwałę tę poparła jak najusilniej sejmowa Komisja przemysłowa, wskutek czego Sejm w dniu 25. lutego 1892. polecił Wydziałowi krajowemu, by rozpoczął rokowania z rządem o założenie warsztatu, utrzymywanego kosztem skarbu państwa z pomocą zasiłków kraju i czynników miejscowych. Gdy Wydział krajowy z rokowaniami niezbyt się spieszył, powziął Sejm ponowną uchwałę, polecającą Wydziałowi krajowemu, aby ponowił rokowania z rządem, radą gminną w Tarnopolu, radami powiatów sąsiednich w sprawie założenia w tem mieście warsztatu kowalskiego i ślusarstwa maszynowego. Rokowania rozpoczęte postępowały żółwim krokiem naprzód, chociaż Ministerstwo wyznań i oświaty reskryptem z dnia 9. maja 1896. l. 4.184 uznało potrzebę założenia tej szkoły, jak również stwierdziło, że zachodzą wszelkie warunki pomyślnego jej rozwoju. Ostatecznie dzięki zabiegom pośła Michałowskiego a w ostatnich fazach dążeń o szkołę ze strony pośła Galla, zdołano ustalić świadczenia poszczególnych czynników, które z nader ofiarną pośpieszyły pomocą, byle tylko rozpoczętą sprawę do kresu doprowadzić.

Szkoła, otwarta w dniu 1. listopada 1909., obejmuje oddział ślusarstwa maszynowego ze szczególnem uwzględnieniem wyrobu i naprawy maszyn i narzędzi rolniczych

oraz oddział podkownictwa, który z dniem 1. stycznia 1912. zostanie otwarty.

Nauka w oddziale ślusarstwa maszynowego trwa trzy lata, nauka podkownictwa będzie prowadzona w oddzielnych kursach. Uczniowie zwyczajni otrzymują przy końcu roku szkolnego świadectwa roczne z postępów naukowych a po ukończeniu całej nauki świadectwo odejścia, zastępujące dowód prawidłowego ukończenia nauki w terminie, odpowiadające wyzwoleniu czyli egzaminowi na czeladnika, oprócz tego skraca na jeden rok obowiązek co najmniej trzyletniego zatrudnienia w charakterze pomocnika (czeladnika) względnie robotnika fabrycznego, — przepisanego jako warunek wykonywania rzemiosła ślusarskiego. Językiem wykładowym jest język polski, atoli nazw technicznych przy nauce teoretycznej udziela się uczniom także w języku ruskim.

W bieżącym roku otwarty został pierwszy rok nauki, który ukończyło 25 uczniów.

W pierwszym roku szkolnym 1909/10. zapisało się na pierwszy rok nauki 36 uczniów, z których w ciągu roku 18. porzuciło naukę, druga połowa przeszła na wyższy kurs. W ubiegłym roku szkolnym z 45 uczniów, zapisanych na rok pierwszy, pozostało 25.

W ogóle w roku szkolnym 1910/11. uczęszczało w szkole ślusarskiej na pierwszy rok nauki 25, na drugi rok 18 uczniów. Największej cyfry młodzieży na obu kursach dostarczył powiat tarnopolski. I tak na pierwszy rok uczęszczało z powiatu tarnopolskiego 13 uczniów, borszczowskiego 1, podhajeckiego 1, skałackiego 1, złoczowskiego 1,—z zachodniej części kraju 1; na drugim kursie dostarczył powiat tarnopolski 21 uczniów, buczacki 1, trembowelski 1, zborowski 1, wreszcie złoczowski 1. Z wrześniem 1911. r. uzyska szkoła ślusarstwa maszynowego trzeci kurs nauki, będzie zatem zupełną szkołą tego typu.

Obok codziennej nauki udzielanej w szkole ślusarskiej przyczyniają się w znacznej mierze kursa fachowe do pogłębiania wiedzy w tym dziale rodzimego wytwórstwa. I tak w sierpniu 1910. odbył się trzytygodniowy kurs praktyczny artystycznego ślusarstwa. Program kursu tworzyła systematyczna nauka elementów artystycznego ślusarstwa według rozmaitych stylów, jak i nauka cyzelowania. W kursie wzięło udział zaledwie 9 uczestników a brak większego zainteresowania należy chyba tłumaczyć nader ożywionym w tym roku ruchem budowlanym, nie zezwalającym na odkładanie robótterminowych. Obok tego kursu odbył się

w szkole ślusarskiej kurs obsługi machin parowych, na czas najbliższy zapowiedziano kurs naprawy pomp i studzien.

3. Szkoła handlowa T. S. L.

Dwuletni kurs handlowy utworzony został przez tarnopolskie Koło Towarzystwa Szkoły ludowej w r. 1908. Plan naukowy kursu, zbliżony do planu szkół handlowych, obejmuje język polski i niemiecki, buchalterię pojedynczą i podwójną, rachunki kupieckie i towaroznawstwo, korespondencję polską i niemiecką, prawo handlowe i wekslowe, geografię handlową i historię Polski. W powołaniu tej szkoły wzięto pod uwagę rozmaite względy — wśród nich na pierwszym miejscu pragnął Zarząd powiększyć zastępy polskiej młodzieży handlowej. W r. 1908. powołano jedynie pierwszy rok nauki, który ukończyło 27 uczniów. Rok szkolny trwał od 15. października 1908. do 10. maja 1909. Nowy rok szkolny rozpoczął się w dniu 21. października 1909. Na pierwszy rok nauki zapisało się 36 uczniów, z których przyjęto 26; nadto wskutek licznych zgłoszeń ze strony kobiet, pragnących się kształcić w zawodzie kupieckim, postanowiono wprowadzić na kursie próbę koedukacji, wobec czego przyjęto na I. rok nauki 19 dziewcząt z ukończoną III. klasą wydziałową. Na drugi rok przyjęto 18 uczniów na podstawie świadectwa z poprzedniego roku.

W celu ustalenia planu, obowiązującego na dwuletnim kursie handlowym, jak również w celach informacyjnych, ogłoszono drukiem: „Zbiór uchwał i postanowień tarnopolskiego Koła T. S. L.“, w którym zawarto ważniejsze rozporządzenia, regulamin, plan naukowy i przepisy dyscyplinarne.

W ubiegłym roku szkolnym istniały pod zarządem tarnopolskiego Koła Towarzystwa Szkoły ludowej trzy typy szkoły handlowej: dwuklasowa szkoła handlowa żeńska, trzyletnia szkoła handlowa uzupełniająca i dwuletni kurs handlowy, który z końcem roku szkolnego został zwinięty.

Dwuklasowa szkoła handlowa żeńska, zatwierdzona przez Radę szkolną krajową, opiera się na planie, ogłoszonym w Dzienniku rozp. c. k. Ministerstwa w. i o. z dnia 1. czerwca 1910. W skład przedmiotów nauki wchodzi: język polski, niemiecki, rachunki kupieckie, nauka o handlu i wekslu, korespondencja i prace kantorowe, buchalterya, geografia handlowa i nauka o ustroju państwa, stenografia i kaligrafia. W ubiegłym roku do pierwszej klasy uczęszczało 16 uczenic, z najbliższym rokiem szkolnym otwartą zostanie druga klasa.

Drugi typ tworzyła szkoła handlowa uzupełniająca, oparta na statucie i planach, zatwierdzonych przez władzę szkolną. Nauka, podzielona na okres trzechletni, obejmuje język polski, niemiecki, rachunki, geografję i kaligrafję. W roku ubiegłym uczęszczało do tej szkoły 17 uczniów i 10 uczenic.

Wreszcie trzeci typ stanowił dwuletni kurs handlowy, zorganizowany przez Zarząd Koła Towarzystwa Szkoły ludowej w r. 1908. Wobec przeprowadzonej organizacyi szkolnictwa handlowego uchwalono zwinąć dwuletni kurs handlowy, to też w ubiegłym roku istniał jedynie rok drugi, prowadzony w tym celu, by młodzieży, uczęszczającej poprzednio na kurs pierwszy, dać możność objęcia całego planu naukowego. Obejmował on w swym programie w 12 godzinach tygodniowo: język polski, niemiecki, korespondencyę polską i niemiecką, buchalteryę, rachunki kupieckie, geografję handlową, naukę o handlu i wekslach i wykłady z ekonomii społecznej. W roku 1909/10. przyjęto na I. rok kursu handlowego 26 uczniów i 19 uczenic, z których na rok drugi przeszło 20 uczniów i 16 uczenic.

4. Szkolnictwo zawodowe.

a) Seminarjum żeńskie.

Pozostające pod kierunkiem prof. Vogla seminarjum prywatne żeńskie powstało w r. 1898/9. We wrześniu tego roku grono uczenic zwróciło się z prośbą do prof. sem. Michała Wagilewicza o utworzenie wspólnego kursu celem przygotowania się do nauki seminaryjalnej. Ponieważ owe uczenice przez dwa lata uczęszczały do zakładu naukowego, utworzonego przez prof. Gawalewicza, przeto prof. Wagilewicz wspólnie z prof. Voglem utworzyli w r. 1898/9. trzeci rok zakładu naukowego żeńskiego, przygotowującego do seminaryjalnego egzaminu dojrzałości.

W r. 1899/900. utworzono w tym zakładzie I. i II. rok nauki i zorganizowano go, jako „wyższy Instytut naukowy żeński“, z trzyletnią nauką, prowadzoną w tym kierunku, by uczenice po jego ukończeniu były przygotowane do egzaminu dojrzałości w seminarjum nauczycielskiem. „Instytut naukowy“ uzyskał zatwierdzenie ze strony Rady szkolnej krajowej rozporządzeniem z dnia 13. stycznia l. 1039. W tej formie rozwijał się ten zakład do r. 1904/5.

Rok	I. kl.	II. kl.	III. kl.	razem
1898/9	—	—	26	26
1899/0	22	20	—	42

Rok	I. kl.	II. kl.	III. kl.	razem
1900/1	22	13	9	44
1901/2	24	19	11	54
1902/3	30	23	10	63
1903/4	27	20	9	56

W tym sześcioletnim okresie istnienia zakładu przekonano się, że nie odpowiada on w zupełności wymaganiom i potrzebom garnącego się do nauki ogółu dziewcząt, przystąpiono więc do udoskonalenia go i zastosowania do potrzeb chwili. Przemieniono go więc w czteroletnie seminaryum żeńskie, wybudowano nowy gmach szkolny i założono „internat dla uczenic“, którego kierownictwo oddano zrazu w ręce wygnanek z Francyi, Sióstr św. Józefa, a w r. 1907. S. S. Dominikanek. Naukę przystosowano w zupełności do planów seminaryów żeńskich rządowych tak, aby abiturientki były nietylko teorycznie, ale i praktycznie przygotowane do egzaminu dojrzałości w seminaryum nauczycielskiem. W r. 1909. wdrożono akcyę celem uzyskania pozwolenia na otwarcie szkoły ćwiczeń przy tym zakładzie.

Zatwierdzenie przemiany zakładu ze strony ministerium uzyskano po usilnych zabiegach w r. 1905. rozporządzeniem z dnia 5. września, l. 31.298. Od tego też czasu liczba uczenic rokrocznie wzrasta. Od r. 1909. wdrożył zakład akcyę celem uzyskania prawa publiczności, któreto zabiegi nie zostały na razie uwieńczone pomyślnym wynikiem.

FREKWENCYA W ZAKŁADZIE :

Rok	I. r.	II. r.	III. r.	IV. r.	razem
1904/5	34	23	11	7	75
1905/6	45	24	16	6	91
1906/7	36	38	19	10	103
1907/8	42	29	34	16	121
1908/9	52	35	22	27	136
1909/10	55	40	25	15	135

Z powodu trudności w uzyskaniu prawa publiczności zakład nie może się rozwinąć, mimo tego, że pod względem pedagogiczno-dydaktycznym dzięki nadzwyczaj wydatnej i mozolnej pracy kierownika i grona nauczycielskiego stanął na równi z publicznymi zakładami seminaryalnymi.

β) Seminaryum męskie.

Seminaryum* nauczycielskie męskie w Tarnopolu powstało dnia 1. września 1871. na podstawie rozporządzenia

*) E. Michałowski: Seminaryum nauczycielskie męskie w Tarnopolu 1871 — 1896. Lwów 1897.

ministeryjalnego, które wprowadza język wykładowy polski i ruski oraz ustanawia czteroklasową szkołę ćwiczeń z językiem wykładowym polskim a w r. 1876/7 jedną klasę z językiem wykładowym ruskim, od r. 1892/3 wprowadza osobną czteroklasową szkołę ćwiczeń z językiem wykładowym ruskim. W r. 1875/6 otwartą została na podstawie upoważnienia ministeryjalnego klasa przygotowawcza, w r. 1892/3 rok czwarty, dzięki czemu ułożyły się stosunki normalnie a praca na podstawie statutu organizacyjnego mogła być odpowiednio do czterech lat rozdzieloną.

W ciągu lat 1902.—1908. frekwencja zakładu rozmaitym ulega wahaniom. W r. 1902/3 wśród dziesięciu zakładów tego typu zajmuje seminaryum tarnopolskie z cyfrą 289 uczniów czwarte miejsce po Krakowie (320) a cyfrę taką samą przedstawia również i seminaryum stanisławowskie. W roku następnym, gdy liczba seminaryów w kraju wzrosła o seminaryum w Starym Sączu, zajmuje seminaryum tarnopolskie z cyfrą 292 uczniów piąte miejsce po Krakowie (326), wyprzedziło je o 5 uczniów seminaryum stanisławowskie, w poprzednim roku na równi pod względem frekwencji z tarnopolskiem stojące. W roku 1905. wyprzedza Tarnopol Stanisławów i zajmuje znowu czwarte miejsce po Krakowie, w r. 1906. piąte miejsce, w r. 1907. czwarte miejsce, podczas gdy piąte zajmuje seminaryum lwowskie, liczące o 14 uczniów mniej od tarnopolskiego.

W r. 1908. liczyła Galicya 15 seminaryów nauczycielskich, 12 męskich (Kęty, Kraków, Krosno, Lwów, Rzeszów, Sambor, Sokal, Stanisławów, Stary Sącz, Tarnopol, Tarnów, Zaleszczyki) i trzy żeńskie (Kraków, Lwów i Przemyśl). Język wykładowy polski obowiązywał w sześciu seminaryach nauczycielskich męskich, w innych, wśród nich i w Tarnopolu, język polsko-ruski. Frekwencja w tym roku wykazuje: w Krakowie 392 uczniów, w Samborze 347, w Tarnopolu 347, w Stanisławowie 328, we Lwowie 302 i t. d. Seminaryum tarnopolskie zajmuje tedy trzecie z kolei miejsce wśród seminaryów nauczycielskich w kraju, licząc nawet większą liczbę uczniów od seminaryum lwowskiego.

Seminaryum tarnopolskie posiada język wykładowy polsko-ruski, obok nauki języka ruskiego i religii grecko-katolickiej wykłada się w języku ruskim naukę matematyki oraz naukę gospodarstwa wiejskiego.

STATYSTYKA UCZNIÓW PODŁUG RELIGII.

Rok szkolny	Liczba zapisanych uczniów	rzym. kat. wyzn.	grecko kat. wyzn.	mojżeszowe wyzn.
1902	290	113	143	34
1903	289	127	129	33
1904	292	149	126	17
1905	319	172	126	21
1906	312	160	134	18
1907	327	175	135	17
1908	347	185	148	14

WYNIK EGZAMINU DOJRZAŁOŚCI
w latach 1892. — 1908.

Rok szkolny	Ustny egzamin dojrzałości składało kandydatów				Wynik egzaminu						Ogółem	
	publicznych	eksternistów	eksternistek	razem	dojrzałych	reprobowanych	dojrzałych	reprobowanych	dojrzałych	reprobowanych	dojrzałych	reprob.
					publicznych	eksternistów	eksternistek	razem	dojrzałych	reprob.		
					publicznych		eksternistów		eksternistek		razem	
1902	41	20	19	80	39	2	14	6	12	7	65	15
1903	51	10	41	102	49	2	2	8	21	20	72	30
1904	41	14	38	93	40	1	7	7	29	9	76	17
1905	51	13	33	97	48	3	8	5	21	12	77	20
1906	46	6	36	88	45	1	4	2	27	9	76	12
1907	47	8	49	104	46	1	4	4	38	11	88	16
1908	67	17	50	134	64	3	7	10	27	23	98	36

Statystyka klasyfikacji w okresie 1902—1908. wykazuje:

w r. 1902.	klasyfikowanych	263,	reprobowanych	35 (13 ⁰ / ₀)
w r. 1903.	"	262,	"	15 (2 ⁰ / ₀)
w r. 1904.	"	264,	"	14 (5 ⁰ / ₀)
w r. 1905.	"	275,	"	23 (8 ⁰ / ₀)
w r. 1906.	"	282,	"	6 (6 ⁰ / ₀)
w r. 1907.	"	300,	"	18 (6 ⁰ / ₀)
w r. 1908.	"	323,	"	20 (6 ⁰ / ₀)

5. Szkolnictwo średnie.

α) Liceum.

Liceum Sióstr św. Józefa w Tarnopolu powstało w r. 1908. przez zorganizowanie prywatnej szkoły wydziałowej, która już istniała od trzech lat i była zorganizowaną na planie szkoły wydziałowej król. Jadwigi we Lwowie. Rozporządzeniem z 8. maja 1908. l. 57.255 zatwierdziła Rada szkolna krajowa statut, opracowany na podstawie planu normalnego liceów, wydany rozporządzeniem min. w. i o. z 11. grudnia 1900. l. 34.551 i pozwoliła na otwarcie tej szkoły, następnie rozp. min. w. i o. z 8. czerwca 1909. l. 22.237 otrzymało liceum prawo publiczności na rok szkolny 1908/9. dla istniejących klas I. — V. a w końcu prawo publiczności dla wszystkich klas i prawo odbywania egzaminów dojrzałości oraz wydawania świadectw, mających znaczenie świadectw szkół publicznych.

W roku szkolnym 1908/9. było w pięciu klasach 67 uczenic, w r. 1909/10. w sześciu klasach 79. Nauki udzielają siostry zakonne i profesorowie szkół średnich. Liceum żeńskie jest szkołą średnią. Egzamin dojrzałości uprawnia do wpisania się na uniwersytet w charakterze słuchaczki nadzwyczajnej z prawem składania egzaminu państwowego na nauczycielki liceów żeńskich. Celem uzyskania rozszerzenia egzaminu na maturę w seminariach nauczycielskich należy uzupełnić ten egzamin egzaminem z pedagogii i tych przedmiotów, których w trzech wyższych klasach licealnych nie uczono, dla uzyskania prawa praktyki aptekarskiej egzaminem z języków klasycznych w zakresie sześciu klas gimnazjalnych, wreszcie abiturjentki liceów mogą korzystać z jednorocznego (akademickiego) kursu w akademiach handlowych.

β) Gimnazjum I. i II.

W ostatnich kilkunastu latach na polu szkolnictwa średniego w Tarnopolu zaszły ważne zmiany, w okresie tym w wyższej szkole realnej otwarto w r. 1897. klasę siódmą i dokonano w ten sposób zupełnej organizacyi tego zakładu a gdy istniejące w Tarnopolu jedyne gimnazjum osiągnęło pod względem frekwencyi z cyfrą 626 uczniów siódme miejsce w kraju wśród szkół średnich tego typu reskr. min. w. i o. z dnia 5. października 1898. l. 15.502. otwarto w gimnazjum tem w I. klasie oddział równorzędny z językiem wykładowym ruskim, któreto oddziały równorzędne na podstawie reskryptu ministerstwa z 21. sierpnia 1905. l. 32.444 zorganizowane zostały jako samoistne gim-

nazyum z ruskim językiem wykładowym im. Franciszka Józefa I.

Gdy w dalszym ciągu wzrastała frekwencja w gimnazjum polskim i gdy osiągnęła ona w roku szkolnym 1904. cyfrę 971 uczniów tak, że gimnazjum zajęło czwarte z rzędu miejsce w kraju po gimnazjum IV. (1171) i III. (989) we Lwowie oraz gimnazjum w Stanisławowie (983), utworzone zostały reskryptem ministerstwa z dnia 21. sierpnia 1905. l. 32.444 osobne oddziały równorzędne z językiem wykładowym polskim, złożone z klas I. — VIII., zorganizowane reskryptem ministeryalnym z dnia 14. stycznia 1908. l. 42.944 jako odrębne gimnazjum II. z polskim językiem wykładowym.

Potrzeba podziału gimnazjum polskiego na odrębne zakłady znalazła swe uzasadnienie w nadzwyczaj wysokiej frekwencji zakładu, który mimo utworzenia odrębnego z językiem wykładowym ruskim osiągnął czwarte miejsce w kraju.

Po dokonanym podziale gimnazjum I. na dwa odrębne zakłady statystyka uczniów i klas w zakładzie macierzystym przedstawiała się na początku roku następująco :

rok	ilość uczni	klas głównych:	równorzędnych:	razem
1906	554	8	6	14
1907	634	8	6	14
1908	615	8	7	15
1909	635	8	7	15
1910	622	8	7	15

W ostatnim roku liczył zakład 622 uczniów w 15 oddziałach, mógłby zatem tworzyć dwa odrębne zakłady. W sprawozdaniu Rady szkolnej krajowej za rok 1907/8. w statystyce, uwidaczniającej frekwencję zakładu, pogląd na stosunek frekwencji w dwóch ostatnich latach przedstawia gimnazjum I. w r. 1907. jeszcze na trzecim miejscu, nie uwzględnia bowiem odrębności obu zakładów, ale podaje cyfry obu gimnazjów razem (1155), w roku następnym natomiast zajmuje 23-cie miejsce, podczas gdy w tymże roku gimnazjum ruskie z cyfrą uczniów (665) zajmuje 20-te miejsce a gimnazjum II. z polskim językiem wykładowym z cyfrą 502 uczniów 35-te miejsce. W roku 1909/10. liczyło gimnazjum I. 622 uczniów, podczas gdy gimnazjum II. liczyło ich 495, ruskie 683.

Statystyka uczniów obu gimnazjów polskich według wyznania i narodowości przedstawiała się z końcem roku szkolnego :

Rok szkolny	Gimnazjum	WYZNANIE				Polaków	%	Rusinów	%	Ogółem było uczniów
		rzym. kat.	grecko-kat.	orm. kat.	mojż.					
1906	I.	230	54	—	231	264	90	51	10	515
	II.	216	—	—	240	456	100	—	—	456
1907	I.	262	44	—	227	489	91	44	9	533
	II.	203	—	1	277	481	100	—	—	481
1908	I.	236	50	2	248	486	90	50	10	536
	II.	181	—	—	278	459	100	—	—	459
1909	I.	257	52	2	276	535	91	52	9	587
	II.	172	—	1	299	472	100	—	—	472
1910	I.	259	48	—	276	535	91	48	9	583
	II.	190	1	—	293	483	99·8	1	0·2	484

Procent polskiej młodzieży w gimnazjum I. dzięki temu, że znaczna ilość uczniów odpłynęła ku gimnazjum ruskiemu, jest bardzo znaczny i utrzymuje się w przeciągu ostatnich lat pięciu w równowadze z małemi jednakowoż wahaniem, wynosił w r. 1906. i 1908. — 90%, w r. 1907., 1909. i 1910. — 91%. Odsetek ruskiej młodzieży z powodu istnienia w Tarnopolu gimnazjum ruskiego niewysoki, wynosił w gimnazjum I. z polskim językiem wykładowym w latach 1906.—10 prc. (51 uczniów), 1907. — 9 prc. (44), 1908. — 10 prc. (50), 1909. — 9 prc. (52), wreszcie w r. 1910. — 9 prc. (48 uczniów), w gimnazjum II. z polskim językiem wykładowym z powodu braku systemizowanej posady katechety grecko-katolickiego, posady, której kreowanie jest zupełnie zbędne ze względu, że młodzież ruska albo może zapisywać się do gimnazjum z ruskim językiem wykładowym albo do gimnazjum I. z polskim językiem wykładowym, gdzie posada katechety istnieje, wobec czego w gimnazjum II. z polskim językiem wykładowym w ogólności nie przyjmowano uczniów grecko-katolickiego wyznania w okresie od r. 1906. — 1909., w ostatnim natomiast roku przyjęto 1 ucznia.

Pod względem wyznaniowym młodzież wyznania rzymsko-katolickiego w gimnazjum I. wynosiła w latach: 1906. — 230 (44 prc.), 1907. — 262 (49 prc.), 1908. — 236 (44 prc.), 1909. — 257 (44 prc.), wkońcu w r. 1910. — 259 (44 prc.), na jednym zatem poziomie procentowym utrzymała się w przeciągu trzech ostatnich lat szkolnych. M o-

dzień wyznania mojżeszowego w tym zakładzie w powyższych okresach czasu wykazywała następujące cyfry: 231 (44 prc.), 227 (42 prc.), 248 (46 prc.), 276 (47 prc.), wkońcu w r. 1910. — 276 (47 prc.), z tendencją zatem powolnego, lecz stałego wzrostu w ostatnich latach.

W gimnazyum II. z polskim językiem wykładowym młodzież wyznania rzymsko-katolickiego wynosiła w roku 1906. z cyfrą 216 — 47 prc., 1907. — 203 42 prc., 1908. — 181 39 prc., 1909. — 172 36 prc., wreszcie w r. 1910. — 190 39 prc. W początkowych zatem czterech latach istnienia okazuje się stała zniżka o wykładniku procentowym: 47, 42, 39 i 36, w r. 1910. podnosi się o 3 prc. Ze zniżką młodzieży rzymsko katolickiej następuje zwyżka procentowa młodzieży wyznania mojżeszowego, której odsetek w tych okresach czasu przedstawia się z tendencją wzrostu od r. 1906. — 1909. a więc wynosi 53, 58, 61 i 64 prc., cofa się w ostatnim roku szkolnym o 3 prc. na korzyść młodzieży innego wyznania.

Znaczny procent młodzieży w obu gimnazyach pochodzi z miasta Tarnopola i powiatu tarnopolskiego. I tak po kreowaniu gimnazyum II. z polskim językiem wykładowym w gimnazyum I. w roku 1906. pochodziło z miasta 198 uczniów (38 prc.), z powiatu 66 (12 prc.), w latach następnych udział młodzieży z miasta wyrażają wykładniki procentowe: w r. 1907. — 40 prc., 1908. — 42 prc., 1909. — 43 prc., 1910. — 46 prc., zatem jak wykazuje powyższe zestawienie młodzieży z miasta z rokiem każdym przybywa, z powiatu tarnopolskiego udział młodzieży wyraża się: w r. 1906. — 12 prc., w następnych latach: 12 prc., 13 prc., 13 prc. i w r. 1910. — 13 prc.

W gimnazyum II. z miasta uczęszcza w tych okresach czasu 38 prc., 37 prc., 40 prc. i 36 prc., z powiatu tarnopolskiego w r. 1905. — 12 prc. ogólnej cyfry zakładu, w następnych latach 12 prc., 15 prc. i 16 prc.

Udział młodzieży z okolicznych powiatów podolskich jest stosunkowo liczny, najsilniejszy z powiatów: husiatyńskiego, skałackiego i zbaraskiego oraz trembowelskiego w klasach wyższych, słabnący z tego powiatu w miarę jak gimnazyum w Trembowli z rokiem każdym aż do uzupełnienia przybywa nowa klasa. Z tych powiatów uczęszcza do obu gimnazyów najwięcej młodzieży z powiatu skałackiego, z którego uczęszczało w r. 1906. — 104 uczniów, w latach następnych 127, 89 i 131, w r. 1910. w gimn. I. z polskim językiem wykładowym 70 uczniów, tworzących 12 prc. ogólnej cyfry tego zakładu. Dzięki utworzeniu Bursy

im. Kazimierza Wielkiego (T. S. L.) i Bursy Polskiej w porównaniu z ubiegłymi latami udział młodzieży z tarnopolskiego powiatu w szkołach średnich w Tarnopolu jest liczniejszy.

Dla porównania podajemy niektóre daty z wykazów statystycznych gimnazjum ruskiego im. Franc. Józefa I. w Tarnopolu w r. szkol. 1909/10.

Z początkiem r. 1909/10. przyjęto do gimnazjum 683 uczniów, z końcem roku liczył zakład 616. Pod względem wyznania było w zakładzie rel. grecko-kat. 613, rzymsko-katolickiego 2, mojżeszowego 1, wszyscy mówili po rusku.

Z tej cyfry pochodziło z Tarnopola 100 uczniów (16 proc.), z powiatu tarnopolskiego 154 (25 proc.), z sąsiednich powiatów najwięcej młodzieży dostarczył zakładowi powiat skałacki (82), potem zbaraski (72), husiatyński (59), trembowski (43), zborowski (24), brzeżański (14), brodzki (10), z innych powiatów pochodziło 58 uczniów.

γ) Szkoła realna.

Założona w Tarnopolu w r. 1859. szkoła realna była przez szereg lat niższą samoistną szkołą o trzech klasach, z których druga była otwartą w r. 1860/1., trzecia w 1861/2. W rozwoju swym przechodziła rozmaite fazy a dopiero po zobowiązaniu się gminy do rozmaitych prestacji na podstawie rozporządzenia z dnia 1. kwietnia 1896. zostaje niższa szkoła realna w Tarnopolu zorganizowaną jako wyższa szkoła realna, której VI. klasa powstaje z rokiem szkolnym 1896/7, a z następnym rokiem klasa siódma, wobec czego reorganizacja zakładu została w zupełności przeprowadzoną.

Statystyka frekwencji w szkole realnej od chwili zupełnego jej zorganizowania wykazuje wzrost do r. 1902., w którym zakład ten liczy 414 uczniów, najwyższą cyfrę, jaką kiedykolwiek osiągnął, od r. tego frekwencja stale się zmniejsza osiągając w r. 1910. najniższą w tym okresie cyfrę: 213. W okresie od r. 1898. po r. 1910. ilość klas równorzędnych i jej wzrost był analogiczny do ogólnej frekwencji zakładu, w r. 1901. ilość klas równorzędnych jest najwyższą, wynosi bowiem 6 oddziałów równorzędnych, poczem cyfra tych klas opada do r. 1909., w którym nie ma zakład ani jednej klasy równorzędnej, okazuje tendencję wzrostu w roku ostatnim, w którym utworzono 1 oddział równorzędny a to z powodu większego stosunkowo napływu młodzieży do klasy I.

STATYSTYKA UCZNIÓW PUBLICZNYCH I KLAS z końcem roku szkolnego.

Rok	K L A S A							Razem	KLAS		Razem
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.		głó- w- nych	równ- - rzędnych	
1899	107	90	57	27	23	20	25	349	7	4	11
1900	102	103	75	45	23	20	20	388	7	5	12
1901	68	97	94	57	36	30	17	399	7	6	13
1902	86	62	89	76	44	28	29	414	7	5	12
1903	50	69	62	84	50	48	30	393	7	5	12
1904	63	45	62	54	73	45	46	388	7	5	12
1905	49	56	48	61	47	54	36	351	7	5	12
1906	24	43	46	48	40	42	49	292	7	4	11
1907	29	30	38	38	34	44	31	244	7	3	10
1908	23	28	33	36	37	29	40	226	7	1	8
1909	34	25	27	33	34	31	33	217	7	—	7
1910	52	25	25	31	24	29	27	213	7	1	8

W okresie 1902.—1908. w 1! szkołach realnych w kraju frekwencja jest rozmaita. Pomijając niezupełny w tym czasie zakład tego typu w Śniatynie i Żywcu wśród pozostałych dziewięciu szkół realnych jedynie szkoła realna II. we Lwowie począwszy od r. 1902. okazuje trwały wzrost, dochodząc w r. 1908. do cyfry 623 uczniów, szkoła realna I. w Krakowie, I. we Lwowie, w Stanisławowie przedstawiają pewne wahania z tendencją równowagi. Natomiast stałą zniżkę i ubytek wykazują szkoły realne: w Jarosławiu (choć frekwencja w r. 1908. podniosła się do 220), w Krośnie od r. 1906., w którym zakład był już zorganizowany, szkoła realna w Krakowie, Tarnopolu, Tarnowie. Przyczyny tego stanu rzeczy są rozmaite, jedni podnoszą brak podstaw ekonomicznych kraju, inni brak kwalifikacji do innych zawodów, jakiej bezpośrednio szkoła nie daje, sprawa ubytku frekwencji zresztą niezmiernie wagi wymaga umiejętnego ujęcia przyczyn, stan ten powodujących.

Pod względem wyznania statystyka wykazuje w r. 1910. w zakładzie: uczniów rzymsko-katolickiego obrządku było 89 (41·5 proc.), grecko-katolickiego 35 (17 proc.), mojżeszowego 89 (41·5 proc.). Wyznanie rzymsko-katolickie objawiało stały wzrost do r. 1901. (114), następnie frekwencja młodzieży tego wyznania opada włącznie po rok 1908, od którego począwszy wykazuje wzrost w dwóch latach następ-

nych. Najniższy procent tej młodzieży istniał w zakładzie w r. 1906., kiedy wykładnik procentowy wynosił 24. Młodzież wyznania grecko-katolickiego wzrasta do roku 1900., w którym osiągnęła najwyższą cyfrę t. j. 81, tworząc w ten sposób 20·9 prc. ogólnej cyfry zakładu, podczas gdy od tego roku frekwencya tej młodzieży obniża się z rokiem każdym tak, że w ostatnim roku spada do 35 uczniów, co tworzy 17 prc. ogólnej cyfry. Młodzież mojżeszowego wyznania stale wzrasta aż do roku 1906. włącznie, w roku 1905. z cyfrą 206 tworzy 58·6 prc. ogólnej cyfry, od roku 1905. równoległe z ogólną cyfrą w zakładzie opada tworząc w roku 1910. z cyfrą 89 — 41·2 prc. t. j. przedstawia ten sam wykładnik procentowy, jaki przypada w udziale młodzieży rzymsko katolickiego wyznania. Najwyższy wykładnik procentowy osiągnęła młodzież wyznania mojżeszowego w roku 1903 (61 prc.), najniższy w r. 1910. (41·5 prc.).

Szkoła realna skupia przeważnie młodzież z miasta w mniejszej części ze wsi w powiecie tarnopolskim. W okresie od jej zupełnego zorganizowania po rok 1910. młodzież z miasta zajmuje prawie zawsze około 50 prc. ogólnej cyfry zakładu, młodzież ze wsi w powiecie tarnopolskim waha się w granicach od 10 prc.—14 prc. ogólnej cyfry zakładu. W szczególności z powiatu tarnopolskiego uczęszcza do szkoły realnej w r. 1898. — 33 uczniów (11 prc.), 1899. — 41 (11 prc.), 1900. — 50 (12·prc.), 1901. — 43 (10 prc.), 1902. — 57 (13 prc.), 1903. — 49 (12 prc), 1904. — 55 (14 prc.), 1905. — 52 (14 prc.), 1906. — 38 (13 prc.), 1907. 36 (14 prc.), 1908. — 24 (10 prc.), 1909. — 26 (11 prc.), wreszcie w r. 1910. — 22 uczniów (10 prc.). Najwyższy wykładnik procentowy zaznaczył się w latach: 1904., 1905. i 1907. Znaczniejszą również była frekwencya młodzieży z powiatów sąsiednich: brzeżańskiego, borszczowskiego, husiatyńskiego, skałackiego, trembowelskiego i zbaraskiego, z których młodzież dążyła do szkoły realnej w Tarnopolu, gdyż jest ona na wielkiej przestrzeni Podola jedyną, a inne zakłady tego typu jak we Lwowie i Stanisławowie z powodu odległości znaczniejsze przedstawiają trudności. Cyfry z tych powiatów były o wiele wyższe w latach dawniejszych, zwłaszcza z powiatów borszczowskiego i trembowelskiego, uległy w ostatnich latach znacznej redukcji, zapewne wskutek powstania gimnazjum w Trembowli.

W ostatnim roku szkolnym (1910.) udział miasta Tarnopola, powiatu tarnopolskiego i sąsiednich przedstawiał się następująco: z miasta uczęszczało do szkoły realnej 126 uczniów (59 prc.), z powiatu tarnopolskiego 22 (10 prc.),

brzeżańskiego 3 (1·4 prc.), borszczowskiego 7 (3 prc.), husiatyńskiego 9 (4 prc.), skałackiego 13 (6 prc.) i zbarskiego 8 (3·7 prc.).

IV. Towarzystwo Szkoły ludowej*).

A. Koło tarnopolskie.

Pracę oświatową na szerokie rozmiary rozwinęło wśród włościan a następnie i na terenie miejskim tarnopolskie Koło Towarzystwa Szkoły ludowej. Jako cel wytknęło sobie pracę oświatową wśród ludu przez zakładanie szkół, czytelni, burs włościańskich, kursów dla analfabetów, wypożyczalni książek, urządzenie odczytów, tworzenie Muzeum podolskiego itd. Z małych początków instytucja ta na przestrzeni nietylko Tarnopola ale i na Podolu wzrosła wprost do olbrzymiego znaczenia i z rokiem każdym podążyła ku coraz większemu rozwojowi, zyskuje popularność wśród mas włościańskich i nieci coraz nowe ogniska oświatowe, z których płynie myśl ożywcza w masę niosąc oświatę nieskażoną, postęp, zapal do pracy — coraz bardziej wzbogacające się doświadczenie, wzrastające poczucie narodowe.

Patrzyliśmy od początku powstania tarnopolskiego Koła na jego nadzwyczaj szybki rozwój, patrzyliśmy, jak w przeciągu niewielu lat ze skromnej ubikacji w gmachu sokolim rozrosło się do tego stopnia, iż dzisiejsze gmachy zaledwie pomieścić mogą różnorodne gałęzie pracy oświatowej. Nie bez przesady stwierdzamy, że tarnopolskie Koło, które wybiło się na pierwszy plan instytucji oświatowych tego typu w całym kraju, jest owocem żmudnych zabiegów jednostki. Koło w dzisiejszym swym stanie z rozgałęzioną siecią szkół i czytelni, z tym szeregiem oświatowych instytucji różnorodnych jest dziełem, którem szczycić się może właściwy twórca tarnopolskiego Koła, od szeregu lat jego przewodniczący, prof. Stanisław Srokowski. Pomocną mu była w tej pracy garstka ludzi, z którą mógł dojść i przebić się przez różnorodne trudności aż po dzień dzisiejszy, dzień wielkiego rozwoju potężnej oświatowej instytucji.

Ośrodkiem tej wdzięcznej pracy oświatowej jest Tarnopol, gdzie w grudniu 1893. powstaje Koło Towarzystwa Szkoły ludowej, które jednak w czasie od założenia aż do r. 1899. nie rozwija żadnej szerszej działalności, to też

*) Sprawozdania tarnop. Koła T. S. L. w latach 1899. — 1910.

i żadnych bliższych szczegółów o niej nie można podać. Pieniądze, które wpływały jako wkładki, odsyłano do Krakowa a drobne kwoty obracano na zakupno odzieży dla miejscowej ubogiej dziatwy szkolnej i w tych też ciasnych ramach zamykała się działalność ówczesnego Koła.

Zwrot w tej działalności następuje w r. 1899. Ruchliwy Zarząd, wybrany w tym roku, widząc jak obojętnie społeczeństwo zachowuje się wobec ludu wiejskiego, który ciągle zatracił swą świadomość narodową, z ciasnych ram poprzednich zwrócił swą działalność na wieś i przystąpił do zakładania czytelni i wypożyczalni, które jako pierwsze ogniska oświatowe powstają w powiecie tarnopolskim: w Chodczkowie Wielkim, Czarnielowie Mazowieckim, Płotyczy i Poczapińcach. Pomyślniejsze rezultaty przedstawia rok następny, drugi z kolei rok żywotnej działalności Koła. Pracę Zarządu umiano ocenić a dowodem tego uznanie, które spotkało Koło tarnopolskie na Zjeździe delegatów w Krakowie i w sprawozdaniu Zarządu głównego, gdzie znajdujemy o tej działalności pochlebną wzmiankę: „Byłoby do życzenia, żeby wszystkie Koła Towarzystwa Szkoły ludowej tak rozumiały i spełniały swą rolę, jak to czyni Koło tarnopolskie“. Powstaje 7 dalszych czytelni, wzrastają dochody wogóle tworzy się zainteresowanie dla pracy oświatowego Towarzystwa.

W roku 1901. i następnych działalność Koła jest zwróconą w poprzednio wytkniętym kierunku zakładania czytelni i wypożyczalni wiejskich. Wdrożona w tej sprawie akcja czyni dalsze postępy i do dawniejszych 11 przybywa 8 nowych czytelni (Cebrow, Issypowce, Seredyńce, Kokutkowce, Petryków, Józefówka i dwie czytelnie w Iłhrowicy), w tym też roku powstaje bezpłatna wypożyczalnia książek w Tarnopolu. Rok następny zaznaczył się znacznym rozkwitem Towarzystwa. Żmudna praca obejmowała nietylko uzupełnianie dawniejszych, ale i nowe ogniska oświatowe, których założono 20. Po raz pierwszy w tym roku przekracza Koło granice powiatu i zakresem swym sięga do sąsiednich. Powstają nowe czytelnie w Zastawiu, Ostrowie, druga w Płotyczy, Łuce Wielkiej, Smykowcach, Hłuboczku Wielkim, poza powiatem w Netrebie, Obodówce, Ostapiu, Zbarażu, Tokach, Podlesiu, Założcach, Skałacie, Podkamieniu, Kaczanówce, Jeziernej, Obarzańcach i Prosovcach, nadto Koło tarnopolskie występuje z inicjatywą zorganizowania pracy oświatowej i tworzenia Kół w Borszczowie, Czortkowie, Jeziernej, Podwołoczyskach, Skałacie, Założcach, Zbarażu i Kaczanówce. Pod patronatem Koła powstaje po raz pierwszy w r. 1902. kurs dla analfabetów w Tarnopolu.

Rok 1903. tworzy dalsze ogniwo pracy Koła, pełne z jednej strony ofiarnych zabiegów w kierunku pogłębienia uświadomienia narodowego mnogich rzesz włościańskich na Podolu, z drugiej strony realnych wyników, jakie tej pracy towarzyszą. Mając ten cel wytyczony trzymał się Zarząd Koła na uboczu od wszelkich walk stronnicych i partyjnych i dążył jedynie do objęcia ogólnych zadań, statutem wskazanych. W miarę możliwości, opartej przedewszystkiem na materialnej podstawie, tworzy Koło nowe czytelnie i zasila dawne. Powstają w tym roku czytelnie: w Myszkowicach, Romanówce, Stupkach, Białej, Dyczkowie, Grabowcu, Jankowcach, Czołhańszczyźnie, Białoskórcie, Czernielowie Ruskim, Ludwikówce, Baworowie, Iwaczowie Dolnym i Górnym, Czystylowie, Seredyńkach, Dubowcach, Janówce, Toustoługu i Ditkowcach — działalność Koła sięga też w powiaty sąsiednie, gdzie założone zostały czytelnie w Borkach Małych i Rosochowaczu, w Bzowicy, Berezowicy Małej i Medyniu. Po raz pierwszy przystępuje Koło do szerszej akcji tworzenia szkół różnego typu i rodzaju, organizuje też na szerszą skalę wędrowne kursy śpiewu. Zwłaszcza działalność na polu szkolnictwa elementarnego jest prawdziwą chlubą Towarzystwa, tem większą, gdy się zważy, że doroczne popisy w tych szkołkach „pod słomianą strzechą“ dają wprost nieoczekiwane wyniki.

Z rokiem każdym praca Towarzystwa pogłębia się i zatacza coraz szersze kręgi, oświecając w ten sposób nowe tysiące, żadne prawdziwej i rzetelnej oświaty. W roku 1904. wznosi Koło własny dom na placu Sokoła a zyskawszy kąć własny prowadzi dalej pracę znacząc ją na każdym kroku niezmiernymi zabiegami o wynikach najbardziej pomyślnych. Na terenie powiatu tarnopolskiego i sąsiednich liczyło Koło w tym czasie 99 czytelni, wypożyczalni oraz bibliotek, z których 27 założyło w r. 1904. Gdy w innych latach starano się o zdobycie dla swej działalności jak największego obszaru, skierowano w roku następnym całą działalność w głąb tego terenu, jaki już pod oświatową orkę został zajęty. Pojęcie oświaty ujęto w szersze ramy działalności a kierunki tej pracy wytyczają nowe czytelnie i szkoły elementarne oraz kursa dla analfabetów. Powstają czytelnie w Kozówce, Zaściance, Seredyńcach, Gajach Wielkich, Dożance, Chodaczku Wielkim, Pokropiwej, Suszyczynie, Skomorochach i Czartoryi, w powiecie skałackim: w Magdaliówce, w zborowskim: w Białokiernicy i Olejowie, w trembowelskim: w Łoszniowie, wreszcie w brodzkim: w Gontowej. Szeroką działalność rozwija Koło w zapomnianym i przereklamowanym powiecie zbaraskim, gdzie stwarza pla-

cówki oświatowe w Opryłowcach, Romanowem Siole, Czumałach, Zarubińcach, Nowikach, po dwie w Kurnikach i Kobyli, w Dobrowodach i Iwańczanach, nadto podejmuje pracę w odstąpionych mu przez inne Koła czytelnich: w Warwaryńcach, Janowie Trembowelskim, Słobódce Janowskiej i Zniesieniu (pow. Trembowla), wkońcu Towarzystwo „Oświaty ludowej“ w Krakowie oddało pod stałe kierownictwo Koła czytelnię w Łozowej. Rozwijają się także i szkoły, zakładane przeważnie po gminach, które nie mają funduszków na uposażenie własnej szkoły etatowej. Ponieważ na tem polu powiat tarnopolski, znakomicie zorganizowany, nie użyczał terenu, skierowano głównie działalność na powiat zbaraski, gdzie szkoły w miejscowościach wzdłuż granicznego pasu zostały zorganizowane. Prowadzona w Tarnopolu szkoła dla analfabetów rozwinęła się w sposób zupełnie normalny, zwłaszcza z chwilą, gdy zarzucono dwustopniowość nauki i powrócono do dawnej zasady jednolitej szkółki elementarnej.

Dalsze lata stanowią w rozwoju Koła nieprzerwaną sieć zabiegów, jaką snuło Towarzystwo na wsi, dążąc do wytkniętego celu, jakim jest podniesienie ekonomiczne i kulturalne naszego ludu. Rok 1905. stanowi jedno z ogniw tej pracy. Pojęcie oświaty i środków, które zmierzały do jej niecenia, coraz szersze kierunki pracy, coraz bardziej płodne i wyraźnym wynikiem wieńczone.

Wyrastają nowe czytelnie: w Romanówce, w powiecie brodzkim: w Milnie, zborowskim: w Białogłowach i husiatyńskim: w Majdanie. Ze względu na znaczną odległość a z drugiej strony ze względu na Koła, jakie w pobliżu powstają, odstępuje Koło 22 czyteln Kołom sąsiednim a zwłaszcza mikulinieckiemu. Rozwijają się szkółki elementarne, zarówno subwencyonowane, samoistne, jak i pozostające pod bezpośrednim zarządem Koła oraz te, nad którymi spełniało nadzór kierownictwo szkółek w Opryłowcach, w powiecie zbaraskim.

W działalności zewnętrznej wykazuje praca Koła wiele doniosłych wyników, w r. 1906. zwraca się na grunt miejski nie zaniedbując bynajmniej wsi, którą stałą, doświadczoną otacza opieką. W mieście tworzy Koło sekcję, zawiązaną dla szerzenia polskiej oświaty wśród ludności żydowskiej, rozpoczyna zabiegi koło utworzenia biblioteki publicznej i podnosi nader szczęśliwą myśl utworzenia w Tarnopolu muzeum podolskiego. Stworzywszy we własnym gmachu salę wykładową organizuje dla miejskiej ludności codzienne wykłady popularne z rozmaitych dziedzin wiedzy. Obok tej

ożywionej działalności w mieście, płynie nie mniej ożywiona działalność na wsi, gdzie tak w tarnopolskim, jak i w sąsiednich powiatach liczyło w tym czasie Koło 99 czytelń i 13 szkółek wiejskich, utrzymuje trzy czytelnie w Tarnopolu, wypożyczalnię książek, dwie szkoły dla analfabetów, wkońcu dobrze zorganizowane biuro porady prawnej.

W roku 1906. powołano nowych czytelń 25 i uzupełniono 31 dawnych. W tarnopolskim powiecie powstały nowe czytelnie: druga w Czarnielowie Mazowieckim, Maryance, Kutkowcach, Łozowej, Konopkówce, Krasówce i trzy w Tarnopolu, inne przeważnie w powiecie zbaraskim. Czytelnie w północnej połaci powiatu, jak i te, które w znaczniejszej liczbie wyrosły na gruncie Zbarażczyzny od r. 1906. rozwijają się dzięki utworzeniu ekspozytury oświatowej w Zbarażu, wobec czego praca na tym terenie wydaje pomyślne wyniki. Uzupełniały działalność dotychczasową w czytelnii przedstawienia teatralne, kursy śpiewu, obchody rocznic narodowych a także i wiece, na których omawiano sprawy tworzenia Kas Reiffeisena, Kółek rolniczych, Spółek zarobkowych.

Lata 1907. — 1909. wykazują, że długoletnia praktyka, połączona z trwałem dążeniem ujęcia coraz nowszych zagadnień oświatowych, musiała wydawać coraz obfitsze owoce. W działalności swej miało Towarzystwo przede wszystkim na uwadze wieś, chociaż i w mieście postępowało naprzód. Dwa kursy dla analfabetów, czytelnia miejska, biblioteka publiczna, codzienne wykłady popularne, podwaliny pod muzeum podolskie, wypożyczalnie i czytelnie tworzą owe kierunki, którymi postępuje planowa i systematyczna praca oświatowa tarnopolskiego Koła. Szerzy się ona i pogłębia w sąsiednich powiatach, trembowelskim i zbaraskim, gdzie Koło tworzy ekspozytury. Celem nawiązania stałych stosunków ze wsią urządzano na wsi przedstawienia teatralne, odczyty, obchody rocznic narodowych, popierano i organizowano kursy śpiewu. W r. 1908. powstaje nowa ekspozytura w Koszłakach z zakresem działania, obejmującym czytelnie w północno-wschodnim zakątku powiatu zbaraskiego. Nowe czytelnie powstają w Kokutkowcach, Kupczyńcach, Denysowie i Grabowcu oraz sześć czytelń w powiecie zbaraskim, w ogóle powołano w tym roku 11 czytelń a na terenie szkółek elementarnych rozwijano podobnie jak za lat ubiegłych ożywioną działalność. Pomnikiem w tym roku dziełem jest wzniesienie olbrzymiego gmachu Bursy im. króla Kazimierza Wielkiego.

Z rokiem 1909. rozpoczęło Towarzystwo dziesiąty rok pracy nader wydatnej i w skutki owocnej. Sprawy szkolne

rozszerzają znacznie swój zakres i obejmują obok szkółek początkowych i kursów dla analfabetów także zorganizowany w tym roku dwuletni kurs handlowy. Wśród czytelni, jakie Koło powołuje do życia na Podolu, powstają w tarnopolskim powiecie: w Romanówce II. (dla kobiet), w Gajach chodorowskich ad Tarnopol, w Baworowie II. (dla kobiet), w Łuce Wielkiej i Chodaczkowie Wielkim III. W ogóle do r. 1910. założyło Koło 151 czytelni, z których odstąpiono innym Kołom 25, zwinięto trzy tak, że na terenie Podola działało w roku ubiegłym 123 czytelni, z nich 72 w powiecie tarnopolskim.

Ekspozytury działają w r. 1909. w Zbarażu i Koszłakach dla czytelni zbaraskiego powiatu, w Trembowli dla trembowelskiego, w Zborowie dla zborowskiego, dalej w Kupczyńcach, Mikulińcach, Zabojkach, Pantaliszce i Draganówce. Wśród innych gałęzi pracy oświatowej zaznacza się trwały rozwój i pogłębienie.

Pracę tę prowadziło Koło na terenie powiatu tarnopolskiego i sąsiednich, rozwinęło ją i zorganizowało także w szeregu oddzielnych Kół na Podolu, wiążąc je razem w „Związek okręgowy Kół T. S. L. na Podolu“.

Według ostatniego sprawozdania należy do Związku tarnopolskiego 20 Kół: Borszczów, Budzanów, Chorostków, Czortków II., Grzymałów, Husiatyn, Kopyczyńce, Kozłów, Mielnica, Mikulińce, Nowe Sioło, Podkamień, Podwołoczyska, Skałat, Tarnopol (Koło centralne), Trembowla, Założce, Zbaraż i Zborów. Dziewiętnaście istnieje już w roku 1908., dwudzieste powstaje w r. 1909. Na terenie powiatu działają Koła: w Tarnopolu i Mikulińcach.

Poszczególne gałęzie pracy oświatowej przedstawiają następujący stan rzeczy:

a) Szkółki początkowe.

Szkółki elementarne prawdziwą są chlubą tarnopolskiego Koła, które akcyę na tem polu rozpoczęło w roku 1903. a w ich organizacyi trzymało się tej zasady, by tworzyć szkółki początkowe, obliczone na półroczny okres nauki. Tworzono je przede wszystkim w powiecie zbaraskim, gdzie szkolnictwo ludowe wiele jeszcze pozostawia do życzenia. Wszczęta akcyja prócz jednego wypadku nie obejmowała powiatu tarnopolskiego, gdzie dzięki sprężystej administracyi szkoły ludowe gęstą siecią objęły cały jego teren. Szkoły zostały przeważnie zorganizowane jako szkoły jednoklasowe o jednej sile nauczycielskiej z nauką niepodzielną i planem odpowiadającym zupełnie planom szkół krajowych.

Akcya na polu szkolnictwa w tarnopolskim powiecie stworzyła jedną szkółkę w Konopkowie w r. 1909., gdzie ją zorganizowano w miejsce dawniej istniejącej klasy eksponowanej i przez władze szkolne założonej. Do szkółki tej uczęszczało w bieżącym roku szkolnym 1909/10. 14 chłopców i 11 dziewcząt, razem 25 dzieci, w r. 1910/11. 13 chłopców i 10 dziewcząt. W r. 1910. powstała szkółka początkowa w Chomach koło Obarzaniec, do której uczęszczało w roku szkolnym 9 chłopców i 6 dziewcząt, oraz szkółka w Petrykowie w miejsce zwiniętej etatowej klasy eksponowanej. Do tej szkółki zapisało się 18 chłopców i 15 dziewcząt, razem 33 dzieci.

Dzięki znaczniejszej subwencji Zarządu Głównego T. S. L. przystąpiło tarnopolskie Koło w r. 1910. do wystawienia budynku szkolnego w Czołhańszczyźnie, w powiecie tarnopolskim. Gmina ta, leżąca na obszarze polskiej wyspy językowej tarnopolsko-zbaraskiej, pozostawała w związku szkolnym z ruskim Czernielowem Ruskim, a gdy poniosła niedawno znaczne ofiary na budowę szkoły w tej wsi, uzyskała obecnie budynek z funduszu T. S. L., który już z najbliższym rokiem szkolnym zostanie oddany do publicznego użytku.

Działalność swą na polu szkolnictwa elementarnego rozwinęło Koło w powiecie zbaraskim, w gminach nie posiadających funduszu na zorganizowanie szkoły etatowej, skazanych więc na dalsze zacofanie i powiększanie licznych jeszcze niestety zastępów analfabetyzmu. W ciągu lat 1903. do 1910. stworzyło Koło w powiecie zbaraskim szkółki elementarne w r. 1903: w Czumałach, Iwańczanach, dwie w Kurnikach iwańczańskich, Iwaszkowcach, Netrebie, Nowikach, Opryłowcach i Zarubińcach, w r. 1906. w Tarasówce, w r. 1908. w Białozórce, Czarnym Lesie ad Kapuścińce i Zarudeczku, w r. 1909. w Głębozczku Małym i Kapuścińcach. Szkółki te podlegały w latach 1903.—1906. kierownictwu w Opryłowcach i otrzymały zatwierdzenie Rady szkolnej krajowej reskryptem z 7. stycznia 1904. l. 48.079, po r. 1906. poddane zostały wprost pod zarząd Komisji szkolnej Koła. Plan naukowy szkółek elementarnych T. S. L. odpowiadał w zupełności planom szkół publicznych. O poziomie nauki świadczy fakt, że część szkółek została przekształconą na etatowe szkoły krajowe. I tak na etat kraju przeszły szkółki w r. 1906. w Zarubińcach, w r. 1907. w Kurnikach, Iwańczanach i Opryłowcach, w r. 1908. w Tarasówce, w r. 1909. w Netrebie, Nowikach i Kapuścińcach.

Szkółki te otacza Koło nadzwyczajną opieką, poddaje je pod zarząd miejscowego komitetu szkolnego, stara się

o dobór jak najlepszych sił nauczycielskich a przez ciągły nadzór stawia swe szkółki na równi ze szkołami publicznymi. O poziomie wykształcenia w szkółkach T. S. L. najlepiej świadczą sprawozdania inspektorów szkolnych, zawsze dodatnie, jak i roczne popisy, które stwierdzają, że praca nie poszła na marne, lecz przeciwnie dała jak najlepsze wyniki. W r. 1908/9. przedsięwzięła komisya szereg zmian i ulepszeń, jakie objęły zarówno udoskonalenie metody nauczania w szkołach, jak i te starania, które dążyły do zapewnienia szkółkom lepszych sił nauczycielskich. Okres pobierania nauki w szkółkach podzielono na dwa stopnie, wskutek czego umożliwiono dziećmi pogłębienie i ustalenie tych wiadomości, jakie nabyła na pierwszym roku nauki. Obok powiatu tarnopolskiego i zbaraskiego działało Koło na polu szkolnictwa ludowego na terenie powiatu brodzkiego i zborowskiego. W brodzkim utworzone zostały szkółki w Gontowej i Ratyszczach, w zborowskim w Bzowicy. Ze szkółek tych szkółka w Ratyszczach przeszła w r. 1909. na etat krajowy. Dla uzupełnienia obrazu działalności szkolnej dodać należy, że w czasie od r. 1903. — 1909. odbywały się we wsi Bucniowie pod Tarnopolem kursa przygotowawcze do szkół średnich, w których miejscowy proboszcz, ks. J. Czarkowski prowadził naukę w zakresie planu czwartej klasy szkół ludowych, I. i II. kl. gimn. Na kursa te uczęszczało w r. 1904. — 14 uczniów, w r. 1905. — 11, 1906. — 10, 1907. — 12, 1908. — 10, 1909. — 10 uczniów. Liczbę uczniów uczęszczających do szkółek początkowych oraz wydatki na te szkoły przedstawia zestawienie :

Rok	Ilość szkółek	Liczba uczęszczających do szkółek		Razem uczniów	Wydatki na szkoły	Przeszło na etat krajow.
		chłopców	dziewcząt		Kor.	
1903	10	186	103	289	80	—
1904	9	196	104	300	1256	—
1905	9	179	92	271	2510	—
1906	11	178	106	284	2560	—
1907	8	127	76	203	2435	4
1908	9	175	124	299	2435	2
1909	12	121	94	215	4410	4
1910	11	91	96	187	3710	—

Z końcem roku szkolnego 1909/10. uczęszczało do wszystkich szkółek początkowych 91 chłopców i 96 dziew-

cząt. Z klasyfikowanych uzyskało dobre postępy w nauce 82 chłopców i 90 dziewcząt, razem 172 dzieci. Niedostateczne postępy wykazało 7 chłopców i 8 dziewcząt. Z dniem 31. grudnia 1910. uczęszczało do szkółek T. S. L. 91 chłopców i 96 dziewcząt, razem 187 dzieci. Koszta utrzymania szkółek początkowych w ostatnim roku wynosiły 3719 kor. 11 hal., uzyskane z własnych funduszków, częścią z subwencji.

W ogóle zaznaczyć należy, że Koło działając na polu szkolnictwa ludowego spełniło ważną misję oświatową i wychowawczą, zyskało dla tej pracy uznanie społeczeństwa a w szerokich zastępach włościaństwa gorące przywiązanie do instytucji, która szerokie rzesze młodzieży wiejskiej wyrwała z szeregów analfabetyzmu. Tworząc szkółki początkowe w tych gminach, które nie miały ognisk naukowych i uważając ową pracę za pierwszy swój obowiązek, spełniło Koło szczytnie swe zadanie, prowadzone nieraz wśród tak trudnych warunków miejscowych, w tem też wielka jego wobec społeczeństwa polskiego zasługa.

β) Kursy dla analfabetów.

Równorzędnie z pracą na niwie szkolnictwa ludowego organizowano kursy dla analfabetów zarówno w tarnopolskim, jak i w sąsiednich powiatach. Praca na tem polu rozpoczęła się w r. 1903. powołaniem kursu dla analfabetów w Tarnopolu, istniejącego po dzień dzisiejszy, obok niego stworzono w r. 1906, drugi kurs, istniejący przez dwa lata a w r. 1908. obok tamtych powstaje trzeci kurs, który jednak wskutek braku frekwencji rychło upada. Praca w sprawie tępienia analfabetyzmu początkowo obejmuje tylko miasto, gdzie mimo braku zrozumienia jej celów ze strony społeczeństwa, uwieńczoną jest wcale pomyślnymi wynikami, w r. 1906. przenosi się na wieś, gdzie powstają wiejskie kursy dla analfabetów. I tak utworzony został w tym czasie kurs w Iłhrowicy, w r. 1908. w Grabowcu i Nastasowie oraz w Kozłowie, w powiecie brzeżańskim. Baczną uwagę zwrócono na tysięczne zastępy analfabetów w roku 1909. Obok pracy w mieście podjęto zabiegi i na wsi, gdzie współdziałał zastęp intelligencji wiejskiej, z szeregów duchowieństwa i nauczycielstwa ludowego. Dzięki ich współdziałaniu i gotowości użyczenia pomocy tym, którzy nie znają jeszcze sztuki czytania i pisania, powstają kursy dla dorosłych analfabetów w Draganówce i Poczapińcach, w powiecie tarnopolskim, a poza jego terenem w Iławczu i Strusowie, w powiecie trembowelskim i w Sorocku, w skałackim.

Odbywała się w dalszym ciągu nauka w kursach dawniej założonych: w Grabowcu, Nastasowie i Tarnopolu, oraz w Kozłowie.

Rok	Ilość kursów	Liczba uczęszczających do szkół dla analfabetów		Razem	Wydatki na kursy	
		mężczyzn	kobiet		kor.	h.
1902	1	18	40	58	50	—
1903	1	11	56	67	100	—
1904	1	3	13	16	562	14
1905	1	14	39	53	190	—
1906	4	43	117	160	259	—
1907	4	30	114	144	736	97
1908	3	29	59	88	433	11
1909	9	16	56	72	400	—
1910	8	66	140	206	—	—

Nauka na kursach prowadzoną była na podstawie elementarza, wydanego przez Zarząd główny T. S. L. W roku 1903. wprowadzono na kursach dwustopniowość i zorganizowano po jednym wyższym i niższym oddziale męskim i niższym żeńskim, w rok jednak później zarzucono dwustopniowość nauki i powrócono do dawnej zasady szkoły elementarnej. Nauka na kursach była z wyjątkiem tarnopolskiego prowadzoną bezpłatnie, wobec czego i koszt ich utrzymania był niewielki a Koło dostarczało jedynie „elementarza dla samouków“, przybory i sprzęty oraz w wyjątkowych razach i opał. W r. 1909. koszt utrzymania kursów wynosił 400 kor., w którejto kwocie mieściła się po raz pierwszy subwencja Rady szkolnej krajowej, stwierdzającej tem, że akcja jest pożyteczną a wyniki dobre, co niejednokrotnie ze strony inspektora szkolnego zostało stwierdzone. Z dniem 1. stycznia 1911. pobierało naukę na wszystkich kursach 73 mężczyzn i 118 kobiet, razem 191 osób. W ogóle od czasu powstania kursów dla dorosłych analfabetów w ciągu siedmiu lat z mroków analfabetyzmu i ciemnoty wydobyto 917 osób a po odliczeniu z tej cyfry liczby uczestników na kursach poza tarnopolskim powiatem, otrzymamy cyfrę 616 osób, które w powiecie ukończyły z pomyślnym wynikiem kurs dla dorosłych analfabetów. Gdy zważymy, że Zarząd nie poprzestaje jedynie na tworzeniu kursów dla analfabetów, ale powołuje do życia także i szkoły elementarne i gdy na

obu polach mrówczej pracy zestawimy wyniki—w ostatnim dziesięcioleciu 2.778 osób dzięki tarnopolskiemu Kołu T. S. L. nauczyło się czytać i pisać. Najlepsze wyniki dzięki umiejętnemu kierownictwu wykazywał kurs w Tarnopolu, gdzie w latach 1902.—1909, ukończyło naukę 349 osób. Na kursie tym celem urozmaicenia nauki wprowadzono w r. 1908/9. popularne wykłady z zakresu rozmaitych wiadomości wraz z nauką śpiewu. W r. 1910. rozpoczęto po raz pierwszy nauczanie metodą Promyka.

γ) Szkoła handlowa.

Organizację i rozwój dwuletniego kursu handlowego Towarzystwa Szkoły ludowej omówiliśmy w ustępie o stanie szkolnictwa w tarnopolskim powiecie.

δ) Czytelnie.

Czytelnie licznie zostały rozrzucone po północno-wschodniej połaci Podola, przeważna ich jednak większość skupia się od pierwszej chwili na terenie tarnopol. powiatu. Przedstawiają one typ różny, jednym towarzyszy trwały rozwój a żmudne zabiegi kierowników doprowadziły do tego, że czytelnia stała się na wsi ogniskiem życia narodowego, ogniskiem, w którym powstawały owe myśli, które z czasem prowadziły do zakładania Kółek rolniczych, Kas Reiffeisena, gdzie tworzyła się niejedna myśl zdrowa na polu asocjacji—inne natomiast nie mogą znaczyć swego istnienia coraz większym rozwojem i w znacznej mierze są zależne od miejscowych stosunków, nie zawsze pomyślnych ułożonych. Czytelnie, w których zaznacza się sprężysta i energiczna działalność kierownika, rozwijają się pomyślnie, szczytą się niejednym dodatnim wynikiem, podczas gdy brak odpowiedniego kierownictwa przyczynia się w znacznej mierze do stagnacji w oświatowej placówce. Dostarczaniem czasopism odjęto czytelniom charakter zwykłej wypożyczalni książek a przez pogadanki z zakresu rozmaitych gałęzi wiedzy pod kierunkiem wytrawnych prelegentów stały się czytelnie miejscami pożytecznej wymiany myśli społecznej i narodowej. W niektórych czytelniach wprowadzono zwyczaj głośnego odczytywania książek wobec zgromadzonych słuchaczy a uważając pieśń za czynnik niezmiernie ważny na polu pobudzenia życia towarzyskiego organizowano wędrowne kursa śpiewu, urządzono w nich wkońcu obchody narodowe i przedstawienia amatorskie.

W ten sposób prowadzone skupiają czytelnie liczną ludność polską w miejscu, gdzie działają a należycie pro-

wadzone wywierają wpływ na masy ludowe, którym wytyczają kierunki narodowego odrodzenia.

W ostatnim roku po raz pierwszy zwrócono uwagę na uświadomienie włościanki polskiej i na oświatę na tem zaniedbanem dotąd polu, poczęto też tworzyć czytelnie dla kobiet w Baworowie, Romanówce, dawniej w Stryjówce, w powiecie zbaraskim, wreszcie w Berezowicy Wielkiej.

Ogółem założono do r. 1910. czyteln 151, z których 25 czyteln odstąpiono z powodu znacznej od Tarnopola odległości innym Kołom, trzy zwinęto tak, że z dniem 1. stycznia 1910. liczyło Koło w północnej połaci Podola 123 czyteln, z których w tarnopolskim powiecie leżało 72. Biblioteki czyteln liczyły w tym czasie 16.446 dzieł w 18.056 tomach a księgozbiór ten wzrósł w r. 1909. o 951 dzieł. Stałych czytelników, którzy korzystali z tego księgozbióru było w tym czasie 4.483, którzy wypożyczyli 22.969 tomów.

W ogóle działalność czyteln na terenie tarnopolskiego powiatu w r. 1910. przedstawia następujące zestawienie:

L. p.	Czytelnia w gminie	Rok założenia	Ilość ksiąg z dnia 1. stycznia 1911.		W roku 1910. wydano		Przedstawień, wykład, obchod.
			dzieł	tom.	czytel- nikom	tom.	
1	Bajkowce	1902	112	122	87	700	20
2	Baworów I.	1903	117	133	40	80	3
3	Baworów II. (żeńska)	1909	63	64	70	686	—
4	Berezowica Wielka	1900	183	189	17	132	4
5	Biała	1903	102	111	20	246	4
6	Białoskórka	1903	90	105	55	97	3
7	Borki Wielkie	1900	54	58	83	117	6
8	Bueniów I.	1900	196	211	—	—	1
9	Bueniów II.	1910	43	43	58	195	5
10	Cebrow	1901	156	132	50	60	5
11	Chodaczków Wielki I.	1899	266	268	70	168	1
12	Chodaczków Wielki II.	1904	94	101	38	184	2
13	Chodaczków Wielki III.	1909	32	32	40	85	4
14	Chomy	1910	30	31	—	—	1
15	Czernielów Maz. I.	1899	114	117	67	789	5
16	Czernielów Maz. II.	1906	121	121	45	143	2
17	Czernielów M. III. (żeń.)	1910	36	39	51	136	1
18	Czernielów Ruski	1903	97	100	2	10	—

L. p.	Czytelnia w gminie	Rok założenia	Ilość książek z dniem 1. stycznia 1911.		W roku 1910. wydano		Przedstawień, wykład., obchod.
			dzieł	tom.	czytel- nikom	tom.	
19	Czołhańszczyzna	1903	97	110	30	117	2
20	Czołhańszczyzna (żeń.)	1910	35	35	25	133	3
21	Czystylów	1903	100	108	35	75	5
22	Denysów	1908	58	58	40	120	2
23	Ditkowce	1903	82	90	—	50	2
24	Dołżanka	1904	222	242	25	80	3
25	Draganówka	1900	352	362	80	215	10
26	Dubowce	1903	133	139	30	40	4
27	Dyczków	1903	113	124	35	40	3
28	Grabowiec I.	1903	101	102	—	—	3
29	Grabowiec II.	1908	38	38	63	100	—
30	Hłuboczek Wielki	1902	200	207	40	410	4
31	Ihrowica I.	1901	129	148	85	508	4
32	Ihrowica II.	1901	110	119	7	70	1
33	Issypowce	1901	139	144	45	85	1
34	Iwaczów Dolny	1903	96	105	—	42	2
35	Iwaczów Górny	1903	117	121	40	196	2
36	Jankowce	1903	77	93	11	42	1
37	Janówka	1903	114	117	62	426	5
38	Józefówka	1901	197	197	25	122	2
39	Kokutkowce I.	1901	139	140	16	30	1
40	Kokutkowce II.	1908	95	100	15	150	3
41	Konopkówka	1906	68	71	30	75	—
42	Kozówka	1904	79	86	67	145	2
43	Krasówka	1906	58	58	10	—	2
44	Kupeczyńce	1908	78	78	20	45	4
45	Kutkowce	1906	63	63	30	70	2
46	Łozowa	1906	101	106	50	300	6
47	Łuka	1909	38	38	18	150	2
48	Maryanka	1906	30	30	—	—	3
49	Nastasów	1900	68	69	—	—	2
50	Obarzańce	1902	113	114	74	102	1
51	Ostrów	1902	196	213	20	250	5
52	Petryków	1901	27	31	25	104	5
53	Płotycz	1899	288	311	98	767	2
54	Poczapińce I.	1899	305	318	95	334	11
55	Poczapińce II. (żeń.)	1910	34	34	57	226	8
56	Pokropiwna	1904	69	79	6	26	2
57	Romanówka I.	1903	123	138	48	213	2

L. p.	Czytelnia w gminie	Rok założenia	Ilość ksiąg- żek z dniem 1, stycznia 1911.		W roku 1910. wydano		Przedstawień, wykład., obchod.,
			dzieł	tom.	czytel- nikom	tom.	
58	Romanówka II.	1905	71	80	30	170	2
59	Romanówka III. (żeń.)	1909	38	43	30	234	1
60	Seredyńce	1904	92	96	—	—	1
61	Seredynki ad Bucniów	1903	71	74	15	34	3
62	Skomorochy	1904	79	82	26	93	3
63	Smykowce	1902	124	128	15	90	1
64	Stechnikowce	1909	49	49	40	258	2
65	Stupki	1903	183	187	25	60	2
66	Suszczyń	1904	88	100	25	105	3
67	Tarnopol Gaje Chod.	1909	43	43	16	214	4
68	Tarnopol Gaje Wielkie	1904	35	46	10	32	—
69	Tarnopol (publ.)	1907	3346	7667	—	—	—
70	Tarnopol (Przyjaźń)	1906	74	80	80	—	—
71	Tarnopol (wypoż.)	1901	872	1167	347	6154	—
72	Tarnopol (preleg.)	1908	97	101	6	6	—
73	Toustoług	1903	96	101	30	65	2
74	Zabojki	1900	30	30	67	514	2
75	Zabojki II. (żeńska)	1910	36	36	35	51	2
76	Zagrobela	1900	371	406	31	454	4
77	Zaścianka	1904	86	93	23	115	4
78	Zastawie	1902	152	172	53	631	9

Z dniem 1. stycznia 1910. istniało w tarnopolskim powiecie 72 czytelni w 59 gminach, z których jedne liczyły po dwie (Baworów, Czernelów Mazowiecki, Grabowiec, Iłhrowica, Kokutkowce), inne po trzy (Chodaczków Wielki, Romanówka).

Obok powiatu tarnopolskiego działało Koło na terenie Podola, gdzie zorganizowanych rozwijało się w ostatnim roku 51 czytelni w siedmiu sąsiednich powiatach, z których najgęściej był czytelniami zasiany powiat zbarski, na którego terenie istniało 32 czytelni, podczas gdy w powiecie brodzkim utworzyło Koło 4 czytelnie, w brzeżańskim 1, w husiatyńskim 2, podhajeckim 3, w skałackim 1, zborowskim 8. Owocną w wyniki rozwinęło Koło działalność w zbarskim powiecie, tak bardzo dotąd pod oświatowym względem zaniedbanym, gdzie obok licznych szkółek elementarnych powstało do życia znaczną ilość czytelni.

Uważając przedstawienia sceniczne za pierwszorzędnej wagi czynnik na polu oświatowym, otaczano je na wsi szczególną opieką i spieszono z chętną pomocą tym drużynom wiejskim, które w ostatnich latach pierwsze kroki na tem polu stawiać poczęły. Wiejski teatr amatorski, najczęściej pozostający pod kierownictwem nauczycieli ludowych, rozwinął się w kilkunastu czytelniach a zorganizowane drużyny włościańskie spełniały na wsi rolę czynnika wysoce umoralniającego. W roku 1908. rzuciło Koło myśl utworzenia choćby na przeciąg lat kilku ludowego teatru wędrownego, któryby omijał większe miasta a rozbił swe namioty w miasteczkach i większych wsiach, krzepił ducha narodowego, kształcił zmysł piękna wśród włościan i spełniał w ten sposób ważną misję oświatową. Ale jestto piosnka dalekiej przyszłości, więc na razie rolę tę spełniają wiejskie drużyny, których występy na wsi cieszą się bardzo wielką frekwencją włościaństwa. Brak odpowiedniej sali na wsi stawia znaczną przeszkodę w rozwoju wiejskiego teatru w powiecie, któreto braki usuną domy ludowe, jakie już tu i ówdzie powstają na wsi.

W roku 1909. do lepiej zorganizowanych drużyn należały: Kółko amatorskie w Płotyczy, które wystawia ze znacznym wynikiem „Karpackich Górali“, w Zabójkach, pomyslnie rozwija się Kółko w Draganówce, w Zastawiu, w Poczapińcach i Ihrowicy.

Równolegle z bogatą działalnością na prymitywnie urządzonej wiejskiej scenie pod strzechami czytelni tarnopolskiego Koła Towarzystwa Szkoły ludowej, działał w kilku gminach powiatu Związek teatrów i chórów włościańskich we Lwowie. Powstała ta organizacja we Lwowie w dniu 9. kwietnia 1907. i wnet rozeszła się po kraju odezwa, w którą włożył Związek swoje cele i zadania. „Marzymy o tem—głosiła odezwa—aby w kraju naszym powstał kiedyś zupełnie odrębny, narodowy teatr chłopski, teatr, któryby przez swoją rodzinną, oryginalną działalność był źródłem rozrywki i podniesienia duchowego nie tylko dla samych włościan, lecz także dla wszystkich, którym los kazał pracować zdala od stołecznych centrów kulturalnych“. Zdała więc, jak wyżej podnieśliśmy, od owych centrów kulturalnych powstają w powiecie sceny wiejskie, wypełniające te zadania, jakie Związek nakreślił i pielęgnujące te ideały, które były mu przewodnimi w zorganizowaniu nowej instytucji. Na terenie, gdzie Koła T. S. L. nie są zbyt zorganizowane, działalność Związku propagując ideę teatru wiejskiego może rzeczywiście kształcić uczucie szerokich mas włościańskich i pro-

wadzić je w nowe dla nich krainy najbardziej wniosłych ideałów narodowych, w tarnopolskim powiecie szczytną tę rolę, tę misję kulturalną spełnia od szeregu lat Koło T. S. L. Organizuje drużyny amatorskie, dostarcza dziełek scenicznych, których dotąd w literaturze dramatycznej wiejskiej tak niewiele, dostarcza rekwizytów, pośredniczy w dostarczaniu kostyumów, słowem odgrywa główną rolę w organizowaniu scen wiejskich.

Kółka amatorskie w czytelniach Towarzystwa Szkoły ludowej odegrały w r. 1909. następujące sztuczki:

Chodaczków Wielki: „Korali Kasi“ — „Hanusia Krożańska“.

Poczapińce: „Za sztandarem“ — „Dziesiąty pawilon“.

Płotycz: „Chłopi arystokraci“ — „Żyd w beczce“ — „Karpaccy górale“ — „Wóz Drzymały“.

Draganówka dzięki kierownikowi, p. Kirchnerowi, posiada najlepiej zorganizowaną drużynę amatorską. Wystawia często sztuki ludowe i grywa w sąsiednich gminach, jak w Chodaczkowie Wielkim, Janówce, Zabojkach i innych. W r. 1909. wystawiono sztuki: „Matka żyje“ — „Gorzałka“ — „Za słońcem“ — „Urlopnik“ — „Żyd w beczce“ — „Adam i Ewa“ i inne.

Zastawie: „Matka żyje“ — „Dziesiąty pawilon“.

Zabojki organizują Kółko amatorskie na szerszą skalę i na obchodzie grunwaldzkim w Tarnopolu w dniu 29. czerwca 1910. wystawiają ku ogólnemu zadowoleniu „Grunwald“ ks. Korzeniowskiego.

To są Kółka lepiej zorganizowane, obok nich istniało wiele Kółek, które znaczyły swe istnienie jednym występem, względnie rozwijały się zależnie od stosunków miejscowych. W każdym razie początek już zrobiony, rok 1910., który nie jest objęty w tej pracy, znaczy coraz lepszy rozwój drużyn wiejskich, włościaństwo ohotnie garnie się do sceny, jak również i do sali, którą zapełnia wcześniej i taką okazuje frekwencyę, że przedstawienia kilkakrotnie bywają powtarzane. Mając sposobność obserwacji z bliska całego tego ruchu, jak również pozostając w ciągłym z nim zetknięciu, możemy twierdzić, że pierwociny teatru włościańskiego należą w naszym powiecie do przeszłości, że sceny chłopskie zwłaszcza w tych czytelniach, gdzie kierownik ruchem całym jest gorąco przejęty, dążą ku coraz większemu rozwojowi i stanęły już obecnie na wysokości zadania.

*) I. Sprawozdanie Zarządu gł. Związku teatrów i chórów włościańskich we Lwowie. Lwów 1909.

ε) Codzienne wykłady popularne.

Jedynie w kraju Koło szcycić się może powołaniem do życia instytucji popularnych wykładów codziennych, działającej już od czterech lat w Tarnopolu.

Ruch na tem polu jest w mieście bardzo ożywiony. I tak:

w r. 1907 —	155	wykładów	słuchało	12.889	osób
w r. 1908 —	149	„	„	13.763	osób
w r. 1909 —	155	„	„	17.924	osób
w r. 1910 —	142	„	„	8.728	osób

Jak wynika z powyższego zestawienia w ciągu trzech lat średnia ogólna frekwencja wynosiła w pierwszym z nich 83 osób, w drugim 92, w trzecim 115 osób, w czwartym 61. Już tak znaczny wzrost frekwencji świadczy o pożytecznej i wypróbowanej działalności tej instytucji, która niewątpliwie pójdzie torami jeszcze większego rozwoju z chwilą, gdy Koło uzyskało wielką, odpowiednią salę wykładową w nowym gmachu.

Największą frekwencją cieszyły się wykłady z zakresu literatury, astronomii, geografii i sztuki, mniej historyczne i przyrodnicze, najslabszą prawnicze. Głównego kontyngentu słuchaczy dostarczały sfery inteligentne i półinteligentne, szerokie zaś zastępy ludności robotczej niezbyt spieszyły się z uczęszczaniem, chociaż wykłady są bezpłatne. Nie ulega wątpliwości, że przy usiłowaniach Zarządu skoncentrowania na wykładach właśnie o ile możności największej ilości ze sfer robotniczych z czasem zmieni się ten stan i osiągniemy to, co mają dziś Anglicy, u których znaczną część słuchaczy stanowią robotnicy. Ze stan taki zaraz nastąpić nie może, zrozumie chyba każdy, kto czynny bierze udział w pracy oświatowej i zna zaniedbanie i brak potrzeb intelektualnych naszego robotnika, nie odczuwającego jeszcze jakiegoś silniejszego popędu do kształcenia się i postępu.

Wykłady te płyną z dobrej woli i poświęcenia się tych osób, które nie żałowały trudów i pracy i ożywione były chęcią szerzenia oświaty wśród mnogich zastępów, żądnych wiedzy.

W roku 1909. odbyło się 155 wykładów, liczba słuchaczy doszła do 17.924, średnio zatem jednemu wykładowi przysłuchiwało się 115 osób. Cyfra ta, jak powyżej zaznaczyliśmy, świadczy o znacznym wzroście frekwencji, gdyż w r. 1907. średnio było obecnych na wykładzie 83 słuchaczy, w r. 1908.—92. Wypróbowaną i nader pożyteczną instytucją oświatową chlubić się może tarnopolskie Koło.

§) Muzeum podolskie T. S. L.

Naśladowując ustalone zagraniczne formy rzucono w r. 1906. myśl utworzenia w Tarnopolu choćby skromnego muzeum polskiego, któreby gromadziło marniejące wprost w oczach zabytki dawnej naszej kultury. Jeżeli muzea stołeczne drobne tylko kwoty mogą obracać na zakupno przedmiotów muzealnych, tem więcej muzeum tarnopolskie pozbawione wszelkich zasobów, musi polegać jedynie na ofiarności ogółu. Utworzono tedy muzeum, które obejmuje działy: historyczny, etnograficzny i przyrodniczy. W szczególności podzielono je na działy: 1) etnografia, 2) monety i medale, 3) broń, 4) wykopaliska przedhistoryczne, 5) szkło, porcelana, wyroby z kamienia, 6) sztuka plastyczna, 7) obrazy, tablice, sztychy, dokumenta itd., 8) mineralogia i geologia, 9) zoologia i botanika.

Plon pierwszych dwóch lat (1906 — 1907) był bardzo skromny, zdołano pozyskać jedynie w całości zaokrąglony zbiór dawnych monet, natomiast wzrastają znacznie zbiory w dwóch latach następnych. Monety i medale mieszczą w sobie dość bogatą kolekcję rzeczy polskich począwszy od Kazimierza Wielkiego do powstania listopadowego włącznie. Na wymienienie zasługują dynary litewskie z czasów Kiejstuta z herbem kolumnowym Jagiellonów oraz monety ruskie z czasów Władysława Opolczyka. Cennym jest zbiór papierowych pieniędzy z czasu powstania Kościuszki. Z monet obcych uzyskało muzeum w r. 1908. kilkadziesiąt sztuk srebrnych i spizowych monet rzymskich, wykopanych w okolicy Tarnopola, papierowe walory z rewolucji francuskiej i węgierskiej i wiele monet innych. Bogatą, jak na krótki okres istnienia muzeum, jest kolekcya medali z czasów odsieczy wiedeńskiej, ks. Józefa itd. Wykopaliska stanowią po monetach najlepiej zaopatrzone działy zbiorów muzealnych i obejmują kilkadziesiąt narzędzi kamiennych z epoki neo- i paleolitycznej, kilka urn, wyroby gliniane i trzy zajmujące typy bożków pogańskich z Kałaharówki nad Seretem. Powoli też wzrasta dział mineralogii i geologii oraz zoologii. W ogóle, jak zwykle w początkowym stadium tworzenia muzeum, cechą zbiorów muzealnych Koła T. S. L. jest pewna niejednostajność, która z biegiem lat w miarę wzrastania zbiorów usuniętą niewątpliwie zostanie.

Wzrastają zbiory i w r. następnym. W dziale etnograficznym uporządkowano pisanki. W dziale broni zasługują na wyszczególnienie trzy stare jatagany. W ubiegłym roku za najznakomitszy nabytek uważa Zarząd dwie wielkich rozmiarów rzeźby kamienne, przedstawiające postacie leżących

rycerzy, prawdopodobnie dłuta włoskiego artysty, wykonane starannie zdobiły niegdyś fronton starego dworku w Tarnopolu. Z powodu braku odpowiedniego lokalu zbiory były na razie niedostępne szerszej publiczności, co ulegnie zmianie z chwilą pomieszczenia ich w nowym gmachu. Dodać wkońcu należy, że w bieżącym roku przegładnęło zbiory kilku konserwatorów wydając pochlebny sąd o nich i wytyczając kierunki, które muzeum w przyszłości winno uwzględnić.

1) Książnica publiczna.

Oddawna odczuwać się dawał w Tarnopolu brak książnicy publicznej, któraby użyczyła możności zaznajomienia się z lepszymi i nowymi dziełami z zakresu literatury i innych nauk. Brakowi temu postanowiło Koło T. S. L. zarządzić stwarzając w r. 1907. księgozbiór, liczący 1000 dzieł i oddając go do użytku publicznego. W następnych latach ruch w książnicy wzmógł się znacznie a w r. 1909. skupił się około tego poważnego ogniska oświatowego zastęp około 200 czytelników, którzy wypożyczyli łącznie 7.694 dzieł w 8.840 tomach, w r. 1910. 200 osób wypożyczyło 6.055 dzieł w 8.540 tomach. Książnica T. S. L. zajmuje obecnie niewątpliwie pierwsze miejsce na Podolu, zaopatrzona w liczne i doborowe dzieła, spełni zadanie, zwłaszcza wtedy, gdy uwzględnione zostaną warunki jej przyszłego rozwoju t. j. gdy zostanie pomieszczoną w odpowiednim lokalu i gdy uzyska drukowany katalog. Pierwsze dwie kwestye w najbliższym czasie zostaną pomyślnie rozwiązane. W nowym gmachu uzyska książnica dogodnie pomieszczenie, część katalogu została już wydana.

Celem uzupełnienia naszkicowanego obrazu dodać należy, że Koło stworzyło w Tarnopolu bursę włościańską, że od szeregu lat prowadzi bezinteresownie dla włościan biuro porady prawnej, że nie zaniedbuje żadnej sposobności, byle tylko szerzyć wśród mas włościańskich oświatę. Szerzy ją przez zakładanie szkółek elementarnych, czytelni wiejskich, kursów dla analfabetów, znakomicie rozwijającej się bursy włościańskiej, zapomocą kursów dla analfabetów miejskich i wiejskich, wypożyczalni książek, książnicy publicznej, urządzanie odczytów, tworzenie muzeum itd. Instytucya tarnopolskiego Koła Towarzystwa Szkoły ludowej w pierwszym rzędzie dzięki żmudnym i ofiarnym zabiegom jej przewo-

dniczącego, p. St. Srokowskiego potężnie olbrzymio, zyskuje wielką popularność u mas, staje się czynnikiem historycznego znaczenia dla ziem podolskich. Stworzywszy sobie szeroką podstawę bytu, codziennie niemal coś nowego stwarza, buduje placówki i nieci ogniska, z których ożywcza myśl płynie w masy, niosąc oświatę, postęp, zapal do pracy i wzbogacając doświadczenie. Wzrok nasz zwrócony na szczegóły pracy Koła tarnopolskiego, każe nam ocenić ofiarność i pracę, wytrwałe zabiegi i miłość sprawy, z takim pożytkiem prowadzonej. Wątle ogniwa szczegółów łączą się razem w przepiękną kreację, która chlubą jest tych, którzy do tego wspaniałego dzieła przyłożyli się swą pracą, zabiegami, trudami.

B. Koło mikulinieckie.

Założone w r. 1905. Koło Towarzystwa Szkoły ludowej w Mikulińcach od chwili tej przez rozmaite przechodziło fazy. Dźwigało się w tym czasie i zapadało w głęboki sen, jakby wszystko naokół było pod oświatową pracę zupełnie przygotowane. Stan ten anormalny zależał od układania się stosunków miejscowych, gdy były jednostki chętne i praca postępowała naprzód, gdy ich brakło, ustawała robotą i gleba odłogiem leżała. W latach 1905. i 1906. nie lustrowano czyteln a przeprowadzona w dniu 23. września 1909. lustracja wykazała, że Koło istnieje jedynie na papierze, że wśród ogólnej apaty nie potrafiło ono połączyć choćby garstki ludzi dobrej woli, przejętych chęcią niesienia oświaty pod słomiane strzechy mikulinieckiego okręgu.

Stosunki anormalne po przeprowadzonej lustracji zmieniły się na lepsze i obecnie Koło mikulinieckie stosunkowo rozwija się coraz lepiej.

Mikulinieckie Koło liczyło w roku 1910.— 7 czyteln i wypożyczalnię książek w Mikulińcach.

Czytelnie te istniały w Czartoryi, Ludwikówce, Ładyczynie, Łuce Wielkiej, Łuczce, Myszkowicach i Woli Mazowieckiej. Częste wykłady, obchody narodowe, przedstawienia amatorskie jednoczyły w czytelniach wiele włościactwa a w pracy tej spieszy Towarzystwu z ofiarną pomocą tarnopolskie Koło a i okręgowy Związek skutecznie w niej współdziałał. Założona w r. 1909. wypożyczalnia książek w Mikulińcach liczyła w ubiegłym roku 200 dzieł a ruch w niej osiągnął cyfrę 480 czytelników.

Stan czyteln wiejskich na ogół pomyślny. Rozwinęły się zwłaszcza czytelnie w Ładyczynie i Woli Mazowieckiej,

gdzie jak i w dwóch innych gminach zorganizowano chóry wiejskie.

Praca Koła mogłaby wykazać jeszcze wydatniejsze wyniki, gdyby nie trudności w pozyskiwaniu funduszków, potrzebnych do zapewnienia pracy oświatowej odpowiedniej podstawy materialnej, której brak niejednokrotnie daje się odczuwać.

V. Filia Tow. „Proświty“.

W dniu 8. grudnia 1908. minęło 40 lat od chwili powstania Towarzystwa „Proświty“. Początkowe zabiegi około stworzenia Towarzystwa tego typu sięgają znacznie wcześniej, już w r. 1848. powstaje we Lwowie „Halicko-ruska Matycy“, a gdy niebawem rzucona myśl zanika, pojawia się po raz wtóry w r. 1868., kiedy jeden ze starszych działaczy ruskich, ks. Stefan Kaczała, członek założyciel „Matycy“, podniósł myśl założenia Towarzystwa dla szerzenia oświaty i jako cel jego określił: „wspomagać narodową oświatę w sposób moralny, materialny i polityczny“ przez wydawanie praktycznych broszur, książek i t. d. Hasła te wprowadziła w czyn młodzież akademicka a wybrany komitet ułożył statut, który ze zbiegiem lat ulegał rozmaitym przemianom, pierwszy nadawał Towarzystwu charakter naukowego a jako cel stawiał „poznanie i oświatę“ narodu przez popularne wydawnictwa, na drugim ogólnem zebraniu w dniu 26. maja 1870 został statut znów zmieniony a zmiana polegała na tem, że na dalszy plan usunięto naukowy charakter Towarzystwa a jako jedyny cel uznano „szerzenie oświaty między narodem“, odpadło tedy wydawanie etnograficznych materiałów, zakres szerzenia oświaty został znacznie rozszerzony, powoływał oddziały powiatowe, z których później powstały filie „Proświty“. W r. 1877. opracowano nowy statut, który wprowadził bezpłatne wydawnictwa popularne a w r. 1891. w nowo wprowadzonym statucie starano się uwzględnić działalność ekonomiczną, więc zakładanie kas pożyczkowych, sklepów, spółek rolniczo-gospodarczych i t. d. przyczem określa jako cel ów statut, do dnia dzisiejszego obowiązujący, dążenie do „oświaty i podniesienia dobrobytu narodu ruskiego“.

Od r. 1875. działalność „Proświty“ zaczyna zataczać coraz szersze kręgi, niebawem powstaje filia „Proświty“ w Bortnikach i druga w dniu 29. września 1875. z kolei filia w Tarnopolu, która organizuje pierwszą czytelnię

w Denysowie, a od r. 1891. na własnym statucie z tego roku opierając się, powołuje do życia szereg czytelni w powiecie tak, że w chwili obchodu 40-letniej rocznicy „Proświty“ w r. 1908. liczyła filia tego Towarzystwa na terenie powiatu tarnopolskiego 70 czytelni. Wśród powiatów w kraju jedynie powiat lwowski doszedł do tej cyfry, inne wykazują znacznie mniejszą ich ilość.

Z powiatów podolskich liczył: brzeżański 55 czytelni, borszczowski 58, buczacki 52, czortkowski 45, husiatyński 54, skałacki 43, trembowelski 30, zaleszczycki 49, zbaraski 52, zborowski 21, wkońcu złoczowski 60, z powiatów zatem podolskich tarnopolski wykazuje największą cyfrę czytelni. Z istniejących w kraju 2.048 czytelni przypada na powiat tarnopolski, jak wyżej wspomnieliśmy 70.

W ogólności filia „Proświty“ zakresem swym obejmuje te czynności, jakie z polskich towarzystw sprawują „Towarzystwo Szkoły ludowej“ i „Kółka rolnicze“. Przez szereg lat filia tarnopolska nie wykazywała szerszej działalności i dopiero o ostatnich kilku latach wzmożła się jej praca*. Z końcem r. 1907. liczyła 66 czytelni. W okresie 1906.—1907. utworzone zostały w wydziale filii cztery sekcye, które jednak nie objawiały szerszego życia. Sekcja czytelni nie weszła w życie a nadzór nad czytelniami spełniał sam Wydział, wysyłając na wszelkie zebrania czytelni swych delegatów nietylko w powiecie, ale i poza jego obrębem. Sekcja naukowa zajmowała się urządzaniem naukowych odczytów, które z powodu braku odpowiedniej sali nie mogły spełniać swego zadania. Działalność trzeciej sekcji objawiła się jedynie wydaniem okólnika do czytelni, którym je powiadomiono, że wszelkich wyjaśnień w sprawach handlowych udziela sekcya filii, wreszcie czwarta sekcya nawet się nie ukonstytuowała. Najważniejszym zadaniem filii było utrzymywanie „bursy włościańskiej“.

Ruch z biegiem lat się rozszerza i pogłębia. Powstają nowe czytelnie, zwiększa się grono pracowników, wiele czytelni utrzymuje własne kramiki, pozostające pod nadzorem Zarządu Głównego, niektóre posiadają spichlerze i kasy pożyczkowe. Przedstawienia amatorskie, chóry, wspólne zebrania członków podtrzymują życie towarzyskie.

Z końcem r. 1907. liczyła tarnopolska filia „Proświty“ 69 czytelni, pod tym też względem stanęła na czele wszystkich filii tego Towarzystwa w całym kraju, nawet dobrze na tem polu zorganizowany powiat stryjski pozostał za nią w tyle.

*) Zwit Tow. „Proświta“ za r. 1906. — 1907. Lwów 1908.

CZYTELNIE „PROŚWITY“ W POWIECIE
w dniu 1. stycznia 1908.

L. P.	CZYTELNIA	członków	dzieł	sklep	chór	kasa spichlerz	kierownik
1	Bajkowce	50	200	sklep	chór	—	ksiądz
2	Berezowica Wielka	60	200	—	—	—	włościanin
3	Białoskórka	28	112	—	—	—	„
4	Baworów	56	96	—	—	—	ksiądz
5	Borki Wielkie	37	235	sklep	—	kasa, sp.	włościanin
6	Bucniów	75	500	sklep	chór	—	ksiądz
7	Cebrów	40	60	—	—	spichlerz	ksiądz
8	Czartorya	30	124	—	—	—	włościanin
9	Czernichów	98	229	sklep	chór	kasa	„
10	Dyczków	47	285	sklep	—	kasa	ksiądz
11	Dcążanka	130	300	—	—	—	włościanin
12	Ditkowce	70	102	—	—	—	„
13	Denysów	67	150	—	—	—	„
14	Dubowce	78	295	sklep	—	—	„
15	Horodyszczce	69	456	sklep	—	kasa	ksiądz
16	Gaje Wielkie	15	101	—	—	—	włościanin
17	Iwaczów Dolny	30	101	—	—	spichlerz	„
18	Janówka	31	108	—	chór	—	ksiądz
19	Kutkowce	80	70	—	—	—	włościanin
20	Krasówka	21	112	sklep	—	—	ksiądz
21	Kurowce	75	130	sklep	chór	—	włościanin
22	Konopkówka	10	116	—	—	—	włościanin
23	Krzywki	36	174	—	—	—	ksiądz
24	Ładyczyn	75	105	sklep	—	—	włościanin
25	Łuczka	30	87	—	—	—	„
26	Mikulińce	85	250	sklep	—	kasa	mieszcz.
27	Myszkowice	48	160	sklep	—	—	włościanin
28	Nosowce	47	156	sklep	—	kasa	ksiądz
29	Ostrów I.	107	400	sklep	chór	spichlerz	ksiądz
30	Ostrów II.	81	115	—	—	—	ksiądz
31	Ostalce	60	110	—	—	—	włościanin
32	Poczapińce	32	120	—	—	kasa	„
33	Proszowa	65	245	—	—	—	„
34	Proniatyn	95	140	sklep	Kółko am.	—	„
35	Pleskowce	45	320	sklep	—	—	„
36	Petryków	69	320	—	—	spichlerz	ksiądz
37	Seredyńki	21	180	—	—	—	„
38	Szlachcińce	83	230	—	K. a. ch.	—	włościanin
39	Toustoług	35	96	—	—	—	ksiądz
40	Worobijówka	22	200	sklep	—	—	włościanin
41	Wola Mazowiecka	32	100	—	K. a. ch.	—	„
42	Zaścianka	30	78	—	—	—	ksiądz
43	Zarudzie	23	143	—	—	—	„
44	Zabojki	43	130	sklep	—	kasa	włościanin
45	Jankowce	63	132	sklep	—	—	ksiądz

Jak wynika z tego zestawienia w ramach czytelń wiejskich „Proświty“ w tarnopolskim powiecie było 19 sklepów, 5 spichlerzy, 8 kas pożyczkowych, dalej 8 chórów i trzy kółka amatorskie.

Oprócz powyżej wymienionych czytelń, które nadesłały sprawozdania, istniały w powiecie czytelnie „Proświty“ w następujących gminach: Biała, Chodaczków Mały i Wielki, Czernielów Mazowiecki i Ruski, Dołżanka, Draganówka, Grabowiec, Hładki, Ihrowica, Isypowce, Iwaczów Górny, Kupczyńce, Kurniki Szlachcinieckie, Ludwikówka, Łuka Wielka, Maryanka ad Kupczyńce, Mszaniec, Nastasów, Skomorochy, Worobijówka i Zastawie.

Kierownictwo sprawowali w 45 czytelniach, które nadesłały sprawozdania ze swych czynności,

księża	w 18 czytelniach
mieszczanin	w 1 czytelnii
włościanie	w 26 czytelniach.

Istniejące „czytelnie ludowe“ w Czernielowie Ruskim, Czystylowie, Hłuboczku Wielkim, Małaszowcach, Romanówce, Stechnikowcach i Toustoługu, jak nie mniej „czytelnie ruskie“ w Berezowicy Wielkiej, Pokropiwniej, Kozówce, Domamoryczu przeprowadziły reorganizację na podstawie statutu „Proświty“. Założona w r. 1903. czytelnia w Stupkach nie okazała znaku życia.

Rzućmy okiem na działalność tarnopolskiej filii „Proświty“ w ostatnim roku sprawozdawczym, 1909. W porównaniu z ubiegłymi latami zaznacza się na terenie jej działalności ruch o wiele znaczniejszy, pełen planowej roboty i systematycznego programu. Gdy w ubiegłych latach szukano niejako dróg, któremi praca oświatowa mogłaby naprzód kroczyć, w r. 1909. rozbieżne dawniej kierunki ujęto w trwałe programowe formy, przyczem w niejednej sprawie czerpano wzory z działalności miejscowego Koła T. S. L. Za najważniejszy teren działalności uważano wieś, za najważniejszą gałąź pracy, czytelnię wiejską, którą szczególną otoczono opieką. Organizowano więc nowe czytelnie, nie zapominano też o dawniej założonych. Celem pobudzenia ruchu w czytelniach zorganizowano w r. 1909. po raz pierwszy „sekcję czytelnianą“, której członkowie na zebraniach ustalali program pracy w czytelniach i składali sprawozdania ze stanu poszczególnych ognisk oświatowych. Starali się dalej wniknąć w stosunki miejscowe, zaznajomić się z potrzebami czytelń, zapobiegać oznakom martwoty czy niedomagania. Pomocną w pracach filii była młodzież

akademicka, która podczas feryi współdziałała w pracy oświatowej na wsi.

W roku 1910. założono znaczną ilość czytelni w powiecie. Tak powstały czytelnie w Czystyłowcie, Kokutkowcach, Konstantynówce, Płotycy, Pokropiwniej, Rusianówce, Stupkach, Smolance i Suszczynie, samoistne dawne czytelnie w Domamoryczu i Małaszowcach przyjęły statut „Proświty“ tak, że tarnopolska filia „Proświty“ liczy obecnie 82 czytelni.

Wzmogła się i pogłębiła praca w czytelniach, pogłębił się ruch w kierunku oświatowym i ekonomicznym. W łonie czytelni poczęto organizować chóry, orkiestry, amatorskie kółka tzw. „krużki“, które urządzają na wsi wieczornice i koncerty oraz przedstawienia amatorskie a dochody z nich płyną na rzecz czytelnia lub też na cele ogólne. Wydziały czytelni urządzają zebrania członków, na których albo czytają czasopisma i książki, albo też omawiają sprawy ekonomiczne i gospodarcze a niejedna rzucona w dyskusyi myśl stała się zawiązkiem ekonomicznej instytucyi. W ostatnich czasach podniesiono myśl budowy domów ludowych. Powstają one w r. 1909. w Bucniowie, Hłuboczku Wielkim i Nastasowie. Obejmują tedy pod swym dachem wszystkie miejscowe instytucje ruskie, więc czytelnie „Proświty“, kramik, kasę pożyczkową, inne instytucje gospodarcze, każdy dom mieścił nadto wielką salę na przedstawienia amatorskie i zabawy.

Statystyka działalności czytelni „Proświty“ w tarnopolskim powiecie przedstawia się w cyfrach następująco :

Filia „Proświty“ obejmuje swą działalnością oba okręgi sądowe: mikuliniecki i tarnopolski i liczy na tym terenie 82 czytelni. Nie mają ich dotąd gminy: Kipiaczka, Łozowa, Grabowiec, Obarzańce, Zagrobela i Tarnopol. Ludowa czytelnia w Romanówce, założona dawniej, przekształca się obecnie na podstawie statutu „Proświty“ w czytelnie tego Towarzystwa. Z nadesłanych 74 sprawozdań czytelni wynika, że filia liczy 3.871 członków, prenumerowała 301 czasopism, biblioteki i wypożyczalnie czytelni liczyły 10.536 książek. W łonie czytelni istniało 8 kas pożyczkowych, 22 kramiki tzw. „czytelniane“, 6 spichlerzy, 20 orkiestr i 9 chórów, wreszcie amatorskich „krużków“ 21. W czytelniach szczegółowy ruch obejmował 10 koncertów, 38 przedstawień, 6 odczytów i 1 kurs dla analfabetów (w Łuczce) oraz jeden kurs języka niemieckiego (w Ostrowie). Własne domy miało 9 czytelni. Słaby ruch i brak zainteresowania w ubiegłym roku zauważyć się dawał w sześciu czytelniach.

Największą cyfrę członków wykazała czytelnia w Iłhrowicy (150) i w Ostrowie koło cerkwi 113, najwięcej czasopism prenumerowała czytelnia w Bucniowie (13), w Ostrowie (9), najwięcej książek liczyła wypożyczalnia w Bucniowie (601), w Ostrowie (500), w Iwaczowie Górnym (421) i Dyczkowie (400). Największy sklep posiadała czytelnia w Bucniowie, która w ogóle pod każdym względem wybija się na pierwszy plan wśród czytelń Towarzystwa „Proświty“. Co do amatorskich przedstawień większy ruch panował w czytelni w Dołżance (4) i Hłuboczku Wielkim (4), najwięcej odczytów wygłoszono w czytelni w Kupczyńcach (5).

Znaczny nacisk kładziono również na działalność ekonomiczną, której przejawy niektóre powyżej podnieśliśmy. W porozumieniu z Wydziałem filii utworzone zostały gospodarcze spółki zarejestrowane dla prowadzenia kramików: w Kozówce tzw. „Harazd“, w Domamoryczu „Narodny Dom“, w Hłuboczku Wielkim „Samopomoc“ i jedna spółka kredytowa z nieograniczoną poręką w Borkach Wielkich: „Nadzieja“. Czyniono dalej zabiegi celem utworzenia w gminach Dołżance, Czernichowie i Iwaczowie Górnym Spółek oszczędności i pożyczek systemu Reiffeisena i w tym celu wdrożono akcyę w biurze Patronatu tych spółek w Wydziale krajowym. Instytucjom finansowym spieszył Wydział z radą, układał zestawienia rachunkowe, wyręczał w wielu wypadkach krajowy „Sojusz rewizyjny“ we Lwowie.

W Tarnopolu utworzono bibliotekę dla członków „Proświty“, liczącą w r. 1909. — 860 tomów. Z biblioteki korzystało 112 osób, które wypożyczyły z niej razem 300 dzieł. Wśród pożyczających było 80 włościan, 32 mieszczan i inteligencji. Czytano przeważnie powieści lub dzieła treści ekonomicznej.

Wydział filii starał się również, by nowemi dziełkami zasilać wypożyczalnie wiejskie. W celu ujednostajnienia pracy oświatowej na wsi odbył się w Tarnopolu zjazd kierowników czytelń, na którym wygłoszono referaty o wzorowej wiejskiej wypożyczalni i uprawie drzewek owocowych.

Obok spraw czytelnianych zajmowała się filia utrzymaniem „bursy włościańskiej“ tzw. „selańskiej“ w Tarnopolu a obecnie nabyła drogą kupna plac pod budowę własnego gmachu. Bursa, którą zawiaduje osobny komitet, liczyła w r. 1909. 48 wychowanków.

Urządzony kurs śpiewu celem wyszkolenia kierowników chórów wiejskich zebrał 21 osób nietylko z powiatu tarnopolskiego, ale z różnych stron podolskich. Dla uczestników tego kursu urządzono nadto wykłady o prowadze-

niu ksiąg w kasach pożyczkowych i organizacyi kramików wiejskich.

Za staraniem filii „Proświty“ w Tarnopolu zorganizowano w powiecie filię „Silskoho Hospodara“, który prowadzi będzie akcyę ekonomiczno - gospodarczą, podczas gdy pierwsze Towarzystwo zostanie przy oświatowej tak, że praca na wsi została obecnie rozłożoną między oba te towarzystwa.

Ponieważ w ubiegłym roku filia „Proświty“ spełniała jeszcze te zadania, które obecnie objął „Silskij Hospodar“, wśród nich na pierwszym miejscu wdrożyła akcyę w sprawie dostawy drzewa opałowego z lasów kameralnych, którego sprowadziła 51 wagonów.

Członków na terenie powiatu liczyła „Proświta“ 824.

Sprawozdanie kasowe za czas od 1909. – 1910. wykazuje 1.457 kor. 43 h. przychodu, rozchód 880 K. 52 h., majątek wynosił 1981 kor. 48 h.

VI. Filia Tow. im. Kaczkowskiego.

Założone w r. 1874. Towarzystwo im. Michała Kaczkowskiego wykazuje na terenie tarnopolskiego powiatu nader słabą działalność. Ostatnie sprawozdanie tego Towarzystwa, obejmujące jego działalność w czasie od 3. września 1908. do 15. września 1909. przedstawia 28. filii, z których tarnopolska obejmuje swym zakresem i powiat skałacki. Na tym terenie prowadził wydział pracę oświatową i ekonomiczną w 39 gminach, gdzie istniało tyleż czytelni. Czytelnię w Kutkowcach, wsi leżącej tuż pod Tarnopolem, uważa Wydział za najlepiej rozwijającą się, nazywa ją wprost wzorową, posiada bowiem obszerny dom, kramik i kasę Reiffeisena. Czytelnia w Iszczkowie posiada spichlerz i kramik, w Bucykach Tow. kredytowe „Własną pomoc“. Wydział założył w czasie powyżej podanym nowe czytelnie w Białoskórce, Suszczynie, Konstanyńowce i trzy leżące poza powiatem, oraz zorganizował czytelnie w Toustoługu i Zaściance. W ciągu roku odbył Wydział 7 zebrań, na których omawiano sprawy oświatowe i ekonomiczne. W szczególności filia tarnopolska z chwilą usunięcia się niektórych pracowników z Tarnopola, nie okazuje żywszej działalności.

VII. Towarzystwo Kótek rolniczych.

Szybkim krokiem postępuje w ostatnich czasach wzrost idei asocyacyjnej na wsi w powiecie tarnopolskim. Z każdym rokiem wyrastają nowe jej ogniska. Przewodzą w tym ruchu Kółka rolnicze, które w ciągu ostatnich lat kilku zataczają w powiecie coraz szersze kręgi i skupiają około siebie cały ruch ekonomiczny wsi naszej nie zapoznając i oświatowego podłoża, na tem jednak polu działalność oświatowa prowadzoną jest w przeważnej części przez tarnopolskie Koło Towarzystwa Szkoły ludowej. Jakby w oczach naszych wieś się w posiadach swych przetwarza i w pochodzie ku coraz lepszym wyżynom zbliża się coraz więcej do typu rolnej gospodarki współdzielczej, jaką zwykliśmy w tak pięknym rozkwicie obserwować na zachodzie.

Znaczna w tem zasługa Towarzystwa Kótek rolniczych, tej bezsprzecznie najpoważniejszej instytucji ekonomicznej, która doniosłością swych zadań obejmuje całokształt prac, zmierzających do podniesienia ekonomicznego ludności wiejskiej.

Celem też tego Towarzystwa jest praca nad podniesieniem dobrobytu, oświaty i moralności ludu. Do szczytnego tego celu dąży ono w różnorodny sposób, krzewi oświatę zapomocą przygodnych bibliotek o treści przeważnie ekonomicznej, szerzy między członkami zawodowe wiadomości we wszystkich działach gospodarstwa wiejskiego i w tym celu wydaje pisma i szerzy wydawnictwa, urządza zjazdy i zebrania, prowadzi wędrowną naukę gospodarstwa, organizuje specjalne kursa i wystawy. Wśród wielu innych zadań statutem objętych nakłania członków do lepszego budowania domów mieszkalnych i zabudowań gospodarskich, zachęca do robót melioracyjnych, rozwijania przemysłu rolnego i domowego, ułatwia członkom nabywanie dobrych nasion, nawozów, maszyn i narzędzi rolniczych, krzewi handel wiejski.

Działalność Kótek rolniczych w tarnopolskim powiecie zarysowuje się dość późno w stosunku do ogólnej działalności tego Towarzystwa w kraju. Kiedy już w r. 1896. i następnych Zarząd Główny w myśl statutów urządzał w różnych powiatach kraju lustracje gospodarstw włościańskich, połączone z praktycznymi pouczeniami, nie sięgnęły owe lustracje do tarnopolskiego powiatu, nie mogły zatem zarówno pod teoretycznym jak i praktycznym względem przyczynić się do rozpowszechnienia zdrowych zasad w o-

góle i do wprowadzenia postępowego gospodarstwa w szczególności. Pierwociny tej pracy przypadają dopiero na rok 1897., w którym powstaje pierwsze w powiecie Kółko rolnicze w Chodaczkowie Wielkim.

Już przed tym rokiem istnieją na terytoryum powiatu zabiegi, by skupić się na polu ekonomicznem ku wspólnej pracy. I tak powstaje Kółko rolnicze w Tarnopolu, Chodaczkowie Wielkim i Suszczynie, wnet jednak chyłą się one ku upadkowi, pierwsze upada w r. 1884., drugie w roku 1897., trzecie w r. 1893. Pierwsze zatem zabiegi rozbiły się o brak ludzi, gdyż prowadzenie Kótek i ich rozwój zależy w pierwszym rzędzie od czynników miejscowych; im więcej na wsi, gdzie Kółko powstaje zrozumienia celów i zadań Towarzystwa, im więcej dobrej woli i zapału ogarnia pracowników na wdzięcznem polu ekonomicznej pracy, tem wyraźniej zaznacza się postęp ku lepszemu, tem Kółko przybiera szerszy zakres swej pracy. Zwykłym objawem jest proces powstawania i rozwoju tego rodzaju towarzystw, z których najlepiej prowadzone stowarzyszenie okazuje nieraz po pewnym czasie procentowy ubytek. Praca ekonomiczna na wsi jak wszędzie, tak i w tarnopolskim powiecie była pracą nową, więc jako taka musiała w swych początkach natrafiać na liczne przeszkody, łamać się i naginać z przesądem, z głęboko zakorzenionym konserwatyzmem ekonomicznym na wsi. W początkowem tworzeniu się towarzystw tego typu nietyle odczucie potrzeby ekonomicznego zrzeszania się, ile raczej dążenia i zabiegi wybitniejszych miejscowych jednostek wchodzą w grę i wytyczają kierunek. Zresztą jeżeli tu i ówdzie zwłaszcza we wschodniej Galicyi upadło Kółko rolnicze, przyczyna jego upadku tkwiła nieraz w antagonizmie narodowym, tak zbytecznym na polu ekonomicznem, choć Zarząd Główny z równą życzliwością otaczał zarówno polskich, jak i ruskich członków Towarzystwa.

Dorywcza tu i ówdzie oraz sporadyczna działalność Kótek rolniczych w tarnopolskim powiecie dopiero po roku 1897. przybiera i głębsze zapuszcza korzenie. W okresie po rok 1910. na terenie tarnopolskiego powiatu zauważyć się dają dwie fazy, które odgranicza rok 1904. Pierwsza faza obejmuje zabiegi p. Jana Zamorskiego, który nietylko w tarnopolskim, ale i w sąsiednich powiatach znaczną ilość Kótek rolniczych założył. W roku 1904. na odbytem w Tarnopolu zgromadzeniu powiatowem, powołano do życia organizację „Zarządu powiatowego“, który zakresem swej działalności objął obok tarnopolskiego także dwa sąsiednie

powiaty: skałacki i zbaraski, od r. 1910. tylko zbaraski z chwilą powołania w tym czasie organizacyi powiatowej w Skałacie. Od r. 1904. zatem gdy na czele Kółek rolniczych stanął Dr. Celestyn Podlewski działalność Kółek rolniczych w tarnopolskim powiecie została zakrojoną na szersze rozmiary i sięgnęła nietylko w szerz wsi, ale i w jej głąb, skupiając dla pracy ekonomicznej szerokie zastępy włościaństwa i budząc w niem zrozumienie celów i zadań asocyacyi. W tym drugim okresie powstaje w powiecie szereg Kółek a praca Zarządu powiatowego, prowadzona planowo i systematycznie, znaczy się ciągłym rozwojem i coraz większem uwzględnieniem różnorodnych swych gałęzi, patronowanych przez Zarząd Główny Kółek rolniczych.

Przegląd Kółek rolniczych w tarnopolskim powiecie przedstawia się na podstawie sprawozdań Zarządów Kółek za rok 1908. następująco :

Liczba p.	K Ó Ł K O	Ilość członków	Ilość zebrań	Czytelnia Kółka liczy		Rok założenia
				dzieł	czaso-pism	
1	Bajkowce	27	44	—	5	1903
2	Baworów	74	16	160	4	1899
3	Bucniów	15	54	58	3	1906
4	Borki Wielkie	37	52	36	1	1907
5	Chodaczków Wielki	130	46	52	1	1905
6	Czernielów Mazowiecki	28	5	—	1	1904
7	Dołżanka	35	21	110	1	1904
8	Draganówka	49	60	—	1	1899
9	Dyczków	13	55	54	1	1908
10	Ilrowica	36	7	30	1	1906
11	Issypowce	17	54	56	2	1906
12	Janówka	24	13	—	1	1906
13	Kokutkowce	25	5	22	2	1904
14	Łozowa	20	44	200	3	1899
15	Łuczka	13	32	50	3	1906
16	Łuka Wielka	47	44	20	2	1899
17	Mikulińce	28	46	50	2	1900
18	Nastasów	24	56	36	1	1905
19	Ostrów	15	7	15	1	1905
20	Petryków	28	32	50	6	1904
21	Płotycz	44	12	40	1	1904
22	Poczapińce	50	—	284	1	1899
23	Romanówka	40	50	35	1	1904
24	Smykowce	22	9	50	1	1908
25	Suszczyn	26	72	56	1	1905
26	Stupki	25	16	—	1	1907
27	Tarnopol	23	13	40	1	1906
28	Zabojki	55	27	50	1	1899
29	Zagrobela	37	54	52	1	1905

Jak w kraju, tak i na terenie tarnopolskim działa Towarzystwo Kółek rolniczych w dwóch kierunkach: oświatowym i gospodarczym. Pierwszy jest jednym ze środków pracy kulturalnej, jaką prowadzi Towarzystwo, starając się przygotować teren, na którymby praca ekonomiczna tem rażniejsza mogła czynić postępy, to też tłumaczy charakter tej pracy, prowadzonej przygodnie i skierowanej na szerzenie zawodowej wiedzy rolniczej a posiłkowanej w tak znakomity sposób przez tarnopolskie Koło Towarzystwa Szkoły ludowej, dla którego jest ona rdzeniem pracy.

Przy zakładaniu Kółka Zarząd główny bezpłatnie udziela nowo powstającemu ognisku gospodarczemu kilkadziesiąt dziełek treści przeważnie gospodarczej, które tworzą zawiązek biblioteki Kółka i nadają się dzięki swej popularnej treści do wspólnego odczytywania na niedzielnych zebraniach członków. Obok organu Towarzystwa „Przewodnika Kółek rolniczych“, który docierając na wieś trzy razy miesięcznie, szerzy zasady wzorowego i postępowego gospodarstwa, mają niektóre Kółka po 5—6 pism peryodycznych. Z dniem 1. grudnia 1908. r. liczyły biblioteczki Kółek rolniczych tarnopolskiego powiatu 1548 dzieł, przeciętnie zatem przypadało na jedno Kółko 55 dziełek. W myśl postanowień statutu urządzają członkowie Kółek wspólne zebrania, na których omawiają poruszone bądź w okólnikach Zarządu powiatowego albo w „Przewodniku“ lub innych pismach fachowych sprawy lub też pod kierunkiem delegatów Zarządu powiatowego rozpatrują rozmaite kwestye. Zebrań w Kółkach odbyło się w r. 1908. — 972, niektóre Kółka wykazywały znaczne na tem polu ożywienie. Członkowie zbierali się przeważnie w niedziele jak n. p. w Borkach Wielkich (52 zebrań), Draganówce (60), Dyczkowie (55), Issypowcach (54), Nastasowie (56), Romanówce (50), Suszczynie (72), Zagrobeli (54). Niedzielne zebrania na wsi szerzą i pogłębiają główne zasady wzorowego gospodarstwa a usuwając włościan z pod wpływu karczmy, wpływają temsamem na umoralnienie ludu.

W dziale oświatowym propaguje Zarząd Główny żywą akcyę w tym kierunku, by włościanie sami zakupywali dzieła i broszury ekonomicznej treści. Co dawniej zdarzało się rzadko, dziś codzienne przybiera formy, włościanin coraz bardziej odczuwa potrzebę nabywania dzieł z zakresu gospodarstwa i chętnie je kupuje zwłaszcza przy sposobności zebrań ogólnych. Coraz częściej w dzisiejszych czasach spotkać się możemy w chacie wiejskiej z książką treści ekonomiczno rolniczej, podręcznikiem wzorowego gospo-

darstwa wiejskiego, kalendarzem Kótek rolniczych, który doskonałym doborem artykułów gospodarczych stanowi codzienny poradnik dla włościan.

Bogata w wyniki jest gospodarcza działalność Towarzystwa Kótek rolniczych na terenie tarnopolskiego powiatu. Wśród licznych spraw, jakie ono w swej działalności wytknęło, pierwszorzędne miejsce zajmują sprawy rolnicze. Doświadczalne pola, łąki i pastwiska, propagowanie uprawy roślin pastewnych, zachęta do lepszego obchodzenia się z obornikiem i melioracyi rolnych, szerzenie wiadomości rolniczych zapomocą kursów i wykładów (sadownicze, pszczelarskie, hodowli bydła i t. d.) — tworzą części pełnej żmudnych zabiegów roboty, której wyniki dopiero po dłuższym czasie są widoczne.

Sprawy rolnicze obejmują w pierwszym rzędzie pola doświadczalne. Kółka dążąc do ujednostajnienia i ulepszenia produkcji włościańskiej wprowadziły pola doświadczalne z nowemi odmianami zbóż jarych i ozimych, co wpływa w znacznej mierze na powiększenie plonów w małorolnem gospodarstwie. Wprowadzone przed 10 laty na szerszą skalę wytyczyły sobie jako cel proste a praktyczne badanie odmian zboża, by po przeprowadzonych próbach dojść do wniosku, która odmiana nadaje się najlepiej pod siew w danej miejscowości.

Pola doświadczalne wprowadzone zostały w powiecie tarnopolskim dopiero w r. 1902. I tak w tym roku wprowadza Kółko rolnicze w Poczapińcach pola doświadczalne z pszenicą i jęczmieniem, Łuka Wielka z owsem. Przy wprowadzaniu tego rodzaju doświadczeń włościanie podają swe uwagi o wynikach zbioru, wytrzymałości ziarna w ziemi i oporności przeciw wylęganiu. Uwagi powyżej wymienionych Kótek jak i wielu innych, które u siebie pola doświadczalne wprowadziły, przemawiają za ich wprowadzeniem a wszczętą w r. 1902. akcyą z rokiem każdym przybiera.

W ogóle wprowadziło w powiecie nowe odmiany zbóż w r. 1904.—1 Kółko, w r. 1905.—7, 1906.—9, 1907.—10, 1908.—10 Kótek. Cyfry te wykazują, że pola doświadczalne dały wydatne wyniki prób zbożowych, kiedy włościanie pod wpływem prób nabrali przekonania, że pełne plony mogą uzyskać jedynie przy użyciu doborowego zboża, należycie oczyszczonego i stosowanego do klimatu i w ogóle stosunków lokalnych danej miejscowości.

Równorzędnie z próbami z odmianami zbóż prowadzono próby z roślinami pastewnymi. Akcyą na tem polu

postępuje z pewnym oporem, wynikającym jak w wielu innych wypadkach z błędnego przekonania, że rośliny pastewne są mniej ważne i niepotrzebne. W powiecie akcyja postępuje powoli. Kiedy w r. 1904. wprowadzają rośliny pastewne 3 Kółka, wprowadza je w r. 1904. — 10 Kótek, w 1909. — 13, 1907. — 13, wkońcu w r. 1908. — 15 Kótek. Członkowie, zachęteni znakomitymi wynikami prób doświadczalnych z roślinami pastewnymi zgłaszają się coraz liczniej z zamówieniami o nasiona, a rozpoczęta akcyja przybiera coraz większe rozmiary.

Na wzór pól doświadczalnych ze zbożami wprowadzono w r. 1906. pola próbne z odmianami ziemniaków. Wezwanie do zgłoszeń nakłada jak zawsze przy polach doświadczalnych obowiązek dokładnego sprawozdania z przeprowadzonej próby. Prowadzi ją w tym roku w powiecie Kółko rolnicze w Baworowie z odmianami „Mohort“ i „Gastold“, dalej Kółka rolnicze w Kokutkowcach, Nastasowie i Płotyczy z odmianami ziemniaka „Bohun“ i „Świtez“.

Z temi odmianami w następnym roku prowadzą pola próbne tesame Kółka, w r. 1908. przybywają nowe w Dołżance, Łuczce i Petrykowie.

Próby z nawożeniem łąk i pastwisk nie zdołały jeszcze zachęcić właścicieli łąk do podniesienia kultury łąk, wpływającego w tak dodatni sposób na intensywność paszy. Kiedy Kółka w zachodniej Galicyi od szeregu lat próby z nawożeniem łąk i pastwisk z rozmaitym, najczęściej z dodatnim skutkiem przeprowadzały, w tarnopolskim powiecie rozpoczyna się na tem polu akcyja w r. 1905., w którym urządzają próby z nawożeniem pastwisk Kółka w Łozowej, Petrykowie i Poczapińcach. Dążenia, starające się szerzyć myśl podniesienia urodzajności i racjonalnego wyzyskania pastwisk ozwała się echem na zebraniu powiatowem Kótek rolniczych w Tarnopolu, odbytem w tymże roku, mimo jednak tej propagandy w następnych latach pola próbne z nawozem łąk i pastwisk nie wyszły ze sfery teoretycznych zabiegów.

Pola demonstracyjne ze sztucznymi nawozami, założone po raz pierwszy w r. 1902. w powiecie mieleckim, pojawiają się dopiero w naszym powiecie w trzy lata później. Próbę porównawczą urządza w r. 1905. Kółko w Kokutkowcach, gdzie użyto 50 kg. superfosfatu. Doświadczenia z użyciem żużli Thomasa pod zboża jare przeprowadzono w r. 1907. w Ihrowicy, gdzie trzech gospodarzy utworzyło pola doświadczalne z owsem a jeden z jęczmieniem. Przedłożone Zarządowi Głównemu sprawozdania wykazały, że

doświadczenie z jęczmieniem nie dało żadnej zwyżki, jedno pole z owsem wykazało 144 kg. zwyżki na morgu, drugie dało obniżenie plonu na poletku nawiezionym, co oczywiście wpływem ubocznym przypisać należy. Równocześnie prowadzone były pola doświadczalne w powiecie zbarskim w Kótkach rolniczych w Berezowicy Małej, Netrebie i Opryłowcach i dały prawie na wszystkich polach zwyżkę.

Na szerszą skalę zorganizowały Kółka rolnicze akcyę pośredniczącą w zakupach nawozów sztucznych, nasion i maszyn, a od r. 1908. w zakupie pasz treściwych.

W ogóle akcyę Kótek rolniczych w latach 1904. — 1908. przedstawia zestawienie :

W roku:	Kółka rolnicze sprowadziły:					
	nasion	nawozów sztucznych	maszyn rolniczych	drzew o- wocowych	pasz treściwych	węgla
1904	3	1	4	—	—	—
1905	6	9	3	4	—	—
1906	9	8	4	8	—	—
1907	8	2	3	7	—	—
1908	10	1	—	4	2	8

Jak cyfry wykazują, normalnym jest rozwój w zakupie nasion, który postępuje prawie ciągle naprzód, pośrednictwo w zakupie nawozów sztucznych od r. 1905. upada, od tego bowiem roku Kółka coraz mniejszy w niem biorą udział, w r. 1905.—9 Kótek, potem cyfra upada tak, że w r. 1908. jedynie jedno Kółko rolnicze (Smykowce) czyni zamówienie na kwotę 119 kor. Podobną tendencyę zniżki okazuje dział zakupna maszyn rolniczych, który w r. 1908. wykazuje nawet zupełną stagnacyę. Ostatni rok sprawozdawczy w innych działach występuje z nową akcyą, dwa kółka czynią zakupy pasz treściwych, ośm Kótek sprowadza węgiel za ogólną kwotę 2.195 koron.

Finansowa strona akcyi pośredniczącej w powyższych zakupach osiągnęła w tym okresie rozwojowym kwotę 19.744 kor., rozłożoną nierównomiernie pomiędzy poszczególne działy. W szczególności w okresie 1904.—1908. akcyja pośrednicząca wykazuje w koronach :

w latach	1904	1905	1906	1907	1908
nasiona	124	212	549	2.628	1.258
nawozy sztuczne	60	4.200	2.896	52	119
maszyny	371	90	1.048	497	—
drzewka	—	3	1.618	1.554	133
paszy treściwe	—	—	—	—	35
węgiel	—	—	—	—	2.195

Pośrednictwo w zakupie nawozów sztucznych jako cel wytknęło sobie ochronę szerokich kół włościańskich, zrzeszonych w Towarzystwie Kółek rolniczych, od wyzysku, jakiemu ulega włościanin ze strony licznych pokątnych handlarzy, narzucających bezwartościowy swój towar za drogie pieniądze. Usilna praca na tem polu, gdzie trzeba nieufność włościan przewyciężyć, zdążyła naprzód i może się poszczycić pewnymi rezultatami.

Działalność pośrednicząca co do nasion skierowaną jest przede wszystkim do pośrednictwa w zakupie najważniejszych roślin pastewnych a to przede wszystkim w celu podniesienia produkcji i usunięcia niesumienności handlarzy, którzy udzielają nasion, wiele pozostawiających do życzenia, podczas gdy Kółka otrzymują od Zarządu Głównego towar pierwszorzędnej jakości, wysyłany pod kontrolą stacji botanicznej. Już wcześniej okazuje działalność pośrednicząca co do nasion znaczny ruch wśród członków, którzy od r. 1902. (Kółko w Baworowie) przedstawiają coraz większą tendencję w tej akcji. Z rokiem każdym wzrasta cyfra tych Kółek, które biorą udział w tej akcji a sprawozdania włościan, pełne uznania dla niej, są najlepszym dowodem zrozumienia żmudnych zabiegów i myśli przewodniej Zarządu Głównego. Zwłaszcza zamówienia nasion koniczyny czerwonej od r. 1905., w którym trzy Kółka poczynają sprowadzać za pośrednictwem Zarządu Głównego, stale wzrastają. Z początkiem r. 1906. Komitet c. k. Towarzystwa gospodarskiego przyjął zamówienia Kółek na len a wśród kilkunastu innych objęty został zakupem i powiat tarnopolski. W ostatnim roku sprawozdawczym akcja na tem polu osiągnęła szczyt kulminacyjny w dotychczasowym swym rozwoju, który objął nią 10 Kółek a następne sprawozdania przy usilnej pracy, jaką prowadzi Zarząd powiatowy, wykażą zapewne jeszcze dalszą wyżkę.

Dodatnim objawem, wykazującym podnoszenie się mechanicznej kultury ziemi, jest zapotrzebowanie ulepszonych maszyn do uprawy roli. Gdy dawniej na wsi jedyną maszyną była siewkarnia, dziś stosunki uległy zupełnej zmianie. Pługi ulepszone, oborywacze, podskibowce i wiele

innych maszyn oraz narzędzi rolniczych spotykamy obecnie u członków Kółek rolniczych w powiecie tarnopolskim. Kółka zakupuja je albo dla swych członków albo na wspólną własność członków, co dostatecznym jest dowodem zrozumienia idei asocjacji i jej wielkiego znaczenia w gospodarstwie małorolnym. W r. 1902. zakupuje Kółko w Bajkowiec oborywacze a w Czernielowie młocarnię kieratową z kieratem. Zamówienia płyną w dalszym ciągu i coraz więcej członków zaopatruje się w maszyny. W ogóle w przeciągu lat 1904. — 1908. 14 Kółek zamówiło maszyny za ogólną kwotę 2.007 koron, poza którą liczni członkowie Kółek za poradą Zarządu Głównego nabywają maszyny, nieraz mało znane i dostosowane do stosunków małorolnych. Gdy uwzględnimy, że niema wśród nich bezwartościowych maszyn, że usunięto pośrednictwo niesumiennych nieraz agentów i że zamówienia płyną do fabryk krajowych — akcja Zarządu Głównego jest nader pożyteczną dla właścicieli małych gospodarstw rolnych.

Sprawa lepszego obchodzenia się z obornikiem tworzy jeden z warunków rozwoju gospodarstwa na wsi, zwłaszcza gdy jest w umiejętny sposób prowadzoną. W tej mierze Zarząd Główny przy pomocy Komitetu c. k. Towarzystwa gospodarskiego udziela członkom Towarzystwa nagrody za urządzenie wzorowej gnojowni względnie stajni do przechowywania przez czas dłuższy obornika. Zarząd Główny nie udziela nagród członkom wszystkich Kółek, lecz wybiera każdego roku po 10 powiatów i nagradza członków Kółek, jakie leżą w tych powiatach po poprzednim zbadaniu gnojowni przez inspektora rolniczego.

Konkurs na nagrody za budowę stajen do przechowywania obornika i za jego poprawę ogłoszono w tarnopolskim powiecie po raz pierwszy w r. 1905. Dzięki agitacji na zjazdach powiatowych sprawa konkursu i nagród wzbudziła zainteresowanie wśród włościan tak, że tarnopolski Zarząd powiatowy podjął myśl powtórzenia konkursu na nagrody za wzorowe gnojownie z własnych funduszków, przez co zamierzył utrwalić korzyści z poprzedniego konkursu, urządzonego przez Zarząd Główny. Po raz wtóry ogłoszono konkurs w powiecie tarnopolskim w r. 1909. Wzięło w nim udział kilkudziesięciu włościan, z których dwunastu otrzymało nagrody w łącznej kwocie 555 koron. Członkowie Kółek z Bajkowiec i Netreby, w powiecie zbaraskim, uzyskali nawet zaszczytną wzmiankę za wzorowe wypełnienie wszelkich w konkursie podniesionych postanowień.

Powodzeniem cieszyły się i uznanie zdobyły kursy z zakresu rolnictwa i hodowli. Zorganizowane w powiecie w r. 1904. weszły w stały zakres działania Zarządu powiatowego. Wzbudziły od razu wśród ludności powiatu zainteresowanie, o czym świadczy znaczna ilość uczestników, biorących w nich udział. W r. 1904. działalność zapomocą wykładów objęła dwa kursy rolnicze w Tarnopolu, nadto inspektorowie rolnictwa zwiedzili dla założenia i kontroli pól doświadczalnych Kółka w Draganówce i Petrykowie. W następnym roku obejmuje program wykładów głównie przedmioty z zakresu hodowli i weterynaryi. W kursie, urządzonym we Lwowie, biorą udział członkowie Kółka w Bucniowie, kilkudniowy kurs weterynaryjno-hodowlany w Tarnopolu gromadzi kilkudziesięciu włościan z powiatu. Ten typ kursów, urządzany od tego czasu co roku a nieraz kilka razy w roku, rozbudza w uczestnikach ciekawość i powoduje zainteresowanie się sprawami gospodarczymi. Zwłaszcza cieszyły się wielkiem uznaniem wykłady z zakresu weterynaryi, prowadzone w sposób fachowy i demonstrowane na fantomach oraz w rzeźni miejskiej. Z rokiem każdym działalność Zarządu powiatowego na tem polu stale się pogłębia. Kursy i wykłady cieszą się coraz bardziej rosnącą frekwencją uczestników a wyniki kursów wskazują na umiejętnę ujęcie całej sprawy. W roku 1909. zjazdy rolnicze w Tarnopolu obejmują sprawę organizacyi bezpośredniego handlu nierogacizną i dostawy drzewa z lasów państwowych dla bezdrzewnych okolic podolskich, dalej referaty handlowe i rolnicze z zakresu stosowania nawozów sztucznych. Odbyty w lutym bieżącego roku zjazd obradował nad sprawą nowej ustawy propinacyjnej i prób wiosennych z rozmaitemi odmianami zbóż. W ogóle, tak liczne kursy, urządzane w powiecie, pogłębiają ideę asocycacji na terenie wsi, co wielkie ma znaczenie dla włościan.

Akcyja Zarządu powiatowego w kierunku podniesienia sadownictwa na wsi z biegiem lat postępuje ciągle naprzód. Sadownictwo uważają Kółka rolnicze jako uboczną gałąź małorolnego gospodarstwa, z której gospodarz w miarę należytego pielęgnowania drzewek owocowych może osiągnąć większy lub mniejszy dochód. Do tego celu dążył Zarząd Główny urządzając kilkudniowe kursy sadownicze i postępując z akcyą pośredniczącą w zakupnie drzewek i krzewów owocowych. Na szersze rozmiary została zorganizowaną akcyja na tem polu w powiecie dopiero przed trzema laty. Demonstracye praktyczne w sadzie wiejskim i pouczające, popularne wykłady starały się pobudzić wło-

ścian do pielęgnowania tej tak ważnej gałęzi małorolnego gospodarstwa. Instruktor sadownictwa badał stosunki na tem polu we wrześniu 1906., pouczał i demonstrował w Kólkach w Petrykowie, Zagrobeli, Zabojkach, Poczapińcach, Chodaczkowie Wielkim i Płotycy.

Zainteresowanie się sadownictwem, jak wynika ze sprawozdania lustratora, w tych miejscowościach wielkie, najlepszym dowodem znaczna ilość młodych sadów z wyjątkiem Chodaczkowa Wielkiego, który dotąd utrzymał swój bezdrzewny, podolski charakter. Jednym ze środków do podniesienia sadownictwa jest urządzenie po gminach uroczystości sadzenia drzewek owocowych przy udziale duchowieństwa, nauczycielstwa, włościan a zwłaszcza dzieci, wśród których uroczystość ma budzić poszanowanie dla drzewek i wskazywać na korzyści, jakie z nich płyną. W powiecie odbyły się trzy tego rodzaju uroczystości: w roku 1905. w Białej, gdzie drzewkami owocowymi wysadzono gościniec Tarnopol-Biała, w r. 1909. w Issypowcach, w r. 1911. w Worobijówce. W tych wypadkach uroczystość sadzenia na włościaństwie wywarła wielkie wrażenie, chociaż w pierwszym wypadku zbrodnicza ręka, złą wolą kierowana, wyłamała drzewka.

Podobnie zajmował się Zarząd powiatowy ubocznie i pszczelnictwem. Instruktor pszczelniczy rozpoczął swą czynność dopiero w r. 1906., a rozpoczął ją od powiatu tarnopolskiego, gdzie pszczelnictwo w wielu gminach rozwinęło się na szerszą skalę. Z gmin tego powiatu Chodaków Wielki np. liczył w r. 1905. — 891 pni, Łuka Wielka 489, Czernielów Mazowiecki 481, Ruski 458, Zabojki 296, Poczapińce 365, Draganówka 1027, Myszkowice 345 i t. d. W gminach tych nie brak gospodarzy, dla których pszczelnictwo stanowi główne i wcale intratne zajęcie gospodarcze. Są tacy gospodarze, którzy w racjonalny sposób uprawiając tę gałąź gospodarstwa, zapewniają sobie znaczne dochody, a obok włościan prowadzą je także kobiety, oddają się mu też i żydzi. Ciekawe uwagi co do tych ostatnich podaje instruktor po dokonanej lustracji sadów w tarnopolskim powiecie. „Żydzi — jak stwierdza — trudnią się także pszczelnictwem, lecz prowadzą je w rabunkowy sposób. Zakupują pnie z dalszych okolic i przywożą je w powiat na pola dworskie. Wydusiwszy wszystkie matki i nie mając w ten sposób czerwiu, osiągają z ula znacznie większe zasoby miodu a po miodobraniu niszczą pszczoły, ule zaś puste sprzedają, by w następnym roku znowu powrócić z zakupionemi nowemi pszczołami“. Chociaż w powiecie prze-

ważnie znanym jest sposób prowadzenia tej gałęzi gospodarczej, przecież popełniane bywają wady, polegające na mylnem zimowaniu pszczół, które w ciepłe dla braku powietrza giną tak, że z pasieki, liczącej około 30 pni, pozostaje zaledwie kilka pni. Na złą zimowlę wpływa także nieodpowiednie pomieszczenie wylotu u ula. Instruktor zwracał uwagę włościan na wszystkie wady i błędy, jakie nasuwały się podczas lustracyi.

W roku 1906. odbył się kurs pszczelniczy w Tarnopolu a program obejmował główne zasady racjonalnej hodowli pszczół i omówienie głównych wad, dostrzeżonych przez instruktora podczas jego lustracyi w powiecie. Wędrowną nauką w połączeniu z badaniem stanu pasiek przeprowadzoną została w tym roku w Chodaczkowie Wielkim, Łuce, Czernelowie Mazowieckim, Czernelowie Ruskim, Zabojkach, Poczapińcach, Draganówce, Myszkowicach, Borkach Wielkich, Nastasowie i Romanówce.

Sprzedaż miodu wymaga w powiecie jak najrychlejszego przeprowadzenia organizacyi handlowej w ramach powiatowej Spółki pszczelarskiej a utworzenie jej z chwilą powstania w Tarnopolu Składnicy powiatowej Kółek rolniczych tem łatwiej przyjąć może do skutku.

Wśród agend, jakie podjęły Kółka rolnicze niepoślednie miejsce zajmuje propagowanie tej myśli, by używać krów do zaprzęgu. Rozpoczęta w r. 1901. akcja postępuje powoli, w tarnopolskim powiecie po raz pierwszy wprowadza próby użycia krów do zaprzęgu Kółko rolnicze w Czernelowie Mazowieckim, gdzie jeden z włościan pierwszy zrobił początek otrzymawszy od Zarządu Głównego zupełną uprząż z zastrzeżeniem, że ma ona służyć jako wzór dla innych. W roku następnym w ślad za tem Kółkiem podjęło próby Kółko w Poczapińcach, podczas gdy w kraju 303 Kółek w 63 powiatach akcyę tę prowadzi.

Obok oświatowej i rolniczej prowadzą Kółka rolnicze w powiecie równoległe z innemi w kraju także i działalność handlową. Obejmuje ona na polu handlowem zakładanie sklepów i składnic (Tarnopol) i opiekę nad niemi, kursa handlowe dla wyrobienia sił sklepikarskich, źródła zakupna towarów i akcyę pośredniczącą, ułatwianie zakupna opału, pasz treściwych i organizacyę zbiorowej sprzedaży. Najczęściej przechodzą Kółka przez pewne fazy rozwoju. W pierwszym rzędzie czynniki, które je powołują do życia, czynią starania, by w pierw stworzyć podłoże oświatowe a dopiero później powstaje sklep jako wynik zbiorowej akcyi i środowisko, około którego inne prace Kółka się układają.

Opiekę i kontrolę nad przedsiębiorstwami handlowymi wykonuje Zarząd Główny zapomocą lustracyi handlowych, które nietylko dają inicjatywę w zakładaniu nowych przedsiębiorstw, ale zapoznają kierowników z zasadami prawidłowej rachunkowości i administracyi, zestawiają bilanse, wskazują źródła nabywania towarów, słowem wykonują wszechstronną i fachową opiekę nad przedsiębiorstwami przemysłowo-handlowymi Kótek rolniczych.

W roku 1904. odbyło się lustracyi takich w powiecie 7, w r. 1905. — 2, w r. 1906. — 9, w r. 1907. — 13, w r. 1908. — 6.

Zestawienie wyników lustracyi handlowych w sklepach Kótek rolniczych, powiatu tarnopolskiego, prowadzonych we własnym zarządzie w pięcioleciu 1904. — 1908. przedstawia następujące cyfry: (str. 62.)

W r. 1908. istniało w powiecie tarnopolskim 28 Kótek, które prowadziły 10 sklepów, z tych trzy we własnym zarządzie a siedmi było wydzierżawionych za kwotę 736 kor. Trzy sklepy prowadziły trafikę, trzy sprzedaż wina a dwa napoi słodzonych, na cele ogólnego dobra złożyły sklepy w tym roku 210 koron. W ogóle w pięcioleciu 1904.—1908. ofiarowały Zarządy Kótek na ten cel 584 koron. W ostatnich czasach z chwilą utworzenia w Tarnopolu Składnicy powiatowej Kótek rolniczych ilość sklepików znacznie wzrosła.

Pośrednictwo w zakupnie węgla, rozpoczęte w r. 1903, poczyna się wśród Kótek pojawiać dopiero w roku 1908. W tym roku ośm Kótek sprowadziło 24 wagony węgla. Nie mniej rozwijało się pośrednictwo w zakupnie pasz treściwych, mąki, zboża i ziemniaków.

Nader skuteczną działalność zawdzięczają Kółka Zarządowi powiatowemu, na którego czele stoi niestrudzony, gdy chodzi o gospodarczą asocjacyę wiejską, Dr. Celestyn Podlewski. Zarząd powiatowy wystąpił z inicjatywą tworzenia własnych domów na wsi (Dołżanka, Chodaczków Wielki), pierwsze Kółko w Łozowej obchodziło w r. 1907. piękną uroczystość poświęcenia własnego domu, podobnie w r. 1908. otworzyło podwoje własnego domu Kółko w Dołżance. Z inicjatywy Kółka w Łozowej zawiązało się w tej wsi pożyteczne towarzystwo „Samopomoc“, mające na celu doraźną, materyalną pomoc w wypadkach chorób bydłych.

Działalność Zarządu powiatowego objawiła się dalej w tym kierunku, że zakupiono dla użytku Kótek siewnik rządowy, wprowadzono próby z superfosfatem, akcyę pośredniczącą

R o k	S T A N C Z Y N N Y					S T A N B I E R N Y			
	gotówka w kasie	wartość towarów w dniu lustracji	wierzytel- ności towa- rowe i pie- niężne	wartość inwentarza i własnych budynków	Niedobór	Udziały	Fundusz rezerwowy	Długi towarowe i pieniężne	Nadwyżka
1904	155	771	213	163	35	686	258	69	295
1905	534	569	503	123	—	505	330	37	764
1906	980	3473	2930	1050	25	2411	2959	361	1236
1907	681	2843	4856	1549	46	695	4370	51	1006
1908	296	1330	2756	1714	—	34	464	73	919

w zamówieniach zboża i nasion, utworzono pola doświadczalne, pod względem handlowym propagował Zarząd myśl sprawadzania opału z lasów państwowych, dalej grysu, węgla, maszyn rolniczych, a główny nacisk położył w ostatnim czasie na utworzenie składnicy towarowej, którą też w r. 1909. powołał do życia a w bieżącym na większą rozszerzył skalę. W r. 1908. powołano nowe Kółka w Ładycynie i Seredyńcach.

Do takich wyników doprowadziła wdzięczna praca wychowawcza nad podniesieniem ekonomicznem ludności włościańskiej powiatu i zespoleniem sił, które rozbieżnie dotąd kroczyły. Założone i ukształtowane na wzorze wielkopolskim dzięki niestrudzonej opiece jednostek stały się Kółka rolnicze środowiskiem zdrowych pojęć ekonomicznych i terenem nader pożytecznej pracy.

VIII. Oddział tarnopolski c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego.

Obok powiatowego Zarządu Kótek rolniczych szerszą działalność rozwinął w powiecie tarnopolski Oddział c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego. Działalność swą prowadzi Oddział tarnopolski na szerszej przestrzeni, zakres bowiem jego działania obok powiatu tarnopolskiego tworzą trzy powiaty sąsiednie: skałacki, trembowelski i zbaraski a dąży w kierunku podniesienia wiejskiego gospodarstwa w różnorodnych jego gałęziach, obejmujących również i przemysł rolniczy, przyczem stara się o to, by wszystkie warstwy społeczeństwa rolniczego mogły korzystać ze świadczeń tej poważnej instytucji gospodarczej.

W okresie dziesięcioletnim, 1901. — 1911. działalność tarnopolskiego Oddziału wykazać może znaczne rezultaty. Działalność tę rozpatrywać można pod dwoma względami, pod kątem widzenia stałych dróg, którei Oddział kroczy w ciągłej swej pracy, bądź też stara się dołożyć cegiełki swych zabiegów w kierunku rozwikłania ogólnych zagadnień rolniczych, które rok niemal każdy kreśli w swym biegu. W pierwszym okresie baczna uwagę zwrócono na sprawy hodowlane, zmierzające do podniesienia chowu bydła zapomocą obór zarodowych, trzody chlewnej przez tworzenie chlewni zarodowych, dalej kozłarni i koziarni itp. Niemniej dążył Oddział do pogłębienia racjonalnej gospodarki rolnej zapomocą kursów i wykładów rolniczych, różnorodnych doświadczeń pól i pastwisk próbnych, wystaw rolniczych. Ożywione były zabiegi Oddziału w zakresie ogrodnictwa, sadownictwa i pszczelnictwa, dalej handlu i innych gałęzi gospodarki rolnej.

Wiele dążeń poświęcono polityce ekonomicznej w różnorodnych jej objawach. Do nich należy poruszona w r. 1901. akcja założenia cukrowni na Podolu i przedwstępne zabiegi, które mimo utworzenia czterech stacji doświadczalnych uprawy buraków z powodów rozlicznych nie weszły w sferę urzeczywistnienia. Sprawą tą zajmowano się powtórnie w r. 1904. i wyrażono podówczas zdanie, że uprawa buraków cukrowych na Podolu dla cukrowni w Przeworsku i Żuczce posiada dla rozwoju rolnictwa i stosunków ekonomicznych tej części kraju wielką doniosłość, polecono zatem członkom, by zawierali kontrakty z Przeworskiem. Na zebraniu, odbytem w styczniu tegoż roku podczas ożywionej na powyższy temat debaty wskazano na Tarnopol,

jako na siedzibę przyszłej fabryki, rozpatrywano i w następnych latach sprawę utworzenia cukrowni w Tarnopolu, w tej mierze w r. 1908. toczyły się ożywione rokowania, które miały dla tego w każdym razie bardzo dla Podola ważnego przedsięwzięcia zabezpieczyć kapitały i kontraktem zapewnić potrzebny kontyngent buraków cukrowych.

Nie mniej wiele pracy skupiono około projektu postawienia na Podolu fabryki do przeróbki konopi. Inicytorem tego projektu był Dr. I. Szyszłowicz a wysłani na Węgry dwaj delegaci po zebraniu na miejscu odpowiednich informacji przedstawili wnioski, w myśl których przedłożony projekt zyskał ogólne uznanie. W r. 1909. zebrano cały potrzebny kapitał akcyjny, jak również zabezpieczono dla fabryki potrzebną ilość plantacji konopnianych. Energicznie przez Oddział poparta myśl założenia fabryki na wzór istniejących na Węgrzech, przerabiających konopie na przędziwo, stała się wreszcie czynem. Zawiązała się Spółka producentów konopi, która przystąpiła do budowy fabryki w Borkach Wielkich, w powiecie tarnopolskim. Zorganizowana została Spółka producentów, zobowiązanych do uprawy odpowiednich obszarów konopi, a gdy rezultat próbnej uprawy był zadowalający, stworzyła w ten sposób pierwszą tego rodzaju placówkę w Galicyi, co niewątpliwie pobudzi i inne oddziały Towarzystwa w kraju do rozszerzania tej gałęzi przemysłowej, która zwłaszcza na czarnoziemiu podolskim może wykazać piękne wyniki.

Do spraw szerszego znaczenia, które w ostatnim dziesięcioleciu skupiły około siebie sporo żmudnych zabiegów, należy założenie w r. 1903. biura informacyjnego dla spraw rolniczych. Program biura tworzyło sprowadzanie i stręczenie robotników rolnych, oficyalistów i służby folwarcznej, pośrednictwo w zakupnie artykułów dla gospodarstw rolnych, jak i akcja pośrednicząca w nabywaniu wszelkich produktów, utrzymanie ewidencji cen targowych i rozsyłanie sprawozdań. Biuro trudniło się sprzedażą produktów rolnych, bydła opasowego i trzody chlewnej, sprowadzało maszyny i narzędzia rolnicze oraz węgiel, wreszcie w czasie strejków rolnych rozwinęło szerszą działalność w kierunku zapewnienia członkom potrzebnej ilości robotników rolnych. Chociaż po kilku latach praca na tem tak ważnem polu poczęła wykazywać zastój, okres kilkuletni działalności biura informacyjnego stanowił w każdym razie ważne ogniwo w różnorodnej pracy Oddziału tarnopolskiego.

Szczególną uwagę zwracał Oddział na próby i wystawy narzędzi i maszyn rolniczych. W roku prawie każdym urzą-

dzano różnorodne próby, zakrojone na mniejsze ramy, większą wystawę rolniczą urządzono w czasie od 29. maja do 4. czerwca 1905. w Tarnopolu. Wystawa rolnicza powiodła się pod każdym względem a licznie nagromadzone narzędzia i maszyny rolnicze dały przegląd najnowszych zdobyczy na tem polu. Ogólnem uznaniem cieszyły się zwłaszcza wyroby fabryki poznańskiej o znakomitej konstrukcyi, dotrzymujące konkurencyi wyrobom fabryk czeskich, niemieckich i amerykańskich. Podczas wystawy odbyła się przeglądowa wystawa bydła, połączona z premiowaniem, nie dała jednak szerszego przeglądu skutkiem zamknięcia powiatu z powodu panującej zarazy, odbyły się także próby narzędzi rolniczych i maszyn na polach przyległych.

Z ważniejszych momentów działalności Oddziału podnieść wkońcu należy sprawę premiowania służby folwarcznej. Z rokiem każdym zwiększający się zastęp służbodawców, biorących udział w premiowaniu swej służby, wymownym jest dowodem, że projekt powołania do życia tej instytucyi został należycie zrozumiany. Premiowanie uroczyste ma przebieg na walnych zebraniach Oddziału i tak w r. 1909. — szóstym z kolei od powstania tej instytucyi — 16 służbodawców zgłosiło swe sługi w ilości 48 osób, którym rozdano premie w kwocie 1.127 K., na któryto cel otrzymywał Oddział co roku subwencye z Komitetu i Rad powiatowych.

W roku 1910.*) liczył Oddział 6 ogierów Towarzystwa bez subwencji, 1 ogiera prywatnego bez subwencji, 2 obory zarodowe pół krwi, 1 oborę zarodową pełnej krwi, 31 stacyi buhaji subwencyjnych, 2 stacye buhaji subwencyonowanych, 39 chlewni, 2 knury, 2 owczarnie, 1 tryka.

Oddział prowadził dalej stacye doświadczalne i reprodukcję ziemniaków w Klebanówce i Krasówce i jedną traw pastewnych w Kurowcach. „Podolska produkcya nasion roślin pastewnych i traw w Kurowcach“ korzystała z subwencyi 1500 K., udzielonej przez Ministerstwo rolnictwa za pośrednictwem Komitetu.

Obok stacyi doświadczalnej w Myszkowicach założono na obszarze 8 ha. pastwisko próbne w Czernelowie Mazowieckim celem przeprowadzenia doświadczenia polowego i zbadania, o ile na Podolu sztuczne pastwiska trwałe mogą mieć warunki powodzenia. Pierwsze próby z powodu posuchy i myszy polnych nie dały dodatnich wyników.

Na walnem zebraniu w styczniu odbyło się premiowanie służby gospodarskiej, której w liczbie 69 rozdano 1.533 koron.

*) Spraw. Komitetu c. k. gal. Tow. gosp. za r. 1910. Lwów 1911.

Liczne, nader rzeczowe referaty objęły w tym roku różnorodne zagadnienia z gospodarstwa rolnego. Zaliczyć do nich należy referaty w sprawie rezultatów z importu bydła fryzyjsko-holenderskiego, po roku próbnym w kilku większych obszarach dworskich w powiecie nader zadowolających, jak niemniej referaty, omawiające sprawę założenia w powiecie fermy doświadczalnej, wzorowanej na fermach duńskich Projektowana w tarnopolskim powiecie ferma ma objąć obszar 40 morgów i prowadzić hodowlę zbóż, próbne pola z nawożeniem, hodowlę bydła, uwzględnić rozmaite systemy uprawy a w porze zimowej urządzać wykłady dla włościan.

Na pierwszy plan działalności Oddziału wysunęła się w r. 1910. i następnym sprawą założenia fabryki, przerabiającej konopie na przędziwo, utworzonej już w Borkach Wielkich pod Tarnopolem, zresztą wiele spraw drobniejszych wraz z wyżej wymienionemi tworzyło obfity plon wdzięcznej a realnymi wynikami znaczonej pracy, jaką od szeregu lat prowadzi tarnopolski Oddział Towarzystwa gospodarskiego.

IX. „Silskij Hospodar“.

Współdzielcza praca w ruskiem społeczeństwie powstaje późno, znacznie później aniżeli w polskiem. Rozwija się najpierw w organizacjach współdzielczych ogólno-krajowych, przeważnie polskich jak np. w Kółkach rolniczych i Towarzystwie gospodarskiem, dąży jednak z czasem w systematyczny i planowy sposób ku temu, by wykształcić własny ustrój gospodarczy. Praca współdzielcza rozpoczęła się, podobnie jak i w innych społeczeństwach na oświatowym podłożu, ciemne bowiem masy ludności wiejskiej trzeba było najpierw oświecić, by z nich wytworzyć podatny materiał dla organizacji gospodarczej. To oświatowe podłoże przygotowane zostało przez Towarzystwo „Proświty“, które w popularnych broszurach omawiało różnorodne tematy z zakresu gospodarstwa, bez ściśle jednak jeszcze ujętego planu. Działalność gospodarcza „Proświty“ ustąpiła na plan dalszy z chwilą, gdy utworzone zostało nowe Towarzystwo rolnicze „Silskij Hospodar“, którego program miał objąć całą sferę interesów i zadań rolniczych ruskiego społeczeństwa. Z małego Towarzystwa, założonego w Olesku w r. 1898., przekształca się „Silskij Hospodar“ w centralne Towarzystwo gospodarcze ruskiego włościanstwa i z rokiem

1909. wyteęza swe zabiegi w tym kierunku, by gęstą siecią objąć cały kraj zapomocą miejscowych organizacyi t. zw. „krużków“, odpowiadających polskiemu „Kółkom rolniczemu“, i filii, łączących na pewnej przestrzeni w organizacyi okręgowej miejscowe „krużki“, któreto filie zakresem działania obejmują ten program pracy współdzielczej, jaki spełniają powiatowe Zarządy „Kółek rolniczych“. Równocześnie przystąpiło Towarzystwo do szerszej akcji na polu rolniczo-gospodarskiej działalności, która dąży do zorganizowania ruskiego włościanstwa w zupełnie odrębny organizm gospodarczy. Mimo krótkiego istnienia stał się „Silskij Hospodar“ największą i najsilniejszą organizacją, rozwijającą ożywioną działalność dzięki subwencyjom krajowym i państwowym.

Filia tego Towarzystwa została powołaną do życia w Tarnopolu w listopadzie 1909. r. i od tego czasu zawiązała szereg „Kółek“ w powiecie. Powstają miejscowe organizacje: w Berezowicy Wielkiej, Białej, Borkach Wielkich, Bucniowie, Worobijówce, Denysowie, Dyczkowie, Dołżance, Zarudziu, Kipiaczce, Kutkowcach, Kurnikach szlacheńskich, Kurowcach, Łuce Wielkiej, Myszkowicach, Ostrowie (dwa „krużki“), Małaszowcach, Seredynkach, Smykowcach, Stechnikowcach, Petrykowie, Proniatynie, Tarnopolu, Szlachcińcach, Czarnielowie Ruskim, Czernichowie, Czystylowie, Cebrowie, Chodackowie Małym i Jankowcach. W różnorodny sposób starała się Filia tarnopolska spełnić swe zadanie, do wytkniętego celu dążyła zapomocą wykładów, obejmujących różnorodne zagadnienia, urządza w lutym 1910. pierwszy kurs gospodarski w Bucniowie. W program jego wchodziły kwestye ogólne jak np. sprawa kooperacyi i jej znaczenie w rolniczym gospodarstwie, rozmaite tematy z zakresu hodowli drzew owocowych i roślin pastewnych, pszczelnictwa, nawozów sztucznych, przyczem praktyczne demonstracje miały utwierdzić teoretyczne wiadomości. Uczestnikami kursu byli włościanie z Bucniowa i okolicznych gmin, wykłady odbywały się w porze wieczornej.

Wprowadzono dalej pola doświadczalne odmian zbóż, utworzone w Dyczkowie i Kupczyńcach. Próby doświadczalne z kainitem, bezpłatnie użyczanym, przeprowadzone dotąd zostały w Kółkach w Berezowicy, Bucniowie, Borkach Wielkich, Dyczkowie, Kurowcach, Kutkowcach, Ostrowie, Proniatynie i Czarnielowie Ruskim.

Niemniej rozwinęła Filia akcyę na polu pośrednictwa w sprowadzaniu nasion, założyła spółkę owocową w Kupczyńcach, wkońcu chlewnię zarodową w Iwaczowie Górnym.

Program dalszej pracy obejmuje przede wszystkim pogłębienie dotychczasowej działalności, która zagarnijąc za jednym zapędem wszystkie gałęzie pracy gospodarczej wykazywała pewną dorywczość i brak ściśle ograniczonego programu, którąto akcyę zamierza prowadzić zapomocą wykładów, w pewien system ułożonych, wzorowych stajni i chlewni zarodowych oraz zorganizowania zbytu zboża—to zagadnienia najbliższego okresu pracy tarnopolskiej filii „S. H.“

Towarzystwo znalazło tory postępowania w zakresie gospodarczym już utarte. Gdy „Kółka rolnicze“ w ciągu długoletniego swego istnienia szukały nowych dróg i metod, jakich użyć należałoby, ażeby żmudna a wdzięczna praca największe korzyści szerokim kołom włościństwa mogła przynieść, tory te były już utrwalone, stąd też i łatwo możemy zrozumieć dlaczego w tak krótkim czasie zdołała się dzwignąć i pogłębić praca gospodarcza w nowo powstałym ruskiem Towarzystwie.

X. Kasy Reiffeisena*.

Biuro Patronatu Wydziału krajowego przeprowadziło na terenie tarnopolskiego powiatu w przeciągu kilku lat organizacyę 11 kas systemu Reiffeisena. Pierwsza kasa tego systemu powstała 30. marca 1903. w Nastasowie, a w ciągu następnych lat utworzone zostały kasy w Draganówce i Zagrobeli (1904.), Płotyczy (1905.), w Chodaczkowie Wielkim i Zabojkach (1906.), Bucniowie i Ihrowicy (1907.), w Kutkowcach (1908.), Kupczyńcach i Bajkowcach (1909). Okręg tych 11 Spółek obejmuje jednak szerszy teren działania, należy bowiem do jego zakresu 22 gmin rozrzuconych w najbliższym promieniu Spółki i tworzących teren jej działania łącznie z gminami, w których one istnieją. Członków liczyły Spółki z końcem r. 1909. 1513 czyli przeciętnie należało do jednej Spółki 137 członków.

W formie organizacyi kredytowej stały się Spółki miejscową kasą oszczędności, która zbiera fundusze gminy, za-

*) Rocznik Spółek Oszczędności i pożyczek (systemu Reiffeisena). Lwów 1910. (i poprzednie).

chęca do oszczędzania, spieszy z udzielaniem taniego i łatwego kredytu, spełnia więc rolę regulatora normując go w gminie w najlepszy dla rolnika sposób tak, że na terenie powiatu okazały się jedną z najpotężniejszych instytucji. Jako organizacja nowa i nieznaną budziły kasy wśród ludności wiejskiej pewną nieufność a nawet niejednokrotnie w tutejszych Spółkach zdarzało się, że były jednostki, które wprost wrogo przeciw nim występowały a nawet musiano używać różnorodnych wpływów, aby rozprószyć nieufność i pobudzić włościan do obywatelskiej na tem polu współpracy. Obecnie we wszystkich gminach, gdzie działają Kasy Reiffeisena dawna nieufność znikła a zagorzali przeciwnicy stali się gorącymi zwolennikami tej pożytecznej na wsi instytucji finansowej.

Ilość Spółek w tarnopolskim powiecie zajmuje wśród powiatów w kraju jedno z ostatnich miejsc. Podczas gdy powiaty zachodnie rozwinęły się pod tym względem bardzo, liczył tarnopolski powiat w r. 1909. tylko 11 Spółek. Zarówno ilość jak i rozsiedlenie nie tworzy jeszcze obrazu działalności Spółek oszczędności i pożyczek w powiecie i dopiero wówczas wystąpi wyrazisty obraz, jeżeli uwzględnimy stosunek Spółek do ilości gmin, objętych ich działalnością, względnie stosunek do ogólnej cyfry mieszkańców, którzy mogą z nich korzystać.

Okręg Spółek w powiecie tarnopolskim, jak wyżej wspomnieliśmy, obejmował w 11 Spółkach 22 gmin. Na 82 gmin powiatu ilość gmin, stanowiących okręgi Spółek wynosiła w r. 1908. — 17, po tym roku przybywają 3 Spółki a po wyłączeniu Tarnopola tudzież ludności zamieszkującej obszary dworskie, wynoszącej 95.474 mieszkańców, na okręg Spółek powiatu wypada w r. 1908. — 27.508 ludności czyli 28·7 proc. ogólnej ilości mieszkańców powiatu. W stosunku do ogółu ludności, zamieszkującej powiat, największa procentowa ilość, skupiona około Spółek oszczędności i pożyczek znajduje się w powiecie trembowelskim (92 proc.), najmniejsza w peczeniżyńskim (10 proc.). W długim szeregu w skrajnych granicach tych obu powiatów tarnopolski z 28·7 proc. zajmuje 69-te miejsce. W tarnopolskim powiecie Spółkę stanowi w trzech wypadkach jedna gmina, w pięciu dwie, a w trzech trzy gminy.

Skład organów zawiadowczych jest tego typu, że zarządy patronackich Spółek składają się zazwyczaj z 5 — 7 członków zarządu i 6 — 8 członków Rady nadzorczej.

Rozsiedlenie i organizacja Spółek oszczędności i pożyczek systemu Reiffeisena w powiecie tarnopolskim w r. 1909.

SIEDZIBA	Rok założenia	Okr. Sp. obejmuje			Ilość członków		Przewod. zarządu	Kasyer	Przewod. R. nadzor.
		gmin	z lud- nośc.	Ilość człon. w r. 1909.	Za- rządu	Rady nadz.			
Bajkowce	1909	2	1195	69	5	6	wł. d.	rol.	prob.
Bueniów	1907	3	5566	158	5	8	prob.	org.	peł. d.
Chodacków W.	1906	1	2605	137	5	6	naucz.	rol.	rol.
Draganówka	1904	2	2921	261	7	8	"	rol.	prob.
Ihrowica	1907	2	2583	125	5	6	prob.	naucz.	pocz. m.
Kupeczyńce	1909	1	3892	61	5	6	prob.	rol.	rol.
Kutkowce	1908	2	1790	82	5	6	rol.	"	naucz.
Nastasów	1903	3	7564	218	5	6	rol.	"	"
Płotycz	1905	3	2803	118	5	6	naucz.	"	"
Zabojki	1906	1	1582	148	5	6	prob.	"	"
Zagrobela	1904	2	1884	135	7	8	rol.	mur.	"

Ponieważ Spółki wytknęły sobie jako zadanie łączenie wszystkich ku wspólnej i zgodnej pracy obywatelskiej celem polepszenia materialnych stosunków ogółu ludności w okręgu Spółki, współdziałanie wszystkich ludzi dobrej woli w tem się objawia, iż skupiły one na wsi wszystkie czynniki a już pocieszającym jest objawem udział samych właścicieli na stanowiskach naczelnych w Spółkach a zwłaszcza na stanowisku kasyerów. I tak w powiecie w ostatnim roku sprawozdania Biura Patronatu na czele Zarządu Spółek stało 4 proboszczów, 1 właściciel dóbr, 3 kierowników szkoły i 3 rolników (w Kutkowcach, Nastasowie i Zagrobeli). Funkcye kasyerów spełniał 1 kierownik szkoły, 1 organista, 1 murarz i 8 rolników (w Bajkowcach, Draganówce, Chodackowie Wielkim, Kupeczyńcach, Kutkowcach, Płotyczy i Zabojkach), wreszcie przewodniczącymi Rady nadzorczej było 2 proboszcz., 1 pełn. dóbr, 1 poczmistrz, 1 naucz. i 6 rolników (w Chodackowie W., Kupeczyńcach, Nastasowie, Płotyczy, Zabojkach i Zagrobeli). W ten sposób ułożone stosunki odpowiadają zarówno istocie samopomocy, jak i przeznaczeniu Spółek oszczędności i pożyczek.

Stan udziałów wpłaconych wynosił z końcem r. 1909. w 11 Spółkach ogółem 13.401 koron. Przeciętnie wypada na jedną Spółkę 1218 kor., na jednego członka 8 k. 85 h. W szeregu poszczególnych Spółek, największą cyfrę udziałów wykazuje Spółka w Draganówce (2.559 kor.), najmniej-

szą Spółka w Bajkowcach (278 kor.), Udziały nie miały początkowo w Spółkach większego znaczenia i dopiero później zmieniły się stosunki, gdy wzrastając poczęły zasilać kapitał obrotowy i regulować stosunek własnych do cudzych kapitałów.

Stan wkładek oszczędności Spółek powiatu wynosił w r. 1909. kwotę 65.421 k. 16 h. a przeciętna kwota wkładek w jednej Spółce 5.547 k. 37 h. Najzasobniejszą co do wkładek oszczędności w roku 1909. była Spółka w Draganówce, gdzie wkładki oszczędności osiągnęły kwotę 20.792 k. 46 h., najuboższą Spółka w Zabojkach, gdzie wynosiły 580 k. 85 h. O ile fundusze Spółek nie wystarczały do obrotu, zaciągały Spółki pożyczki w krajowym funduszu pożyczkowym dla Spółek oszczędności i pożyczek.

Stosunki procentowe w Spółkach patronackich przedstawiają się w poszczególnych gminach niejednolicie. Stopa procentowa od wkładek oszczędności wynosiła w 5 Spółkach 4½ prc., w sześciu 5 prc., a stopa od pożyczek w 5 Spółkach 6 prc., w sześciu 6½ prc., Spółka w Nastasowie udzielała 5 prc. od udziałów.

Zamknięcie rachunków 11 Spółek w powiecie, pozostających pod Patronatem Wydziału krajowego, przedstawia się w r. 1909. następująco :

W stanie czynnym: gotówka z dniem 31. grudnia 1909.—2.621 k. 25 h. Pożyczki udzielone członkom 156.340 k. 98 h., przyczem Spółka w Draganówce udzieliła pożyczek na ogólną sumę 29.975 k. 27 h. Rachunek bieżący z bankami był w Spółkach nieznaczny, jedynie cztery Spółki miały ten rachunek na kwotę 524 k. 49 h. Z uwzględnieniem ruchomości w kwocie 1.901 k. 52 h., procentów przenośnych w kwocie 2.161 k. 47 h. i innych pozycji, opiewających na 37 k. 75 h. wynosił stan czynny w ogóle 163.587 k. 46 h. Udziały, wkładki oszczędności, udzielone pożyczki, obrót kasowy i zyski przedstawia następujące zestawienie. (str. 72)

Jeżeli się zważy, że udziały członków nie są wysokie a poręka nieograniczona, gromadzenie funduszu rezerwowego postępuje szybko i nabiera wielkiego znaczenia.

	fundusz rezerwowy	koszta admi- nistracji
Bajkowce	69 k. — h.	167 k. 24 h.
Bucniów	575 k. 87 h.	84 k. 95 h.
Chodaczków Wielki	888 k. 77 h.	66 k. 93 h.
Draganówka	1426 k. 50 h.	256 k. 74 h.

	fundusz rezerwowo	koszta admi- nistracyi
Ihrowica	373 k. 12 h.	158 k. 62 h.
Kupczyńce	61 k. — h.	187 k. 76 h.
Kutkowce	82 k. — h.	265 k. 71 h.
Nastasów	2357 k. 85 h.	215 k. 60 h.
Płotycz	467 k. 74 h.	106 k. 70 h.
Zabojki	720 k. 07 h.	109 k. 57 h.
Zagrobela	849 k. 61 k.	128 k. 51 h.

L. porz.	Siedziba spółki	Udziały		Wkładki oszczędności		Zyski		Obrót kasowy	
		K.	h.	K.	h.	K.	h.	K.	h.
1	Bajkowce	278	—	1855	81	247	79	13.753	84
2	Bucniów	1504	—	9242	99	256	82	48.203	54
3	Chodaczków W.	1361	—	7218	56	162	64	36.964	90
4	Draganówka	2559	—	20.792	46	348	53	68.962	98
5	Ihrowica	1150	17	3372	34	51	22	26.432	54
6	Kupczyńce	426	—	1447	02	222	77	14.054	64
7	Kutkowce	466	—	2912	48	265	99	25.062	72
8	Nastasów	2246	—	9819	24	296	76	43.631	59
9	Płotycz	1062	—	3283	73	89	95	19.047	63
10	Zabojki	1297	—	580	85	77	60	10.598	72
11	Zagrobela	1052	—	4895	68	86	49	33.217	19

Pod względem zawodów stan w Spółkach Reiffeisena w powiecie tarnopolskim przedstawia się następująco:

Do 11 Spółek na tym terenie w r. 1909. należało:

3 właścicieli dóbr ziemskich

1441 włościan

9 księży

12 nauczycieli

4 urzędników publicznych

9 urzędników prywatnych

27 rzemieślników

1 kupiec

6 należących do innych zawodów.

Razem należało do Spółek w powiecie 1512 członków.

Wkładki oszczędności w ogólnej sumie 65421 k. 16 w 11 Spółkach, rozrzuconych w tarnopolskim powiecie, należały w kwocie 2700 k. 72 h. do funduszy publicznych, zresztą składała je

inteligencya w kwocie 12.163 k. 83 h.

włościanie w kwocie 30.411 k. 10 h.

rzemieślnicy w kwocie	2.720 k. 02 h.
wyrobnicy, służba w kwocie	8.373 k. 21 h.
dzieci w wieku szk. w kwocie	408 k. 14 h.
inni w kwocie	4.144 k. 14 l.

Pocieszający objaw tworzy pozycya: „dzieci w wieku szkolnym“, które w liczbie 23 złożyły 408 k. 14 h., wdrażanie zatem dziatwy do oszczędności już od młodych lat za czynnik niezmiernie dodatni uważać należy. Początek w tej mierze został zrobiony, w innych powiatach akcyja na tem polu daje wcale piękne wyniki, np. w powiecie tarnobrzeskim 99 dzieci złożyło w kasach Reiffeisena 25.921 k. 63.

Z pożyczek udzielanych członkom Spółek w r. 1909. w kwocie 98.651 kor., przeznaczonych było

na kupno gruntu (55 członków)	15.770
na budynki (56)	11.190
na spłatę uciążliwych długów (240)	51.081
na „ rodziny (18)	3.690
na melioracye rolne (11)	2.655
na kupno inwentarza żywego (73)	9.577
na obsiewy (8)	420
na prowadzenie rzemiosła (3)	470
na „ handlu (7)	1.948
na kupno paszy i nawozów (3)	230
na „ narzędzi rolniczych (6)	475
na inne cele (15)	1.145

W ogóle 496 członkom Spółek udzielono pożyczek w kwocie 98.651 koron.

Spółki Reiffeisena obok materyjalnej strony mają jeszcze inne znaczenie. Uczą asocyacyi i korzyści z niej płynących, wytwarzają ducha spójni i łączności, wdrażają ludność do zbiorowej pracy. Ludność włościańska wysuwa się zwolna z pajęczych rąk lichwiarskich a mając tani i zdrowy kredyt powoli ustala swoje stosunki. Mając na miejscu kasę uczy się oszczędności a nieraz się zdarza, że zamożniejsi składają w kasie swe oszczędności z żądaniem, by złożone pieniądze były włościanom uboższym, przez nich wskazanym, udzielane w formie pożyczek. Spółki te są dalej dla włościan dobrą szkołą bezinteresownej pracy obywatelskiej, szkoda tylko, że praca ta nie jest w prawdziwym tego słowa znaczeniu współdzielczą, ale często spoczywa na barkach jednego lub dwóch pracowników, wobec czego przeciążenie pracą jednych i tychsamyh osób nadaje sprawie pewne oznaki nietrwałości w instytucyi, w której cały szereg rodzin włościańskich jest materyjalnie interesowany.

XI. Włości rentowe*).

Z dniem 1. października 1909 r. upłynęły trzy lata od chwili wejścia w życie ustawy: „O tworzeniu włości rentowych“ i w krótkim czasie rozwinęła szeroko swą działalność w kraju Komisya dla włości rentowych. Wytknąwszy sobie za cel udzielanie pomocy dzielnym i energicznym rolnikom, którzy rozwinąć się nie mogą w ramach gospodarstwa nieraz bardzo długami trawionego, stwarza w ten sposób typ gospodarstwa średniego.

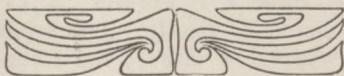
W tarnopolskim powiecie akcja na tem polu postępuje powoli. Z 406 podań, jakie Komisya w dniu 27. czerwca 1908. załatwiła, zostało 287 podań załatwionych przychylnie a inne zostały załatwione odmownie. Wśród 287 podań, które uzyskały pożyczkę w sumie 2,765.100 koron, zostały uwzględnione dwa podania z tarnopolskiego powiatu i na ich podstawie udzielone zostały dwie pożyczki w łącznej kwocie 24.000 koron. Z przyznanych tych pożyczek jedna w kwocie 20.000 koron nie została wypłaconą, druga w łącznej kwocie 4.000 kor. została udzieloną Hrynkowi i Warwarze Berezom w Chodaczkowie Małym. Jestto pierwsza pożyczka rentowa w tarnopolskim powiecie. Została udzieloną na obszar gruntu, wynoszący 9 morgów 554 sążni a przedstawiający oszacowaną wartość w kwocie 6.937 kor., budynków 1.900 kor., inwentarza żywego 540 kor. i inwentarza martwego w kwocie 200 kor. Cała wartość tego gospodarstwa, które uzyskało pożyczkę rentową, przedstawia się w sumie 9.577 kor. i przynosi czystego dochodu 320 kor. Zaciągnięta pożyczka wynosiła 4.000 kor. a gospodarz ma ją opłacać w kwocie 180 kor. rocznej renty. Kiedy się uwzględni oszacowaną przeciętną wartość morga na 750 kor., przypada z pożyczki na morg 433 kor. 43 h. a reszta z morga gruntu przedstawia kwotę 19 kor. 45 hal.

Pożyczki rentowe przyznawane bywają na spłatę rodziny, długów, spłatę ceny kupna lub jej reszty, budowę budynków, podniesienie gospodarstwa lub powiększenie inwentarza. Pierwsza pożyczka rentowa udzieloną została na spłatę długów, wynoszących 3.736 kor. 67 hal. Pierwsza rata tej pożyczki zapadła w dniu 1. kwietnia 1909 r. w kwocie 90 k. 38 hal. i nie została uiszczoną, wobec czego przeciw dłużnikowi wdrożono kroki egzekucyjne. Równocześnie z tą pożyczką rentową zostały przyznane w powiatach

*) Sprawozdanie Wydziału krajowego o włościach rentowych. Lwów 1908 i 1909.

sąsiednich: w skałackim 4 pożyczki, trembowelskim 3, zbarskim 9 i zborowskim 2.

Podczas gdy w r. 1909 z tych powiatów podania przychylnie zostały załatwione, w powiecie tarnopolskim nie ma w tym czasie pożyczki, dopiero w r. 1910 Komisya przyznała w powiecie dwie pożyczki rentowe.



CZEŚĆ ADMINISTRACYJNA.

Bibl. Jag.

I. GRONO NAUCZYCIELSKIE.

1. Skład grona nauczycielskiego z końcem roku szkolnego 1910/11.

a) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych

- | | | |
|----|---|--------------|
| 1 | Maciszewski Maurycy, dr. fil., c. k. radca szkolny i dyrektor w VI. r., członek c. k. Rady szkolnej okręgowej i miejscowej, członek Komisji historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie | Tyg. godz. — |
| 2 | Długopolski Edmund, dr. fil., naucz., przydzielony do c. k. gimn. św. Jacka w Krakowie. | — |
| 3 | Dutkiewicz Tomasz, prof. w VIII. r., gosp. kl. VIIIb., uczył języka łacińskiego w kl. VIIIb., jęz. greckiego w kl. VIIa, VIIIa i VIIIb. | 19 |
| 4 | Elmer Benedykt, dr. fil., prof., uczył jęz. niemieckiego w kl. Vb., VIb., VIIa i b, VIIIb. | 20 |
| 5 | Fyda Stanisław, naucz., gosp. kl. VIb., zawiadowca gabinetu archeologicznego, uczył jęz. łacińskiego w kl. VIIa, jęz. greckiego w kl. IV. i VIb. | 20 |
| 6 | Gawalewicz Adolf, prof. w VIII. r., zawiadowca zbiorów do nauki geografii i historii powszechnej oraz biblioteki dla ubogiej młodzieży, uczył geografii w kl. VIab. i historii w kl. IV. VIab. i VIIIab. | 16 |
| 7 | Grabowski Tadeusz Stanisław, naucz., przydzielony do c. k. gimn. św. Jacka w Krakowie. | — |
| 8 | Ks. Koreniec Aleksander, naucz. zawiadowca ruskiej biblioteki dla młodzieży, uczył religii grecko-kat. w kl. I.—VIII. i jęz. ruskiego w kl. IV.—VII. | 24 |
| 9 | Libera Antoni, prof., gosp. kl. Va, uczył języka łacińskiego w kl. Va. i VIIIa. i jęz. greckiego w kl. Va. | 16 |
| 10 | Medyński Aleksander, prof., zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, pomocnik dyrektora w czynnościach kancelaryjno-administracyjnych gosp. kl. Vb., uczył geografii w kl. Ic. I Ib., IV., Vab., historii w kl. I Ib., Vab., i VIIab. | 22 |

11	Miśkiewicz Jerzy , dr. fil., prof., zawiadowca gabinetu fizykalnego, gosp. kl. VIIa, uczył matematyki w kl. IIIc., Vab., VIIab., fizyki w kl. VIIab.	23
12	Namysł Stanisław , prof., zawiadowca polskiej bibl. dla młodzieży gosp. kl. VIa, uczył jęz. łacińskiego w kl. VIa. i polskiego w kl. Va., VIIIb., VIIIab.	20
13	Orliński Henryk , dr. fil., prof., zawiadowca niemieckiej biblioteki dla młodzieży, gosp. kl. IV., uczył jęz. greckiego w kl. VIa., jęz. niemieckiego w kl. IV., Va., VIa i VIIa.	21
14	Oziębły Franciszek , naucz. bawił cały rok na urlopie.	--
15	Szychulski Władysław , prof., przydzielony do c. k. gimn. I. z pol. jęz. wykł. w Przemyślu.	—
16	Turosz Wojciech , prof., gosp. kl. VIIa, uczył matematyki w kl. IIIb, IV. VIab., VIIIab., fizyki w kl. VIIIab.	24
17	Uogł Franciszek , prof. w VII r., zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył matematyki w kl. IIIa, historii naturalnej w kl. Iab., IIab. i VIab.	15
18	Wiakowski Kazimierz , naucz., gosp. kl. IIb., uczył jęz. łacińskiego w kl. IIb., polskiego w kl. Vb, VIab., VIIa, historii polskiej w kl. Ia.	20
19	Wojkowski Mieczysław , prof., uczył historii naturalnej w kl. Vab, propedentyki filozoficznej w kl. VIIab, VIIIab., historii w kl. IIIabc.	26
20	Ks. Żyła Władysław , dr. teol., prof. uczył religii rzymsko-kat. w kl. I—VIII.	16
21	Bałuk Jan , zast. naucz., bawił w II. półroczu na urlopie	
22	Chwasłowski Jan , zast. naucz., ucz. rysunków wolnорęcznych w kl. Iabc, IIab, kaligrafii w kl. Iabc.	21
23	Kergeł Witold , zast. naucz., gosp. kl. Ib., uczył jęz. polskiego w kl. Ib., łacińskiego w kl. Iabc., hist. w kl. IIa.	23
24	Japoł Michał , z. n., gosp. kl. Ia, uczył jęz. niemieckiego w kl. Iab., IIIabc.	22
25	Krzanowski Jan , z. n., gosp. kl. IIIa., uczył jęz. polskiego w kl. IIIa, łacińskiego w kl. IIIabc.	21
26	Pop Tomasz , z. n., gosp. kl. IIIc., uczył jęz. polskiego w kl. Iac, IIIbc, jęz. greckiego w kl. IIIc., historii polskiej w kl. Ibc.	21
27	Rudnicki Stanisław , z. n., gosp. kl. IIa., uczył jęz.	

	łacińskiego w kl. IIa i IV., polskiego w kl. IIab, IV.	23
28	Słowik Wojciech , z. n., uczył geografii w kl. Ia., IIa., IIIabc.	10
29	Strojek Jan , z. n., bawił w II. półroczu na urlopie.	
30	Wójcik Jan , egz. z. n., gosp. kl. Ic., uczył matematyki w kl. Iabc, IIab., historii natur. w kl. Ic., fizyki w kl. IIIabc.	23
31	Zmarz Szymon , z. n., gosp. kl. IIIb., uczył jęz. greckiego w kl. IIIab, niemieckiego w kl. Ic., IIab.	23

b) Nauczyciele pomocniczy.

1	Taubeles Samuel Aron , dr. fil., prof. szkoły realnej w VIII r., uczył religii mojżeszowej w kl. V — VIII.	6
2	Brawer Jakób , dr. fil., zast. naucz. w c. k. gimn. II. z pol. jęz. wykł., uczył rel. mojż. w kl. I—IV.	8

c) Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1	Chwastowski Jan , j. w., uczył rysunków wolnорęcznych w klasach wyższych w 1. oddz.	3
2	Gawalewicz Adolf , j. w., uczył dziejów ojczy- stych w kl. IV., VIab.	3
3	Medyński Aleksander , j. w., uczył dziejów oj- czystych w kl. VIIab.	2
4	Wójcik Jan , j. w., uczył śpiewu w dwóch oddziałach.	4
5	Nauczyciele Pol. Tow. gimn. „Sokół“ uczyli gimnastyki w sześciu oddziałach.	12
6	Wojkowski Mieczysław , j. w., uczył dziejów oj- czystych w kl. IIIabc.	3

2. Zmiany w gronie nauczycielskiem w ciągu roku szkolnego 1910/11.

Przybyli do grona pp. 1. **Fyda Stanisław**, z. n. w gimnazjum w Drohobyczu, mianowany rozp. c. k. Rady szkolnej kraj. z 30. czerwca 1910. l. 24.077. rzeczywistym nauczycielem. 2. **Chwastowski Jan**, artysta malarz, mianowany rozp. c. k. Rady szk. kraj. z 30. czerwca 1910. l. 17.659. z. n. dla nauki rysunków wolnорęcznych. 3. **Bałuk Jan**, z. n. w gimn. II. z pol. jęz. wykł. w Tarnopolu, przeniesiony do tutejszego zakładu rozp. c. k. Rady szk. kr. z 25. sierpnia 1910. l. 49.789. 4. **Herget Witold**, z. n. przy c. k. Seminarium naucz. mę-

skiem w Tarnowie, przeniesiony rozp. e. k. Rady szk. kr. z 10. września 1910. l. 56.835. do tutejszego zakładu. 5. **Japołt Michał**, zamianowany zast. naucz. rozp. e. k. Rady szk. kr. z 31. sierpnia 1910. l. 32.821. 6. **Krzanowski Jan**, zamianowany z. n. rozp. e. k. Rady szk. kr. z 31. sierpnia 1910. l. 41.966. 7. **Rudnicki Stanisław**, zamianowany z. n. roz. e. k. Rady szk. kr. z 31. sierpnia 1910. l. 72.462/09. 8. **Wójcik Jan**, egz. z. n. w e. k. gimn. w Cieszynie zamianowany z. n. rozp. e. k. Rady szk. kr. z 12. września 1910. l. 38.555. 9. **Zmarz Szymon**, zamianowany zast. n. rozp. e. k. Rady szk. kr. z 31. sierpnia 1910. l. 41.970.

Ubyli zamianowani rzeczywistymi nauczycielami pp. **Bożemski Antoni**, dla e. k. gimn. w Kamionce strumiłowej (rozp. e. k. Rady szk. kraj. z 30. czerwca 1910. l. 25.468. 2. **Charlewski Tadeusz**, dla gimn. w Brzeżanach (rozp. e. k. Rady szk. kraj. z 16. lipca 1910. l. 38.250. 3. **Chciuk Stefan**, przeniesiony na własną prośbę rozp. Rady szk. kraj. z 30. czerwca 1910. l. 25.283. do gimn. w Mielcu. 4. **Brzostowski Ignacy**, przeniesiony do e. k. gimn. św. Anny w Krakowie rozp. e. k. Rady szkol. kraj. z 30. sierpnia 1910., l. 49.793. 5. **Kobierski Roman**, do gimn. II. z jez. wykł. pol. w Stanisławowie rozp. e. k. Rady szk. kraj. z 30. stycznia 1910. l. 1717/IV. 6. **Piwowarczyk Stanisław**, przeniesiony rozp. e. k. Rady szk. kraj. z 30. stycznia 1911. l. 1714, i 7. **Serwański Józef**, przeniesiony rozp. e. k. Rady szk. kr. z 30. stycznia 1911, l. 1716 do e. k. gimn. II. z pol. jez. wykł. w Tarnopolu.

Zostali zatwierdzeni w zawodzie nauczycielskim z tytułem e. k. profesorów rozp. e. k. Rady szk. kr. pp. **Dr. Elner Benedykt**, (z 31. sierpnia 1910. l. 38547), 2. **Libera Antoni**, (z 17. czerwca 1910. l. 31.415) i 3. **Wojkowski Mieczysław**, (z 3. marca 1911. l. 3573/IV).

C. k. Rada szk. kraj. przyznała prof. **Adolfowi Gawalewiczowi** czwarty dodatek pięcioletni (rozp. z 30. czerwca 1910. l. 33.590) i prof. **Franciszceowi Voglowi**, piąty dodatek pięcioletni (rozp. 20. sierpnia 1910. l. 45.421).

Urlopy otrzymali rozp. e. k. Rady szk. kraj. pp. 1. **Bańk Jan**, na II. półroczu (z 24. grudnia 1910. l. 78.101, 2. **Piwowarczyk Stanisław**, 3. **Sabiński Artur**, i 4. **Serwański Józef** na I. półroczu (z 8. czerwca 1911. 12379/IV), 6. Prof. **Oziębły Franciszek** w celach naukowych na I. półroczu (19. lipca 1910. l. 28629) i na II. półroczu (31. stycznia 1911. l. 1273/IV.) i 7. **Ks. Dr. Żyła Władysław** od 1. marca do 15. kwietnia 1911. celem odbycia podróży do Ziemi św. (12. lut. 1911. l. 2065).

Żniżenie godzin obowiązkowych do połowy otrzymał na II. półroczu z. n. **Stowik Wejciech** rozp. c. k. Rady szk. kraj. z 24. grudnia 1910. l. 78.101.

Prof. **Aleksander Medyński** został rozp. c. k. Rady szk. kraj. z dnia 5. paźdz. 1910. l. 60.078. zamianowany pomocnikiem kancelaryjnym dyrektora na dwa lata.

II. PLAN NAUKI.

Ze względu na to, że przy nauce postępowano ściśle w myśl istniejących przepisów, wyszczególnienie planu poszczególnych przedmiotów jest zbyteczne, podaje się jedynie wykaz lektury w językach.

a) Lektura łacińska.

- Kl. III. We wszystkich trzech oddziałach przeczytano *Corne-liusa Neposa* życiorysy: *Arystydesa*, *Temistoklesa*, *Miltyadesa*, *Epaminondasa*, *Hannibala*; prywatnie czytali uczniowie i objaśniali życiorysy *Trazybula*, *Focyona* i *Konona*.
- Kl. IV. *Caesar. Bell. Gall. Ks. I. 30. IV. V. Pryw. II. III. (16).*
- Kl. V. Oddz. A. *Livius Ks. I. 1 — 35.*, pryw. *Ks. II (2). Ovidius. Met. 2. 5. 6. 13. Trist. 10.* kursorycznie *Met. 3. 12.* Pryw. wybrane ustępy 15 uczniów. Oddział B. *Livius Ks. I. Pryw. Ks. II. (9 u.). Ovidius. Met. 6. 13. 14. 20. 22. Fasti. 4. 6. 10. Trist. 3. 10.* Prywatnie wybrane ustępy podobnie jak w kl. va.
- Kl. VI. Oddz. A. *Sallustius. Bell. Jug. 1 — 80. Cicero. In. Catil. I.; pryw. De coniuratione Cat. (3). Pryw. In. Catil. II. III. IV. (6). Vergilius Aeneis, ks. I. dokończenie (5).* Oddział B. *Sallustius. Bell. Jug. Cicero. In. Catilinam I, IV., pryw. II. III. (10 u.) Pro Archia poeta (12 u.) Vergilius. Aeneis I. II., wybrane ustępy z eklog i georgik. Pryw. Sallustius; „Bellum Catilinarium“ (10 u).*
- Kl. VII. Oddz. A. *Cicero: Oratio pro Milone — Laelius de amicitia. Vergilius. Aeneis. ks. VI., IX., pryw. Aeneis, ks. VII, VIII.* Oddz. B. *Cicero: „De amicitia“ — „Somnium Scipionis“.* „De imperio Gn. Pompeii“. Pryw. „Pro Milone“. *Vergilius, VI. IX., prywatnie inne księgi.*

Kl.VIII. W obu oddziałach Horacego wybrane ody (30), epody (1) i satyry (3) list (1), prywatnie ustępy nieprze-
rabiane w szkole.

Tacitus. Annales I. kursoryczna lektura pism Ta-
cyta Liwiusza. Vergilego.

b) Lektura grecka.

Kl. V. Oddz. A. Ksenofont. Anab. 1. 2. 3. 6. 7. 8., kur-
sorycznie, 4. 5. Cyrop. 1. 4. Pryw. kilka innych u-
stępów 12 uczniów.

Homer: Ilias ks. I. III. 60. w Pryw. ks. II. (1).

Oddz. B. Ksenofont: Anabasis: 1. 3. 5. 7. 16.
Pryw. wybrane ustępy czytało 13 uczniów.

Homer: Ilias, ks. I. III. Pryw. II. IV. V. (21 u)

Kl. VI. Oddz. A. Homer: Ilias, ks. VI. VII. VIII. XVI.,
pryw. inne księgi czytało 11 uczniów.

Herodot, ks. VIII. Pryw. VII.

Homer: Odyssea ks. II.

Oddz. B. Homer: Ilias, ks. VI. VII. VIII. XVI,
pryw. inne księgi czytano 12 u.

Herodot, ks. VIII. Pryw. VII.

Homer: Odyssea ks. II.

Kl. VII. Oddz. A. Demostenes. Olint. 2. Filip. 1. pryw.
Olint 1., III., (8).

Homer: Odyssea, ks. I. V. VI. VII. XI. Pryw. II.
III. IX. (10) kursoryczna lektura autorów greckich.

Oddz. B. Demostenes: Olint. I. II. Filip I. II.,
pryw. Olint. III. (8), IV (14). Filip, III (10).

Homer: Odyssea, ks. I. V. VI. VII. VIII., pryw.
inne księgi: II. (4), III. (5), VII. (12), XV. (12),
XVI. (3).

Kl.VIII. W obu oddziałach: Plato, Apologia — kryton.

Sofokles: Antygona.

Homer. Odyssea XI. XVI. Pryw. wybrane księgi.
Czytano autorów greckich kursorycznie.

c) Lektura polska.

Klasa V. a. W Pol.: Mohort. Syrokomla: Szkolne cza-
sy, Jan Dęboróg. Byron: Więzień Czyllonu. Fredro: Pan Geld-
hab, Jowialski. Orzeszkowej nowele: A B C, Ognia, Gedali,
Daj kwiatek. Konopnicka: Głupi Franek, Dym, Nasza szka-
pa. Tetmajer: Ks. Piotr. Dygasiński: Zajac, Wróble. Sienkiewicz:
Janko Muzykant, Bartek Zwycięzca, Za chlebem i inne. Prus:
Placówka. Gruszecki: Krety. Rodziewiczówna: Dewajtis, Szary
proch. Maciejowski: Maciek w powstaniu.

Klasa V. b. Oprócz wyjątków, zawartych w Wypisach, czytali wszyscy uczniowie jako lekturę domową obowiązkową: Kraszewski „Stara baśń“, Żeromski „Syzyfowe prace“, M. Rodziewicz „Dewajtis“, W. Pol. Mohort, Syrokomla „Szkolne czasy“ i Urodzony Jan Dęboróg“, Szekspir Makbet. Nadto niektórzy Sienkiewicz Trylogia „Quo vadis“, Krzyżacy i Nowele, Rodziewicz Szary proch, Orzeszkowa „Nad Niemnem“ i t. d.

Klasa VI. a. i b. Jako lekturę domową obowiązkową czytali wszyscy uczniowie: Sienkiewicz „Trylogia“. Pasek „Pamiętniki“, Rzewuski „Listopad“, Kraszewski „Powrót do gniazda“.

Jako lekturę prywatną czytała większość uczniów: Rey „Żywoć pocziwego człowieka“, „Żywoć Józefa“ Górnicki „Dworzanin“ Modrzewski „O poprawie Rpltej“, M. Bielski „Satyry“, Klonowicz „Worek Judaszów“, „Roxolania“. Szymonowicz Sielanki, Zimorowicz Roxolanki i Sielanki, Krasiecki „Myszeis“ Satyry, „Doświadczyński“, Trembecki „Zofiówka“ — Z nowszej literatury zajmowały uczniów przeważnie powieść, dramat i krytyka literacka tak, że ocytanie tych klas wykracza po za przeciętny szablon znajomości współczesnej literatury pięknjej.

Nadto przygotowywano referaty:

Kwestya Bogu — Rodzicy (streszczenie dotychczasowych sądów), Rozbiór „Próchna Berenta (1), Krasiecki jako poeta i człowiek (1), Poei łacińscy w XVI. w. (1), Żywoć Józefa Reja, a Castus Joseph Szymonowicza (1), „Kazania sejmowe Skargi“ (1), O „Bez dogmatu“ (1) „Krzysztoć Opaliński“ na tle epoki (1), Odprawa posłów greckich „Ogniem i Mieczem“ (1), Wojna chocimska Potockiego a Krasieckiego (1), Humanizm na zachodzie a na wschodzie (1), O „Sobóćce“ Kochanowskiego. Młode lata Kochanowskiego (1), O Róży Żeromskiego (1), Żywoć człowieka pocziwego Reja a Dworzanin Górnickiego (1), O „Sielankach“ Szymonowicza (1), O literaturze kalwińskiej w XVII. w. (1).

Klasa VII. a. Oprócz celniejszych utworów z literatury współczesnej czytano utwoory poetyczne Mickiewicza w całości, Słowackiego utwoory do Kordyana włącznie wszystkie, Malczewski: Marya, Goszczyński Zamek Kaniowski, Król Zameczyska, Anna z Nadbrzeża, Zaleski Przenajświętsza Rodzina, Rusałki, Fredry: Śluby panieńskie, Pan Jowialski, Dożywoć Pan Geldhab.

Klasa VII. b. Brodziński: O klasyczości i romantyczności. Niemcewicz: Powrót posła. Morawski: Dworek mego dziaćka. Feliński: Barbara Radziwiłłówna. Fredro: P. Geldhab, Jowialski, Wielki człowiek do małych interesów i wiele innych. Mickiewicz: Dzieła. Widzenie ks. Piotra (na podst. rozprawki Lipinera). Obrazy nieba i ziemi w „P. Tadeuszu. (na podst.

Tretiaka). Słowacki : Powieści poetyczne z I. okresu twórczości. Marya Stuart. Goszczyński : Król zamczyska. Rozprawki o Zaleskim, Tadeuszu Czackim, Filaretach i Filomatach. Mochnacki. (na podst. wydanych dzieł i monografii Śliwińskiego).

Kl. VIII. a. i b. Krasieński : Nieboska komedia, Przedświt, Psalm, Noc letnia i Pokusa, Agay - Han. Słowacki : Marya Stuart, Kordyan, Mazepa, Horsztyński, Beniowski, Król Duch. Byron : Więzień Czylonu, Mazepa, Korsarz, Narzeczona z Abydos, Kain. Matuszewski : Wpływ Byrona na literaturę polską. Korzeniowski : Karpacy Górale, Spekulant. Sienkiewicz : Krzyżacy, Quo vadis. Prus : Faraon. Żeromski : Ludzie bezdomni, Popioły. Wyspiański : Wesele. Lud w poezji Konopnickiej. (rozprawka). Cypryan Norwid. (na podst. dwutomowej monografii Krechowieckiego). Klaczko : Wieczory florenckie.

d) Lektura ruska.

Oprócz utworów literatury ruskiej, zawartych w podręcznikach szkolnych przeczytali uczniowie w całości : Marka Wowczka : „Narodni opowidania“, Tom I, Fedkowieza : „Pysania“, T. I., Marty Boreckiej : „Historyczne opowidanie“, Marusia Kwitky : „Perekotypo“, Kotlarewskiego : „Rūsałka Dniprowa“, „Soniasznyj promiń“ — Czajczenki, — „Skoszenyj ćwit“ Barwińskiego.

e) Lektura niemiecka.

Kl. V. W obu oddziałach. Eichendorff : „Aus dem Leben eines Taugenichts“. Prywatnie czytali uczniowie Grimma : Märchen.

Kl. VI. Oddz. A. Goethe : „Hermann und Dorothea“. Otto Ludwig : „Zwischen Himmel und Erde“. Prywatnie inne wybrane dzieła.

Oddz. B. Goethe : „Gedichte“ Otto Ludwig : Zwischen Himmel und Erde“. Prywatnie jak w oddz. A.

Kl. VII. Oddz. A. Schiller : „Don Carlos“ — „Demetrius“. Oddz. B. Lenau : „Gedichte“. Goethe „Egmont“. W obu oddziałach czytali uczniowie inne celniejsze utwory pisarzy niemieckich.

Kl. VIII. Oddz. A. Goethe : „Iphigenie auf Tauris“. — „Egmont“. Schiller : „Braut von Messina“.

Pryw. Lessing : „Emilia Galotti. Schiller ; „Wallenstein“.

Oddz. B. Goethe : „Faust“, Kleist : „Kätchen von Heilbronn“. Pryw. Schiller : „Wallenstein“.

III TEMATY DO WYPRACOWAŃ PISEMNYCH.

(Tematy oznaczone gwiazdką opracowali uczniowie w domu).

a) z języka polskiego.

Klasa V a.

1.* a) Garść najpiękniejszych wspomnień z ostatnich wakacji. b) Początek roku szkolnego. Obrazek ze studenckiego życia. c) Opis najmilszej dla mnie miejscowości. (do wyboru). 2. a) Skargi żony i matki na pogrzebie Hektora. b) Losy Haliny. c) Obrzędy ludowe w »Wiesławie« Brodzińskiego. 3.* a) Który z czterech żywiołów: ziemi, ognia, wody i powietrza budzi we mnie największą grozę i dlaczego? b) Stosunki polityczne na Litwie w XIV. wieku (według »Grażyny«). 4. a) Myśli i uczucia w hymnie Kochanowskiego: »Czego chcesz od nas Panie?«. b) Śmierć ostatniego z Horeszków (według opowiadania Gerwazego w »P. Tadeuszu«). 5.* a) Kwiecień — lipiec — listopad — luty. (Obrazowa charakterystyka miesięcy). b) Zaścianek Dobrzyńskich (na podst. VI. ks. P. T.). 6.* a) Która z nowel Sienkiewicza zrobiła na mnie największe wrażenie? b) Co wyczytałem w obrazie Art. Grottgera p. t. »Bitwa« z cyklu Polonia? c) Wielbłąd okrętem pustyni. 7. Wojciech a Konstanty ze satyr Krasickiego jako dwa typy marnotrawców. 8. a) Uczta na cześć wodzów polskich w Soplicowie. b) Na podstawie jednego z sonetów Mickiewicza wykazać istotne cechy tego rodzaju utworów.

Klasa V b.

1.* a) Czem nas pociąga, czem smuci jesień? b) Miejscowość, w której spędziłem wakacje. c) Burza gradowa. 2. a) Położenie dworu soplicowskiego. b) Powody i skutki gniewu Achillesa. c) Opowiedzieć przygodę Odysseusa u Polifema w pierwszej osobie dowolnym stylem. 3.* a) Przeprowadzić i uzasadnić rozkład treści w temacie: »Opis dnia jesiennego«. b) Na czym polega urok zimy? c) A jednak kocham szkołę!... 4. a) Przedstawić znaczenie słów Słowackiego: »I nie zostało mi nic — prócz Boga — I tam mój ementarz — a tamtędy droga«. b) Charakterystyka rodzaju literackiego, zwanego sielanką. c) Miltiades mówi... (przemówienie w pierwszej osobie na podstawie słów Miltiadesa w »Maratonie« Ujejskiego). 5. a) Myśl przewodnia noweli H. Sienkiewicza: »Janko muzykant«. b) Treść i znaczenie wiersza A. Asnyka pt. »Słonko«. c) Charakterystyka rodzaju literackiego zwanego »gawędą«. 6.* a) Moje miejsce rodzinne w porze zimowej (opis). b) Jakich uczuć doznaję podczas zawiei śnieżnej?

c) Wspomnienie z zimowych dni (opowiedzieć na powyższym tle jakiegokolwiek zdarzenie). 7. a) Rozwinąć naukę moralną w bajce Krasickiego: »Chmiel«. b) Opowiedzieć jakąkolwiek legendę polską. c) Moje refleksje nad sonetem Mickiewicza: »Stopy akiermańskie«. 8.* a) Co mi przychodzi na myśl wyraz »Pieśń«? b) Upadek dynastji Popielów według »Starej baśni« Kraszewskiego. c) Gdy topnieją śniegi... (między mrozem zimy a tchnieniem wiosny). 9. a) Charakterystyka dowolnie obranej postaci z »Zemsty«. b) Ten sam krajobraz w majowy wieczór a w poranek. c) Ułożyć rozkład treści w temacie: »Młodość — wiosną życia!«. 10.* a) Styl codzienny a poprawny. b) Przed wakacjami... (myśli i uczucia). c) Dotychczasowy stan mych wiadomości o dramacie.

Klasa VI a.

1.* a) Szlachta polska w oświeceniu Mickiewicza (charakterystyka na podstawie »Pana Tadeusza«. b) Jak sobie przedstawiam wypracowanie na temat: żelazo i złoto! c) Uzasadnić tęsknotę i smutek w duszy człowieka jako odbicie motywów jesiennych w przyrodzie. 2. a) Początkowe dzieje polskiej historyografii. b) Pierwsi humaniści w Polsce. c) Rola Podbięty w »Ogniem i mieczem«. 3. a) Co wiem o Reju, jako poecie? b) Imci Pana Złoty rady o zachowaniu się przy stole. c) Uzasadnić tytuł powieści: »Potop«. 4. a) Działalność i znaczenie Skargi. b) Opowiadam nie zbyt wykształconym słuchaczom o Łukaszu i Krzysztofie Opalińskich. c) Sielankopisarstwo polskie w XVII. w. 5.* a) Usiłuję wytłómaczyć swemu koledze znaczenie wyrazów: humanizm, odrodzenie. b) Zima idzie... c) Urywek z notatki: Moi koledzy. (Sylwetka jednego z najbliższych mi). 6.* a) Gdy na dworze miecie śnieg... (dowolne opowiadanie). b) Na kresach... (Charakterystyka życia polskiego w XVII. w. c) Przedstawić znaczenie wyrażenia: »Z dnia na dzień«. 7.* a) Sylwetka kóregokolwiek z poetów XVII. w. b) Rozwinąć myśl zdania A. M. Fredry: »Własne rzeczy afektem, nie rozumem się sądzą«. c) Rozbiór znaczenia frazesu: »Gdy zakwitną bzy...« 8. a) Krasicki jako satyryk. b) Korzyść z przeczytania powieści Rzewuskiego pt. Listopad. c) Sielanka w XVII. a w XVIII. w. 9.* a) Opis treści dowolnie obranego płótna Matejki. b) Co mógłbym napisać na temat: »Maj w przyrodzie i sztuce«. c) O ile Pan Pasek hołdował poglądom Reja.

Klasa VI b.

1.* a) Wykazać miłość ojczyzny Mickiewicza, odzwierciedloną w »Panu Tadeuszu«. b) Uwagi nad ujęciem i sposobem przeprowadzenia tematu: »Woda i ogień«. c) Motywy jesiennego

przyrody w poezji. 2. a) Bogu — rodzica pieśń kościelna czy hymn wojenny? b) Znaczenie druku dla dziejów kultury polskiej. c) Dobrzyńscy i Laudańscy. 3.* a) Uzasadnić przynależność XVI. wieku do dwóch epok literatury w Polsce. b) Na przełomie dwóch pór roku (między szarugą jesieni a lodem zimy) c) Czego nas uczy: »Jak cię widzą, tak cię piszą«. 4. a) Modrzewski na tle swej epoki b) Ideały Reja a Górnickiego. 5.* a) Co na szybach mróz rysuje? b) Typ szlachcica polskiego z XVII. w. (w formie obrazka). c) Rozwinąć znaczenie przysłowia: »Dobremi chęciami piekło wybrukowane«. 6. a) Stosunek »Kończów« Szymonowicza do naszego sielankopisarstwa b) Przedstawić w poprawnym stylu swe wiadomości o Andrzeju Morsztynie. c) Dzieje języka łacińskiego w literaturze polskiej. 7.* a) Słuchajcie! opowiem wam... (dowolne opowiadanie w związku z porą roku lub przedmiotem literatury polskiej). b) Kto zacytował Imci Pan Pasek? (usiłuję przedstawić charakterystykę Paska jego stylem) c) Dyalog na temat poglądu na literaturę polską w XVI. w. 8.* a) Poezja barokowa w Polsce. b) Wyjaśnić znaczenie przysłowia A. M. Fredry: »Łatwiej o dyskurs, aniżeli o rzecz«. c) Mój ulubiony kwiat 9. a) Ujemne cechy pseudoklasycyzmu. b) Ludwik i Michał Strawińscy, reprezentantami dwóch stronnictw politycznych i prądów obyczajowych. c) »Laura i Filon« — rozbiór dowolną metodą przeprowadzony.

Klasa VII. a.

1.* a) Skrzetuski i Kmicie i ich stosunek do społeczeństwa, b) Walka człowieka z czterema żywiołami. c) Na czym polega istota i duch pseudoklasycyzmu. 2. a) Stronnictwa polityczne w »Powrocie posła«. b) Stan poezji polskiej w czasach »legionów«. c) Duma a zarozumiałość. 3.* a) Gdy pomyślę: Mickiewicz, co w mej duszy snuje się? b) »Listopad«... Refleksje Polaka. c) Na temat: „Jeszcze Polska nie zginęła«. 4. a) Rozbiór wiersza pt. »Romantyczność«. b) Dzieje Gustawa. c) Hasła głoszone przez Mickiewicza i ich odzwierciedlanie się w jego utworach. 5.* a) Trud Farysa a Syzyfa. b) Co rozumiem przez rozbiór utworu literackiego? c) Między ustami a brzegiem pułapu. 6. a) Pojęcie rusałek w naszej poezji. b) Wrażenie po przeczytaniu »Maryi«. c) Co wiem o tzw. szkołach literackich w Polsce? 7.* a) Uwertura do wiosny! (Przyroda jako artysta—muzyk względnie poeta). b) A kto kocha świat i ludzi—temu życie się nie znudzi! c) Ewolucja duchowa Mickiewicza w »Dziadach« 8.* a) Na czym polega urok poetyczny w »Ślubach panińskich«? b) Na temat: »Źle gdy wiosną liść opada, źle gdy młode więdną kwiaty!« c) Czego wymagamy od dobrej komedii?

9.* a) Każdy kwiat ma swe zapachy,
Każdy duch swój wid pół jasny,
Każde serce swój strach własny,
Każdy orzeł lot przedlotny«. (w odniesieniu do naszych wieszczów. b) Rozwinąć myśl zdania: Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy. c) »Kordyan« — stanowisko w literaturze i w twórczości Słowackiego.

Klasa VII. b.

- 1.* a) Czy prawdę powiedział Mickiewicz w zdaniu:
»Polak, chociaż stąd między narodami słynny,
Że bardziej niżli życie kocha kraj rodzinny,
Gotów zawždy rzucić go, puścić się w kraj świata,
W nędzy i poniewierce przeżyć długie lata,
Walcząc z ludźmi i z losem, póki mu wśród burzy
Przyświeca ta nadzieja, że ojczyźnie służy».
- b) Uzasadnić na przykładach z historii, że udziałem wielkich ludzi była najczęściej niewdzięczność współczesnych. 2. a) Znaczenie »Śpiewów historycznych« J. Niemcewicza. b) Znaczenie Towarzystwa Przyjaciół Nauk dla piśmiennictwa narodowego. 3.* a) Rozwinąć i uzasadnić myśl:
»I ten szczęśliwy, kto padł wśród zawodu,
Jeśli poległem ciałem
Dał innym szczebel do sławy grodu«.
- b) Książka — dobry, ale i zły przyjaciel. 4. Obraz pustyni arabskiej. (na podst. »Farysa«. 5.* a) Dusza Europy w »Ks. Narodu i Pielgrzymstwa polskiego« A. Mickiewicza. b) Charakterystyka głównego bohatera w dowolnie wybranym utworze Byrona. 6. a) Wallenrodyzm (Geneza i znaczenie tego pojęcia). b) Krym w sonetach Mickiewicza. 7.* Znaczenie poezji w życiu narodów. 8. Geneza i cecha dum kozackich B. Zaleskiego. 9. a) Na co baczyć należy przy wyborze przyjaciela? (na podstawie rozprawy Cycerona: »De amicitia«.

Klasa VIII. a. i b.

- 1.* a) Uzasadnić myśl, zawartą w czterowierszu z Kraśńskiego:
»Młodość nasza jest rzeźbiarką,
Co wykuwa żywot cały,
Choć przeminie sama szparko,
Cios jej dłuta wiecznotrwały«.
- b) »Maraton« Ujejskiego, jako apoteoza ukochania wolności. c) Morze nie dzieli, lecz zbliża narody. 2. a) Wpływ Szekspira na »Balladynę« J. Słowackiego. b) Lilla Weneda a Elsinoe. (Charakterystyka porównawcza). 3.* a) Przyroda sybirska w

»Anhellim« b) Świat ciemionych c) Naród Wenedów. 5.* a) Społeczeństwo porozbiorowe w »P. Tadeuszu« a w »Popiołach«.

b) Dlaczego Stefan Batory zasługiwałby na miano Wielkiego?

c) »W każdej chwili żywota,

Czy przy pługu czy w koronie,

Niechaj Ci w myśli stoją

Ojczyzna, nauka, cnota». (W formie mowy pożegnalnej do kolegów.) 6. Stosunek inteligencji do ludu w »Weselu« Wyspiańskiego. 7. (VIII. a). Jakie znaczenie w życiu duchowym człowieka mają uczucia estetyczne? 7. (VIII. b). Halucynacje, iluzje i marzenia senne. (Na podst. nauki psychologii).

b). języka niemieckiego.

Klasa Va.

1.* Welches Erlebnis hat einen besonderen Eindruck auf mich gemacht? 2. Ein römischer Triumphzug nach dem Triumphzug v. Schack. 3.* Gewöhne dich nicht an überflüssige Bedürfnisse! 4. Die traurige Krönung v. Märke (nacherzählt). 5. Lohn einer guten Tat. (nach Niss Randers v. Ernst). 6.* Die Helfer der Menschen bei der Arbeit. Die Geschichte einer wahren Freundschaft (nach Schillers: »Bürgschaft«). 8. Das Opfer einer Laune nach dem »Taucher« v. Schiller. 9.* Über den Nutzen des Reisens. 10.* Welche Vor- und Nachteile bringt ein Fluss seinen Anwohnern.

Klasa Vb.

1.* Ein Sommertag. 2. Eine Übersetzung aus dem Polnischen. 3.* Der Bahnhof in Tarnopol. 4. Der Wolf und die sieben Geisslein. (Inhaltsangabe). 5.* Wie ich den Schultag zubringe. 6. Die traurige Krönung (Inhaltsangabe). 7. Mit welchen Hindernissen hat Mörös zu kämpfen. 8.* Das Schulgebäude. 9. Eine Übersetzung aus dem Polnischen. 9.* Der Park in Tarnopol. 10. Die Schilderung der Tiefe in Schillers Ballade: „Der Taucher“. 11.* Die griechischen Wettspiele. 12.* Der Ausflug ins Freie.

Klasa VIa.

1. Wie Parzival den Gral findet? (nach der Schullektüre). 2. Es ist ein Charakterbild des Helden und Sängers Taillefer zu entwerfen (Nach Uhlands Gedicht „Taillefer“. 3.* Der Winter als Künstler. 4.* Erst in der Fremde lernen wir die Heimat schätzen. 5. a) Reinekes Sünden. b) Reinekes Anhänger. 6.* a) Gewitter und Krieg. (Ein Vergleich). b.) Im Glücke nicht vermessen, im Unglücke nicht verzagt. 7. a) Was bewirkt

die Macht des Gesanges in Uhlands Romanzen: „Bertran de Born“ und Taillefer. b) Des Rattenfängers Rache (nach J. Wolffs Rattenfänger v. Hammeln). 8.* Verteidigung des Winters gegen seine Anhänger. b) Die Verkehrsmittel in alter und neuer Zeit. 9.* Tiere als Sinnbilder. 10. Hektors Abschied v. Andromache. 11.* Geschichte einer Münze (von ihr selbst erzählt).

Klasa VIb.

1. Das Glück von Edenhall (Der Schenk erzählt). 2.* Karls d. Grossen geschichtliche Bedeutung. 3. Eine Übersetzung aus dem Polnischen. 4.* Der Sonnenuntergang. 5. Eine Übersetzung aus d. Polnischen. 6.* Aus welchen Gründen der Tod des Caesars dem römischen Staate nicht zum Heile gereichen konnte? 7. Taillefer (Inhaltsangabe). 8.* Die Dominikaner-kirche in Tarnopol. 9. Heines Verhältnis zu seiner Mutter (Auf Grund seines Gedichtes). 10.* Eine Kahnfahrt auf dem Teiche v. Tarnopol. 11. Legende v. Goethe (Inhalt und Grundgedanke). 12.* Der innerliche Kampf des Ritters in Schillers Ballade: „Der Kampf mit d. Drachen“. 13. Zueignung v. Goethe (Gedankengang).

Klasa VIIa.

1.* Wallensteins Charakteristik. 2. Die Grenadiere von Heine, (Gedankengang). 3.* Siegfried und Hagen. 3. Lenorens Seelenzustand (Auf Grund der Ballade v. Bürger). 5.* Der Humanismus als Kulturbewegung. 6. Der Zauberlehrling (Inhaltsangabe und Grundgedanke). 7. Demetrius Jugend (nach Schillers Drama). 8.* Per aspera ad astra. 9.* Der 3. Mai. — eine Nationalfeier.

Klasa VIIb.

1.* Was ist Aufklärung. (Auf Grund d. Schullektüre). 2. Die drei Ringe von Lessing (Inhaltsangabe und Grundgedanke). 3.* Kriemhild und Brunhild. 4. Der Wanderer von Goethe — seinem Hauptinhalt dargestellt. 5. Die ritterliche Poesie in Deutschland. (Auf Grund der Schullektüre) 6.* Wodurch unterscheidet sich die Neuzeit vom Mittelalter. 7.* Die Kultur zur Zeit Ludwigs XIV. 8. Die Schwermut in Lenaus Poesie (Auf Grund der Schullektüre). 9.* Ludwig XIV. und seine kulturelle Bedeutung.

Klasa VIIIa.

1. Die Gewalt der Poesie nach den Schillerschen Gedichten „Die Macht des Gesanges“ und „Das Mädchen aus der Fremde“. 2. Es sieht der Dichter in der Natur, was sonst allen ver-

borgen bleibt nach Eichendorffs: „Der wandernde Dichter“.
3.* „Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange ist sich des rechten Weges wohl bewusst“ (Goethe). 4.* Die Seefahrt — ein Bild des menschlichen Lebens. 5.* a) Die Namen sind in Erz und Marmorstein so wohl nicht aufbewahrt — wie in des Dichters Lied. b) Innere Erlebnisse aus der Ferienzeit. 6.* a) Des Patroklos Kampf und Tod (nach d. XVI. Ges d. Ilias). b) Der Zusammensturz der gesellschaftlichen Ordnung im „Spaziergang“ v. Schiller. 7.* Berühmte Freundschaften. b) Unglück selbst tangt nicht viel, doch es hat drei Kinder: Kraft, Erfahrung und Mitgefühl. 8. Die Bestimmung der Glocke (nach Schillers „Lied v. d. Glocke“.) 9.* Erst die Erde, dann die Sonne, erst die Heimat, dann die Fremde.

Klasa VIIIb.

1. Ein Kronenstück (E. Schilderung). 2.* Meine Lieblingsgestalt in der Geschichte. 3.* Der Einfluss der Einsamkeit auf die Entwicklung des Menschen. 4. Die Entwicklung der Künste und Wissenschaften in Schillers: „Spaziergang“. 5. Gedankengang in Faust Monolog. 6.* Ursachen der grossen französischen Revolution. 7. Was ist Romantik (Auf Grund der Schullektüre).

c) Zadania maturalne.

Zadanie łacińsko-polskie.

Oddział A. Cicero: „De officiis“ I. I. c. XXVI. §§. 85 — 88. od wyrazów: „Omnino qui rei publicae praefuturi sunt“..... do słów. „ad rei publicae utilitatem referri“.

Oddział B. Livius. Ab urbe condita. ks. XXX. C. 30.

Zadanie grecko-polskie.

Oddział A. Plato: Protagoras. Rozdział. XII. . do słów: ... ὡς νόσον πόλεως.“

Oddział B. Plato: Gorgias. Rozdz. 82. do słów.. „καὶ πάντως προσηλακίει“.

Zadanie polskie (do wyboru). Oddział A.

1. Romantyzm i pozytywizm (Charakterystyka dwóch prądów literackich).

2. Złoty róg w „Weselu“ Wyspiańskiego a harfa Derwida w „Lilli Wenedzie“.

3. Znaczenie dziejowe Maratonu dla Grecji a Grunwaldu dla Polski.

Oddział B.

1. „Idź i czynj bez wytchnienia“. Wykazać na słowach powyższych idee Irydionia i naukę dla synów „ziemi mogli i krzyżów“.

2. Konfederacya Barska w twórczości Juliusza Słowackiego.
3. Znaczenie uniwersytetu w Wilnie dla życia narodowego.

IV. WAŻNIEJSZE ROZPORZĄDZENIA WŁADZ SZKOLNYCH.

C. k. Minist. w. i o. rozp. z 23. września 1910. l. 54.299 zezwoliło, żeby nauki religii mojżeszowej udzielano w tutejszym zakładzie w 14. godz. tygodniowo.

C. k. Rada szk. kr. reskr. z 5. paźdz. 1910 l. 59.813 postanawia, ażeby uroczystość patrona szkolnego, św. Stanisława Kostki obchodził zakład w wilię, jeżeli na 13. listopada przypada niedziela lub inne uroczyste święto.

C. k. Rada szkolna rozp. z 8. grudnia 1910, l. 72.581 oznajmia, że normy zaprowadzone okólnikiem z 4. marca 1910 l. 13.215 odnośnie do wypracowań pisemnych w języku wykładowym mają obowiązywać także co do wypracowań w języku ruskim jako przedmiocie względnie obowiązkowym tak co do liczby, jak i prowadzenia tej nauki w ogóle.

C. k. Rada szk. kr. rozp. z 17. grudnia 1910, l. 66.096 poleca, by dyrekcya o ile zechce zaprowadzić naukę strzelania przedkładała odnośne zgłoszenie najpóźniej do 8. września każdego roku z wymienieniem komendy terytoryalnej obrony krajowej, w obrębie której zakład leży.

C. k. Ministerstwo w. i o. postanowiło rozp. z 27. grudnia 1910, l. 53.106, że uczniowie, którzy w pierwszym półroczu otrzymali cenzurę „niedostateczny“ z fizyki, nie mają być przypuszczeni do egzaminu poprawczego z tego przedmiotu. Przy końcu roku szkolnego należy im dać jedną cenzurę z fizyki, chemii i mineralogii i w tym celu złączyć zarem rubryki „nauki przyrodnicze, chemia i fizyka“.

C. k. Rada szk. kr. z 6. lutego 1911., l. 1469/IV. postanowiła, że uczniowie kl. VIII., którzyby przy klasyfikacyi za II. półrocze otrzymali z zachowania się cenzurą „odpowiednie“ mają płacić takse egzaminacyjną, chociażby poprzednio byli uwolnieni od opłaty szkolnej.

C. k. Minist. w. i o. postanowiło rozp. z 20. listop 1910., l. 47.881, że duplikatów „wykazu cenzur“ za I. półrocze nie należy wydawać z wyjątkiem, jeśli ten wykaz był świadectwem odejścia.

C. k. Rada szk. kr. rozp. z dn. 15. lutego 1911., l. 429/IV. przypomina, że uczniowie szkół średnich nie mogą być członkami żadnych towarzystw, zatem także sportowych.

C. k. Rada szk. kr. okólnikiem z 20. lutego 1911., l. 3126/IV. wyjaśnia niektóre szczegóły przepisów o egzaminie dojrzałości.

C. k. Minist. w. i o. rozp. z 30. lutego 1911., l. 3661., postanawia, że główne ferye w tutejszym zakładzie trwać mają od 1. lipca do 31. sierpnia 1911, I. półrocze ma się zakończyć 31. stycznia 1911, a II. rozpocznie się 1. lutego 1911, jednak w tych dniach nauki szkolnej nie będzie; ferye Bożego Narodzenia rzym. kat. rozpoczynają się mają 22. i trwać do 27. grudnia a grecko kat. od 5. do 10. stycznia włącznie; ferye Wielkanocne mają trwać według obrządku łacińskiego od od środy wielkiego tygodnia do środy po niedzieli wielkanocnej włącznie i według obrządku grecko-kat. od środy wielkiego tygodnia do środy po niedzieli wielkanocnej. Rozporządzenie to obowiązujące na rok szkolny 1911/12., ma p. Minister zamiar na przyszłość stale wprowadzić.

V. KRONIKA ZAKŁADU.

Rok szkolny 1910/11 rozpoczął się dnia 3. września 1910. uroczystym nabożeństwem w kościele parafialnym i w cerkwi.

Zapisanych na początku roku 697 uczniów publicznych podzielono na 17 oddziałów, prywatystów zapisano 23, prywatystek 37. Umieszczenie oddziałów uległo pewnej zmianie z powodu powiększenia liczby młodzieży przybyły dwie klasy, z których jedną pomieszczono z początkiem roku szkolnego w budynku magistratu, potem w gmachu O. O. Dominikanów, drugą klasę w ubikacji gabinetu przyrodniczego.

Egzamina wstępne do klasy pierwszej odbyły się 30. czerwca i 2. września 1910. Do egzaminu zgłosiło się w bu terminach 166 uczniów i 9 uczenie, mianowicie 143 ze szkół publicznych a 23 z nauki prywatnej. Egzamin złożyło 129 uczniów i 8 uczenie, reprobowano 37 uczniów i 1 uczenie.

Egzamin nadzwyczajny na mocy pozwolenia c. k. Ministerstwa w. i o. celem wstąpienia na praktykę aptekarską złożył 1 uczeń i 1 uczenica.

Dnia 9. września jako w rocznicę śmierci a 19. listopada jako w dniu imienin śp. Cesarzowej Elżbiety brała udział młodzież chrześcijańska w uroczystych nabożeństwach żałobnych

za spokój Jej duszy, odprawionych w kościele parafialnym i cerkwi parafialnej.

Dnia 4. października 1910. jako w dniu Imienin Najjaśniejszego Pana odbyło się uroczyste nabożeństwo dla młodzieży w kościele parafialnym i cerkwi parafialnej.

W dniu 1. października wzięła młodzież udział w powitaniu JE. Ks. Arcybiskupa Józefa Fedorowicza i tworzyła w ulicach miasta straż obywatelską.

W założonej przez prof. Dra Orlińskiego w r. 1909. uczelni dla najuboższej młodzieży szkół średnich pozostawało w ciągu roku szkolnego 23 uczniów tutejszego zakładu.

Dnia 13. listopada 1910. obchodziła młodzież uroczystość swego Patrona, św. Stanisława Kostki uroczystem nabożeństwem.

Narodowym geniuszom poświęciła młodzież dwa obchody: w dniu 17. paźdz. urządziła wieczór ku czci Fryderyka Szopena, w dniu 17. grudnia obchód ku czci trzech Wieszców.

Dnia 30. stycznia 1910 zakończono pierwsze półrocze roku szk. 1910/11 rozdaniem uczniom wykazów cenzur.

Egzorty pasyjne dla uczniów obu obrządków odbyły się w dniach od 15. — 18. marca.

Pisemny egzamin dojrzałości w terminie letnim odbył się w dniach 11. 12. i 13. maja, ustny pod przewodnictwem W. P. Dra Jana Kreinera, dyrektora gimnazjum w Gródku Jagiellońskim w dniach od 2. do 10. czerwca 1911.

Dnia 28. czerwca 1911. wzięła młodzież udział w nabożeństwach żałobnych, odprawionych za spokój duszy śp. Cesarza Ferdynanda.

W roku szkolnym 1910/11. przystępowała młodzież katolicka obu obrządków trzy razy do św. Sakramentów mianowicie 21. października 1910., 19. marca 1911. i 19. czerwca 1911.

Dnia 30. czerwca 1911. zakończono rok szkolny 1910/11. uroczystem nabożeństwem w kościele parafialnym i w cerkwi parafialnej, poczem rozdano uczniom świadectwa roczne.

VI. FIZYCZNE WYCHOWANIE MŁODZIEŻY.

Podobnie jak w latach ubiegłych odbywała się nauka gimnastyki w 12. godzinach tygodniowo w Polskiem Tow. gimnastycznym „Sokół”. Pod kierunkiem nauczycieli grona ćwiczyli uczniowie, podzieleni na oddziały według klas i burs, w sześciu oddziałach w porze zimowej w gmachu, w letniej uprawiali gry i zabawy na boisku letniem „Sokoła”. Podczas uro-

czystego obchodu jubileuszę tarnopolskiego „Sokoła“ ćwiczyła młodzież na boisku w dniu 4. czerwca a ćwiczenia zarówno wolne w pięciu obrazach, jak i w zastępach, które wykonały nader poprawnie ćwiczenia na przyrządach, wykazały wiele należytego ujęcia podstawowych prawideł gimnastycznych.

Każdej soboty odbywały się pod przewodnictwem prof. Wójcika gry i zabawy uczniów na błoniach miejskich lub na obszernym placu obok baraków. Starsi, zorganizowani przeważnie w kluby sportowe grali w piłkę nożną, młodsi uprawiali rozmaite gry np. palanta, piłkę w kole, pogoń, turul i inne. Prócz tego odbyli dwie wycieczki, jedną do Gajów, drugą do Berzowicy.

Wśród młodzieży istniały w ubiegłym roku dwa kluby sportowe: „Kresy“ i „Klub sportowy T. S. L.“

„Kresy“ rozwinęły się dzięki energicznym zabiegom Zarządu, złożonego z uczniów tejszego zakładu i pod przewodnictwem prof. Aleksandra Medyńskiego wysunęły się na pierwsze miejsce. Z chwilą uzyskania własnego boiska zwiększyły się szeregi uczestników klubu, który liczył u kresu roku szkolnego 90 uczniów, podzielonych na 8 drużyn. Z nich trzy były zupełnie zorganizowane i zaopatrzone w ubrania sportowe a pierwsza z nich, należycie wyćwiczona i wydoskonalona w zasadach gry w piłkę nożną rozgrywała z innymi drużynami jak „Klubem sportowym T. S. L.“ — złoczowską „Pogonią“ i drużyną ruskiego gimnazjum „Podilem“. Ćwiczenia drużyn footballowych odbywały się na boisku obok baraków miejskich. Z pokrzywdzeniem innych działów sportowych zajął w nich football przeważające stanowisko a przyczyny tego stanu rzeczy szukać należy w braku fachowego kierownika jak i podstawy finansowej, na której wszelka szersza działalność musi się oprzeć.

Podobnie rozwijał się i „Klub sportowy T. S. L.“, który tworzyli wychowankowie bursy tego Towarzystwa.

Od wiosny w czasie pauz na podwórzu gimnazjalnym zabawiali się uczniowie nową grą, turulem, polegającą na podbijaniu piłek raketami drewnianymi w kształcie krążka, osadzonego na dłuższej ręczce.

W studenckich warsztatach, utrzymywanych przez Towarzystwo Przyjaciół młodzieży pod kierunkiem prof. A. Stopki pracowało kilkunastu uczniów, którzy na wszystkich polach pracy warsztatowej wykazali znaczne wyszkolenie.

Wycieczki odbywały się w porze letniej w celach ugruntowania wiadomości z zakresu botaniki i geografii.

VII. ZBIORY NAUKOWE.

a) Ruch w bibliotekach zakładu.

Biblioteka nauczycielska. (Zawiaadowca prof. A. Medyński). W roku szkolnym 1910/11. wypożyczyli członkowie tutejszego grona 740 dzieł w 849 tomach oraz 110 rozpraw naukowych nie wliczając naukowych pism peryodycznych przez zakład prenumerowanych.

Członkowie innych gron nauczycielskich miejscowych (gimn. II., gimn. ruskie, szkoły realnej, semin. naucz. i t. d.) w liczbie 21 wypożyczyli 109 dzieł w 126 tomach. Nadto wypożyczono 29 dzieł w 42 tomach uczniom klas wyższych.

Biblioteka polska dla młodzieży. (Zawiaadowca prof. S. Namysł). W ubiegłym roku wypożyczono uczniom kl. IIIa—250 dzieł. IIIb—232, IIIc—215, IV—260, Va—330, Vb—290, VIa—250, VIb—276, VIIa—245, VIIb—210, VIIIA—350, VIIIB—405.

Biblioteka ruska dla młodzieży. (Zawiaadowca prof. Ks. A. Koreniec). Ogółem 115 uczniom IV—VIII kl. wypożyczono 590 dzieł.

Biblioteka niemiecka dla młodzieży. (Zawiaadowca prof. Dr. H. Orliński). Uczniowie IIIa przeczytali 25 dzieł, IIIb—28, IIIc—19, IV—74, Va—109, Vb—124, VIa—19, VIb—29, VIIa—140, VIIb—121, VIIIA—109, VIIIB—132.

b) Przyrost zbiorów naukowych.

1. Biblioteka nauczycielska. Księgozbiór Biblioteki nauczycielskiej powiększył się w roku 1910/11. o 100 dzieł w 141 tomach i 180 rozpraw naukowych. Podobnie jak w latach ubiegłych otrzymywała Biblioteka bezpłatnie wydawnictwa Akademii Umiejętności w Krakowie jak: Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, T. XI. XII., Corpus iuris, vol. IV., Rozprawy Wydziału filologicznego, historyczno-filozoficznego i matematyczno-przyrodniczego, Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, Acta historica, T. XII., Scriptorum rerum polonicarum, T. XXI. i inne dzieła w ogólnej liczbie 37 i 74 tomach.

Niemniej otrzymała Biblioteka dary od Wydziału krajowego: Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, T. XXIII., Akta grodzkie i ziemskie, T. XXI. i od Akademii Umiejętności we Wiedniu, resztę dzieł nabyto drogą kupna.

Z czasobism prenumerowała Biblioteka w r. sz. 1910/11: Przegląd polski, Przegląd powszechny, Przewodnik naukowy i literacki, Muzeum, Zeitschrift für d. mathematischen und

chemischen Unterricht, Kwartalnik historyczny, Kosmos, Pamiętnik literacki, Książkę, Poradnik językowy, Przegląd filozoficzny, Przewodnik bibliograficzny, Lehrproben und Lehrgänge, Wiadomości matematyczne, Wszechświat, Das literarische Echo, Wochenschrift für classische Philologie, Vierteljahresberichte zur Förd. d. phys. u. chem. Unterrichtes i Bibliotekę warszawską.

Biblioteka dla młodzieży. Dział polski powiększył się w bieżącym roku o 103 dzieł w tyluż tomach, niemiecki o 44 dzieł w 51 tomach, ruski o 25 dzieł w tyluż tomach.

3. Zbiór map i przyrządów naukowych do nauki historii powszechnej i geografii wzrósł w ubiegłym roku szkolnym o 11 map i 6 obrazów. W ogóle posiada gabinet 55 map historycznych, 95 map geograficznych, 10 map wypukłych (relief), 4 globusy, 75 obrazów historycznych i 73 obrazy geograficzne.

4. Gabinet fizyczny. W ubiegłym roku zakupiono: 1. Lampę łukową „Liliput“ do wytwarzania pęku promieni równoległych; 2. Aparat do elektrolizy (zarazem do wykazania prawa Ohma); 3. Wirownicę z motorem elektrycznym $\frac{1}{8}$ HP.; 4. Przybory do nauki chemii.

5. Do nauki geometrii posiada zakład modeli drewnianych 15, kątomierzy 20, cyrkli 15, linii 21, tablic 24.

6. Gabinet historii naturalnej. Nabyto przybory chemiczne, dalej skielet jaszczurki, okazy chełbii i strzykwy w spirytusie, jeżowca, padalca, zaskrońca, ukwiał, ryjówkę, skrzyplócz, sphaerozoum, sprząglę; wkońcu lupę.

7. Gabinet archeologiczny, założony w r. 1905, wzrósł o dom rzymski (model drewniany).

8. Zbiór do nauki rysunków wzrósł o kilka dzieł z wzorami. Zakupiono podstawki dla układania modeli.

VIII. KÓŁKA NAUKOWE MŁODZIEŻY.

1. Czytelnia.

Środowiskiem życia umysłowego w godzinach poza szkolnych była dla młodzieży czytelnia. Założona w 1908. dzięki staraniom gorliwych jednostek z pośród młodzieży wykazuje trwałą i znaczny rozwój. Dążyła czytelnia ku temu, by sespolicie te uczucia i dążenia, jakie przyświecają młodzieży, czczące w niej wiekopomne hasła filareckie i łączące się razem w kulcie świetlanych chwil narodu i jego piękných duchów. W myśl

tych wzniosłych haseł zmierzała czytelnia ku coraz większemu rozwojowi a pracę prowadziła w dwóch kierunkach: by kształcić umysł i wyrabiać zamiłowanie do samodzielnej, twórczej pracy, co starano się osiągnąć zapomocą referatów, biblioteki i czytelnii pism naukowych — jak również wytworzyć wśród młodzieży węzły braterstwa i jedności.

Pracę umysłową objęły następujące referaty:

1. Powstanie listopadowe (Pytel, VIII).
2. Proces filarecki (Konarski, VIII).
3. Wpływ Szekspira na twórczość Słowackiego (Kuczkowski VII).
4. „Quo vadis“ Sienkiewicza (Wotke, VIII).
5. „Faraon“ Prusa (Nussbaum, VIII).
6. „Krzyżacy“ Sienkiewicza (Bargiel, VIII).
7. Ziemia w wszechświecie (Siłka, VIII).
- 8.—9. „Michał Anioł“. Dwie części (Rogalski, VIII).
10. „Wesele“ Wyspiańskiego (Ornatowski, VIII).
11. Rozwój Meksyku (Gajewski, VI).

W posiedzeniach brało udział przeciętnie około 33 uczniów. Czytelnia prenumerowała „Tygodnik ilustrowany“ — „Świat“ — „Kronikę“ „Przegląd polski“. Biblioteka czytelnii zawiera znaczną ilość dzieł treści literackiej i historycznej.

Nie mniej rozwijało się życie duchowe młodzieży. Świadczyły o tem obchody narodowe, które skupiały tłumy młodzieży i członków grona nauczycielskiego.

I tak urządziła czytelnia

1. uroczyste otwarcie (27. list. 1910). Program: 1. Chór.
2. Zagajenie, przew. Czytelni, Misiewicz, VII kl. 3. Tadeusz Kościuszko. Referat ucz. V. kl., Świrskiego. 4. Laskowski: „Pod Lipskiem“, deklamacya, uczeń IV. kl., Więcek.

2. Obchód styczniowy. Program: 1. Słowo wstępne, Konarski, ucz. VIII. kl., 2. Deklamacya: „Odpoczynek w kopalniach sybirskich“ Rosowskiej — ucz. II. kl. Paulo. 3. „O styczniowym powstaniu“ ref. J. Wierzbicki, VII. 4. Chór.

3) Obchód 120-tej rocznicy Konstytucyi Trzeciego Maja. Program: 1. Słowo wstępne, Misiewicz, VII. kl. 2. „Konstytucya Trzeciego Maja“, referat Świrskiego, ucz. V. kl. 3. Deklamacya (Korczowski, VII.) 4. Chór.

Obchody skupiały w rozmyślanii chwil górnych rzesze młodzieży.

Kuratorem Czytelni w ubiegłym roku był prof. Namysł.

Do Wydziału Czytelni należeli uczniowie: Misiewicz, VII., przewodniczący, Kotowicz, VII, zastępca, Świrski, V, sekretarz, Żerebecki, V, sekretarz, Wierzbicki VII, bibliotekarz, Kossono-

ga, VI, zastępca, Wojnarski, VI, skarbnik, Schächter, VI, zastępca, Śliwiński i Grosskopf, VII, Orzechowski, VI, Rappaport, V, gospodarze.

2. Kółko historyczne.

Rozwijało się jak w roku ubiegłym i skupiało w pracy, poświęconej przeważnie dziejom porozbiorowym, kilkudziesięciu uczniów. W ciągu ostatniego roku przedstawili uczniowie referaty z najnowszych dzieł historycznych, omawiających różnorodne przejawy tej epoki, nadto korzystali z biblioteki celniejszych dzieł historycznych oraz pism: „Kwartalnika historycznego” — „Przeglądu historycznego itd. Posiedzenia odbywały się każdego piątku a ożywiona dyskusja świadczyła o zamiłowaniu młodzieży do studyów historycznych.

Program pracy obejmował w roku ubiegłym:

1. Referat Kuratora o celach i zadaniach „Kółka“.
2. Wykład Kuratora „o uroczystościach grunwaldzkich w Krakowie (przy użyciu obrazów świetlnych).
3. Statut „Kółka“ i omówienie jego postanowień.
4. Świrski, V. kl.: „Rzeczpospolita krakowska i jej wcielenie do Austrii“.
5. Dmytrów, VIII. kl.,: „Stan ekonomiczny Galicyi w pierwszej połowie XIX. w.“
6. Świrski, V. kl.,: „Ustrój Ks. Warszawskiego i Król. Polskiego.
7. Mazurkiewicz, V. kl., Prohaski: „Podole lennem Korony“.
8. Jaskólski, VII. kl., Askenazego: „Ks. Józef Ponia-towski. Część I.
9. Tenże. Część II.
10. Tenże. Część III.
11. Bessaga, VII. kl., Askenazego: „Życie i działalność W Łukasińskiego“.
12. Tenże, część II.
13. Tenże, część III.
14. Olejnik, V kl.: „Księstwo Warszawskie“.
15. Świrski, V kl.: „Emigracya po roku 1831“.
16. Brudziński, Vkl.: „Powody przegranej w r. 1831“.
17. Świrski, V kl.: „Czasy po roku 1831“.
18. Tenże. Część II.
19. Tenże: „Powody powstania w r 1863“.
20. Sass, V kl. „Społeczeństwo francuskie w dobie wielkiej rewolucyi.“

21. Tenże »Część II.

22 Tenże. „Wpływ spraw polskich na tok walk we Francyi. Przeciętna liczba członków, obecna na posiedzeniach wynosiła 25 — 40.

Kuratorem „Kółka“ był prof. A. Medyński, a Zarząd tworzyli: Dmytrów VIII. a potem Jaskólski, VII, przewodniczący, Bessaga, VII, sekretarz, Świrski, V, bibliotekarz, Żerebecki, V. skarbnik, Dyrkacz i Sass, V, wydziałowi.

3. Ćwiczenia fizyczne.

Udział w ćwiczeniach brało 27 w II. półr. 24 uczniów z klas VII. a. i VII. b. Uczniów podzielono na grupy tak, że zawsze dwóch uczniów pracowało nad jednym ćwiczeniem. Ćwiczenia odbywały się dwa razy w tygodniu po dwie godziny (każda grupa pracowała raz w tygodniu) i pozostawały w ścisłym związku z nauką szkolną. Obejmowały zatem ćwiczenia z mechaniki i nauki o cieple i były trojakiemu rodzaju: A.) Jedne stwierdzały prawa poznane w nauce szkolnej np. doświadczenia ze spadkownicą Atwooda i Königa, składanie sił (wagi sprężynowe), wahadło fizyczne i t. p. B) Drugie wyprzedzały naukę szkolną i służyły do wykrycia praw np. wyznaczenie kształtu drogi przy rzucie poziomym, zależność czasu wahnięcia wahadła matematycznego od długości, wykrycie warunków równowagi na machinach, wykrycie prawa Archimedesasa przez pomiar objętości wypartej wody przez obciążoną probówkę i t. d. C) Trzecie były pomiarami np. oznaczanie gęstości, ciepła właściwego i t. p. Aparaty potrzebne brano ze zbiorów gabinetu fizycznego lub sporządzano w osobnych godzinach. Ćwiczeniami kierował prof. Miłuchowicz.

4. Kółko filozoficzne.

Z inicjatywy Dr. Elmera i Prof. Zmarza zawiązało się z początkiem b. r. szk. kółko filozoficzne, do którego należało 16 uczniów przeważnie z kl. VIII. VII. i kilku z klasy VI. Kółko zbierało się w każdą niedzielę o godz. 11. Pod kierownictwem Dr. Elmera i Prof. Zmarza czytano „Hume'a“ „Badania dotyczące rozumu ludzkiego“ w przekładzie Dra Łukasiewicza i Dra Twardowskiego. Starano się głównie o zrozumienie ducha autora, uczniowie przygotowywali analizy pisemnie. — Objasniano terminy filozoficzne i omawiano ważniejsze zagadnienia filozof. Po usunięciu się z powodu egzaminu dojrzałości kl. VIII. kółko przestało odbywać posiedzenia.

IX. POMOC KOLEŻEŃSKA.

W zakładzie istnieje od r. 1900. zbiór książek szkolnych, liczący przeszło 6.000 numerów, nabytych w przeważnej części z darów uczniów, krórczy składają książki im zbędne do księgozbioru a wzamian otrzymują podręczniki potrzebne do wyższej klasy. W roku 1910/11. wypożyczono około 5.000 podręczników, przyczem oprócz 400 uczniów tutejszego zakładu krzystało jeszcze około 20 uczniów innych miejscowych szkół.

Prof. Adolf Gawalewicz
zawiaadowca bibliot. koleż. uczniów.

X. FUNDUSZ NA WSPIERANIE UBOGICH UCZNIÓW. *)

DOCHÓD.

Pozostałość kasowa z r. 1909/10	112 K. 52 h.
Zebrano przy wpisach	94 K. 72 h.
Subweneya Kasy Oszez. m. Tarnopola z zysków za rok 1909	50 K. — h.
Dochód z wieczorku trzech wieszczów	98 K. — h.
Dary dyrektora, prof. Bałuka, abit. Spissa i in.	65 K. 80 h.
Procent od żelaznego kapitału za r. 1910	37 K. 43 h.
Razem	<u>458 K. 37 h.</u>

ROZCHÓD.

Zapłacono wpis za ubożego ucznia	4 K. 20 h.
Wydano na ubranie ubogim uczniom	222 K. — h.
„ „ zapomogi i stancye	118 K. — h.
„ „ lekarstwa	50 K. — h.
„ „ stempel na subweneye K. O.	— K. 26 h.
Dopłacono do zebranych, 135 K. 99 h. na kolo- nie wakacyjne T. N. S. W.**)	64 K. — h.
	<u>458 K. 74 h.</u>

*) Fundusz żelazny w kwocie 1000 K. jest złożony na książeczcze Kasy Oszczędności N. 27593.

***) Wysłano na kolonie wakacyjne T. N. S. W. 2. uczniów.

XI. STATYSTYKA ZAKŁADU.

(Liczby po prawej stronie u góry oznaczają prywatystów).

	I			II			III			IV		V		VI		VII		VIII		Razem
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	a	b	a	b	a	b			
1. Liczba uczniów.																				
Z końcem r. s. 1910 było w zakładzie.	387	46 ⁶	—	52 ⁶	48 ⁶	387	38 ⁶	—	42 ⁵	40 ³	43 ⁴	48 ⁴	33 ²	35 ⁵	24 ¹	30 ¹	28 ¹	—	583 ⁶⁴	
Z początkiem r. s. 1911 przyjęto	50	46	33	47	49	47	36	30	50	—	46	45	40	49	42	29	26	32	697	
W ciągu r. s. 1911 przybyło	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	6	
W ogóle przyjęło do zakładu	50	46	33	49	49	48	36	30	50	—	46	46	41	49	42	30	26	32	703	
1. na podstawie egzam. wstęp.	48	42	28	2	3	—	—	—	—	—	—	4	5	—	1	—	2	—	126	
2. z innych zakładów	—	—	—	44	40	42	33	24	48	—	40	41	36	45	31	28	24	—	27	
3. z promocji do kl. wyższej	—	—	—	3	3	6	3	6	—	—	6	1	—	—	1	—	—	—	506	
4. repetentów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
5. pauzujących	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Zapisałi się, ale nie zgłosili do nauki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
W ciągu roku opuścilo zakład	6	5	1	4	4	1	2	2	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	41	
Liczba uczniów z końcem r. szkol.	473	421	353	51 ⁶	527	514	395	324	614	—	424	493	411	501	382	344	271	31	722 ¹⁰⁰	
a) publicznych	44	41	32	45	45	47	34	28	50	—	38	46	40	49	36	30	26	31	662	
b) prywatnych	3	1	3	6	7	4	5	4	11	—	4	3	1	1	2	4	1	—	60	
2. Opłata szkolna.																				
a) Opłatę szkolną złożyło:																				
w 1. półroczu	15	11	8	9	10	12	8	12	7	—	18	8	3	11	7	2	4	7	152	
w 2. półroczu	7	4	4	13	14	11	7	7	8	—	18	18	14	19	12	3	2	4	165	
b) Od opłaty szk. było uwolnionych:																				
w 1. półroczu	35	35	25	40	39	36	28	18	43	—	28	38	38	38	35	28	22	25	550	
w 2. półroczu	37	37	28	32	31	36	27	21	42	—	20	28	26	30	24	27	24	27	497	
c) Opłata szkolna wynosiła:																				
w 1. półroczu K.	600	440	320	360	400	480	320	480	280	—	720	320	120	440	280	80	160	280	6080	
w 2. półroczu K.	280	160	160	520	560	440	280	280	320	—	720	720	560	760	480	120	80	160	6600	

a) Opłata od pryw. za 2. p. 1909/10 w. K.	1920	1240	82	82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" " " " " " " " 1. p. 1910/11 "	903	520	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taksy za duplikaty świadectw	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taksy wstępne wynosiły	222,00	147	201,60	46,0	42	12,60	29,60	8,40	42	—	21	25,20	25,20	21	33,60	12,60	4,20	8,40	903	—	—	—
Datki na środki naukowe	110	100	74	112	116	108	84	66	124	—	100	100	84	102	92	72	54	64	1562	—	—	—
Datki na fundusz zabawowy	42	40	29	40	38	42	32	26	42	—	37	38	38	39	36	24	19	24	586	—	—	—
3. Miejsce urodzenia.																						
Z Galicji z WKs. Krakowskiem	44	40	32	45	44	47	33	28	49	—	38	46	39	48	36	30	25	31	655	—	—	—
Z Austrii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
Z Rosyi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—
Z Królestwa Polskiego	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
4. Język ojczyzny.																						
Mówiących po polsku było	42	38	27	40	39	41	31	26	45	—	34	43	30	47	31	29	19	27	589	—	—	—
" " " " " " " " ruskim	2	3	5	5	6	6	3	2	5	—	4	3	10	2	5	1	7	4	73	—	—	—
5. Wyznanie religijne.																						
Wyznanie rzymsko-kat.	25	16	7	17	18	21	19	11	22	—	15	22	10	22	9	16	7	17	274	—	—	—
" " " " " " " " grecko-kat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73	—	—	—
" " " " " " " " mołdżozowego	17	22	20	23	21	20	12	15	23	—	19	21	20	25	22	13	10	10	315	—	—	—
6. Wiek uczniów.																						
11 lat miało	26	16	6	14	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48	—	—	—
12 " " " " " " " "	12	10	14	5	10	16	7	10	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	68	—	—	—
13 " " " " " " " "	3	14	5	8	7	11	7	8	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	—	—	—
14 " " " " " " " "	—	1	1	6	8	7	6	8	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	59	—	—	—
15 " " " " " " " "	—	—	—	10	4	12	4	4	16	—	8	12	18	13	6	10	—	—	66	—	—	—
16 " " " " " " " "	—	—	—	3	5	5	4	4	16	—	11	12	5	7	6	—	—	—	84	—	—	—
17 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	14	13	5	16	10	7	5	9	64	—	—	—
18 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	3	11	8	16	8	7	5	9	73	—	—	—
19 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	7	4	11	6	6	6	3	44	—	—	—
20 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	4	2	5	4	3	4	30	—	—	—
21 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	22	—	—	—
22 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—
23 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—
24 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
25 " " " " " " " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—

KLASYFIKACYA ZA II. PÓŁR. 1909/10.

	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII	Razem
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b		
Klasyfikacya za II. półr. 1909/10.																
Uzdolnieni chłubnie	3	5	8	7	2	1	3	3	2	6	5	6	3	6	8	68
Uzdolnieni	30	31	31	22	20	28	27	31	27	36	24	25	21	23	20	396
Uzdolnieni na ogół	2	3	8	11	6	4	6	4	—	—	—	—	—	—	—	44
Do egzaminu poprawcz. przeznaczono	—	5	3	3	—	—	3	—	7	3	3	4	—	1	—	32
Nieuzdolnieni	3	2	2	5	10	5	3	2	7	3	1	—	—	—	—	43
Ostateczny wynik klasyfikacyi za rok 1910.																
Uzdolnieni chłubnie	3	5	8	7	2	1	3	3	2	6	5	6	3	6	8	68
Uzdolnieni	30	36	34	25	20	28	29	31	34	39	27	29	21	24	20	427
Uzdolnieni na ogół	2	3	8	11	6	4	6	4	—	—	—	—	—	—	—	44
Nieuzdolnieni	3	2	2	5	10	5	4	2	7	3	1	—	—	—	—	44

XII. KLASYFIKACYA UCZNIÓW

za rok szkolny 1910/11.

KLASA I. A.

Aptowicz Szymon	Hirschhorn Mojżesz	Pragłowski Adam
Axelrad Leon	Janikiewicz Bronisław	Raczyński Zygmunt
Bart Eliasz	Katz Salomon	Radziszewski Stanisł.
Bessaga Włodzimierz	Kijanowski Wiktor	Rappaport Gustaw
Borecki Tadeusz	Kuzian Kazimierz	Rathaus Rudolf
Brun Norbert	Łukasiewicz Leon	Rokicki Stefan
Ceremuga Maryan	Mannheim Izidor	Steckel Leon
Czyrski Ignacy	Moszezyński Leon	Tichy Tadeusz
Dutkiewicz Ludwik	Obfidowicz Karol	Trembałowicz M'chał
Dziadek Antoni	Ogiński Piotr	Turosz Wawrzyniec
Freudenthal Emil	Oleksy Kazimierz	Wargżak Jan
Gaida Tadeusz	Pariser Józef	Wojtowicz Antoni
Groszek Józef	Piątkiewicz Rościł.	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 2 uczniów, stopień drugi otrzymało 4.

KLASA I. B.

Amarant Adolf	Komarnicki Antoni	Schapira Maurycy
Bator Stanisław	Kucy Franciszek	Schwadron Markus
Biłogan Józef	Kwaśnicki Kazimierz	Setzer Adolf
Blumenfeld Salomon	Lehman Maryan	Świrski Kazimierz
Buskij Stefan	Łuszczyński Franciszek	Terkel Adam
Dubelski Aleksander	Mądrzycki Ludwik	Tokajer Jakób
Flaschner Majer	Modlinger Jerzy	Turski Zbigniew
Gold Hugo	Mucha Mieczysław	Weinlös Herman
Hoch Chaim	Muszasty Nestor	Zilz Zygmunt
Imber Jakób	Ostern Józef	Zioła Stefan
Kalinowski Tadeusz	Paszkowski Franc.	Żak Edward
Klinger Jakób	Reiser Emanuel	
Koerner Stefan	Rosensteck Józef	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 3 uczniów, stopień drugi otrzymał 1 uczeń.

KLASA I. C.

Adler Jozue	Günsberg Maurycey	Perlmutter Aron
Bałicki Mikołaj	Hardy Władysław	Piechurski Leopold
Bazar Benjamin	Horak Wilhelm	Podgórski Stanisław
Bilber Chaim	Kłaponszczak Jan	Schrenzel Fischel
Bleistift Emil	Kunke Edmund	Spiegel Emanuel
Ciszkowicz Władysław	Kurdydyk Teodozy	Sternik Izydor
Czaczkes Chaim	Kusznir Łukasz	Winkler Mojżesz
Erbsen Mojżesz	Liebergall Ozyasz	Zadurowicz Zenon
Feigenbaum Leon	Morgenstern Jakób	Zoller Arnold
Gelbard Jonasz	Nüssbaum Dawid	
Gelbard Natan	Olejnyk Józef	

Jako nieuzdolnionego uznano 1 ucznia.

KLASA II. A.

Dawidsohn Adolf	Kirył Michał	Schönberg Lazar
Cybyk Miron	Klang Klemens	Schüssel Józef
Einleger Meschulem	Kurdydyk Jarosław	Schwarz Schmul
Feldman Józef	Lewandowski Jan	Schwadron Jakób
Friemann Leon	Margulies Józef	Siekanowicz Józef
Gajewski Wiktor	Olinkiewicz Piotr	Szilagyi Mieczysław
Gärber Bernard	Ostrożyński Rudolf	Szlagor Maryan
Günsberg Bertold	Perekładowski Wiktor	Szul Izydor
Herman Mirosław	Piotrowski Jakób	Ungar Salomon
Hilfer Ozyasz	Rosenmann Wolf	Wojewoda Jan
Hornstein Berl	Różowski Władysław	
Józienko Michał	Rudich Markus	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 4 uczniów, stopień drugi otrzymało 7.

KLASA II. B.

Adlersberg Maurycey	Grün Leon	Mazurkiewicz Wład.
Aptowicz Nuchim	Günsberg Hire	Müller Mieczysław
Belemer Filip	Gutowski Leonard	Nawarecki Filip
Dorożyński Piotr	Hefter Maurycey	Nusbaum Filip
Dziadykiewicz Mirosł.	Jastrzębski Alojzy	Paulo Aleksander
Gawalewicz Adam	Katz Adolf	Pächter Maurycey
Gelles Mojżesz	Konarski Bolesław	Pineles Herman
Grosskopf Natan	Kołodkiewicz Piotr	Rudnicki Stefan

Samardak Józef	Waldmann Herman	Zajac Józef
Schmetterling Wolf	Wasilkowski Zygmunt	Zajac Stanisław
Stark Herman	Wessely Władysław	
Sternschuss Zygmunt	Zaborniak Antoni	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 9 uczniów, stopień drugi otrzymało 2.

KLASA III. A.

Aszkenaze Izak	Górnicki Jan	Kueharuk Włodzim.
Bessaga Mieczysław	Grün Schulem	Kullanda Mieczysław
Borodajkiewicz Leon	Grychowski Stanisł.	Lehman Zygmunt
Brenner Alfred	Hindes Majer	Łuszipiński Kazimierz
Bundyk Władysław	Juzwa Stanisław	Makar Stanisław
Burstin Artur	Kamiński Władysław	Oleksy Stanisław
Chwastyn Michał	Kanner Juliusz	Piket Mojżesz
Czubaty Dymitr	Katz Leon	Piwocki Jan
Dżendżera Józef	Kesten Leon	Speiser Izrael
Emroch Hirsch	Kłębek Jan	Szozda Bronisław
Federbusch Izak	Kowenicki Tadeusz	Szwajkowski Witold
Freudenthal Otto	Krajewski Maryan	Taffet Karol
Gałecki Roman	Krupa Emil	Winter Wolf
Gelbard Henoch	Kucy Jan	Wowk Mikołaj

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 2 uczniów, stopień drugi otrzymało 3 uczniów.

KLASA III. B.

Bochenek Leon	Gehler Izak	Landau Herman
Bojkiewicz Roman	Graban Stanisław	Marmor Mojżesz
Buczowski Mieczysł.	Góral Jan	Monath Leon
Ceglecki Stanisław	Halpern Samuel	Rosner Mieczysław
Chruszcz Szymon	Horak Maryan	Saturski Adolf
Chudykowski Władysł.	Hornik Adolf	Skowronek Antoni
Dankiewicz Jan	Jach Kazimierz	Sternik Chaim
Dobrzaniecki Władysł.	Janiszewski Roman	Unolt Konrad
Feiner Franciszek	Jastrzębski Kazim.	Weinsaft Lazar
Feldmann Herman	Kannfer Samuel	Wyspiański Tadeusz
Fiałkowski Jan	Koss Alfred	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 1 ucznia, stopień drugi otrzymał 1 uczeń.

KLASA III. C.

Badner Kazimierz	Kramarczuk Stefan	Sokołowski Rudolf
Banach Michał	Kwarta Ignacy	Stypka Andrzej
Baworowski Francisz.	Mantel Edward	Sygall Rudolf
Bergner Rudolf	Mosberg Izak	Świszcz Samuel
Goliger Mojżesz	Moser Rubin	Teich Józef
Gorczyński Emil	Nawarecki Jan	Tworeszczuk Józef
Grosskopf Ozyasz	Rothstein Salomon	Tworeszczuk Kazim.
Hammer Munio	Szmierær Mojżesz	
Jakubiec Bronisław	Skwirczyński Stanisł.	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 3 uczniów.

KLASA IV.

Beigel Ernest	Lipczyński Józef	Schmetterling Wolf
Beigel Ignacy	Markheim Aleksander	Sereth Izak
Beigel Jakób	Marschmetz Antoni	Skrypczuk Sofron
Berger Ludwik	Murmyło Michał	Spiegelglas Majer
Bilous Kazimierz	Müller Bolesław	Sternberg Jakób
Borzemski Roman	Neumann Dawid	Szałagan Jan
Dawidowicz Jarosław	Nowicki Stanisław	Szapu Samson
Dąbrowski Józef	Ostern Lazar	Szmigielski Stanisław
Eckhardt Józef	Piątkiewicz Stanisław	Terkel Juliusz
Halpern Leopold	Pichurski Antoni	Turski Antoni
Herman Eugeniusz	Pilipowski Samuel	Vogel Joachim
Ingwer Mechel	Rathaus Gustaw	Wierzbicki Tadeusz
Janasiński Adam	Reiss Bynem	Więcek Kazimierz
Kahl Antoni	Rubaszewski Kazim.	Wołowczuk Piotr
Krell Wolf	Sass Adolf	Zubrzycki Sebastyan

Stopień drugi otrzymało 5 uczniów.

KLASA V. A.

Berger Czesław	Hołowaty Karol	Offenberger Dawid
Berger Józef	Horeczy Bogusław	Olejnik Albin
Ćwiąkalski Franciszek	Katz Schmaje	Olejnik Stanisław
Czechowicz Józef	Klimów Romuald	Pietrasz Mikołaj
Eisenberg Józef	Kohlenberg Józef	Stern Izrael
Gajewski Józef	Lorber Leon	Wiesel Karol
Goldenstein Joachim	Menderer Ferdynand	Żerebecki Żdzisław
Heller Mojżesz	Michalik Tadeusz	

Do egzaminu pograwczego przeznaczono 12 uczniów, stopień drugi otrzymało 3 uczniów.

KLASA V. B.

Balik Leon

Brudziński Ludwik
 Brummer Mojżesz
 Chromy Leopold
 Domaradzki Stanisław
Dyrkacz Jan
 Friemann Jakób
 Fudali Łukasz
 Gelbard Jakób
 Gottfried Rudolf

Groszek Zygmunt
 Heller Jakób
 Iwaszkiewicz Adam
 Jaworski Kornel
 Kellhoffer Stanisław
 Kociuba Jan
 Kozdrun Ignacy
 Kowenicki Jan
 Krzyśków Michał
 Mantel Hirsch

Mazurkiewicz Franc.
 Moszczyński Aleks.
 Pszeniczny Wład.
 Podhajny Włodz.
 Sass Jakób
 Stolzenberg Leon
 Strzałkowski Francis.
Świrski Władysław
 Wierzbicki Stanisław

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 12 uczniów, stopień drugi otrzymało 5 uczniów.

KLASA VI. A.

Bandler Nuchim
 Büschel Dawid
 Czaczkes Abraham
 Czaczkes Izrael
 Czaczkes Mojżesz
 Dilny Bazyli
 Dyk Mojżesz
 Dynes Izak
 Freudmann Karol
 Frisch Wilhelm
 Gajewski Władysław

Geremiej Bazyli
 Glasgall Salomon
 Gold Alfred
 Hornstein Elo
 Kinasiewicz Teodor
 Klahr Aleksander
 Kozakiewicz Justyn
 Krupa Julian
 Kurdydyk Jan
 Kusznir Michał
 Makar Włodzimierz

Nykiel Józef
Olchawa Tadeusz
 Orzechowski Franc.
 Popiel Stanisław
 Pudles Eisig
 Raszowski Stanisław
 Rathaus Karol
 Rothfeld Józef
Schächter Izak
 Tkacz Franciszek

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 7 uczniów, stopień drugi otrzymał 1 uczeń.

KLASA VI. B.

Andermann Leon
 Andermann Salomon
 Auerbach Ignacy
 Augustyniak Stanisław
Bandler Nuchem
 Baras Efraim
 Bardach Wojciech
 Bielecki Eugeniusz
 Czaczkes Hersch

Fedorowicz Ignacy
 Feldmann Mojżesz
 Finkel Salomon
Flisak Szczepan
 Gruber Dawid
 Heilman Józef
 Heller Simeche
 Kempowicz Franc.
 Kiwetz Jakób

Kołodkiewicz Jerzy
Kossonoga Jan
 Krzyśków Stefan
 Lelo Henryk
 Mannheim Salo
 Mannheim Schmiel
 Mroczkowski Tadeusz
 Nussbaum Dawid
 Parnass Aleksander

Piechota Stanisław	Schmutz Majer	Szczęsny Kazimierz
Prawur Bazyl	Skowroński Hipolit	Szymański Józef
Raba Waleryan	Skowroński Marcin	Tichy Stanisław
Reichmann Markus	Sochacki Zbigniew	Tomaszewski Józef
Rosenberg Todres	Srokowski Kazimierz	Wojnarski Mikołaj
Rubinstein Juda	Steuermann Majer	Zieliński Michał
Sass Izrael	Strzembosz Stefan	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 2 uczniów.

KLASA VII. A.

Berlas Sindel	Katz Mendel	Peczenik Hirsch
Binder Salomon	Kiweluk Jan	Rauch Nachman
Buge Majer	Kleiner Samuel	Rosenblum Aron
Friedmann Dawid	Kondrowski Rudolf	Sakaluk Paweł
Gajer Edward	Kotowicz Modest	Schapira Józef
Grosskopf Ire	Labiner Jakób	Schmetterling Dawid
Gutmann Benzion	Meller Józef	Śliwiński Jan
Holzhausen Józef	Moszczyński August	Sperling Ernest

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 7 uczniów, stopień drugi otrzymało 5 uczniów.

KLASA VII. B.

Benzion Hersch	Kasperski Bronisław	Oczeret Emil
Bessaga Tadeusz	Korezowski Franc.	Raczyński Feliks
Bojczuk Jan	Kuczowski Tadeusz	Schapira Abraham
Blumenfeld Majer	Leśniowski Marcin	Schmetterling Szymon
Byczek Paweł	Lippe Leib	Schwalb Oskar
Chabło Stefan	Maimann Leon	Świstun Aleksander
Dziubaty Piotr	Meller Szymon	Wierzbicki Jan
Gertler Chune	Misiewicz Jan	Wiesenthal Dawid
Jaskólski Maryan	Nussbaum Leon	

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 4 uczniów.

KLASA VIII. A.

Bachtałowski Korneli	Gehler Nutte	Jezierski Zygmunt
Bargiel Władysław	Günsberg Izak	Juzwa Franciszek
Basarabowicz Stefan	Günsberg Jakób	Komarnicki Franc.
Dmytrów Jerzy	Hammer Kalmen	Kornweitz Ozer

Nussbaum Pinkas
Nyczka Grzegorz
Ochs Samuel
Ornatowski Leon
Parille Meilech

Pytel Marcin
Razenstein Lazar
Schnützer Herman
Siłka Bolesław

Śluzar Jan
Spiss Jakób
Wolaniuk Jan
Żukowski Andrzej

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 1 ucznia.

KLASA VIII. B.

Bardach Franciszek
Berlas Herman
Borzemski Franciszek
Chomiak Piotr
Długolaty Michał
Ehrenfeld Adolf
Katz Jakób
Kiwetz Schije
Konarski Mieczysław
Krajewski Jan

Krell Wilhelm
Krzyśków Stanisław
Kurdydyk Mikołaj
Michalik Kazimierz
Muzyka Jacek
Nawrocki Maryan
Padlewski Sylwester
Rogalski Karol
Rogalski Michał
Rosenfeld Edward

Rosenkranz Izak
Sapieha Onufry
Schleicher Salomon
Spindel Chaim
Stępień Tadeusz
Toporowski Michał
Wotke Alfred
Zawadzki Władysław
Zubek Oktawian

Do egzaminu uzupełniającego przeznaczono 2 uczniów.

WYNIK EGZAMINU DOJRZAŁOŚCI.

ODDZIAŁ I.

Bachtałowski Korneli
Bargiel Władysław
Basarabowicz Stefan
Dmytrów Jerzy
Gehler Nutte
Günsberg Izak
Günsberg Jakób
Hammer Kalmen

Jezierski Zygmunt
Juzwa Franciszek
Kornweitz Oser
Nussbaum Pinkas
Nyczka Grzegorz
Ochs Samuel
Ornatowski Leon
Parille Meilech

Pytel Marcin
Razenstein Lazar
Schnützer Hermann
Siłka Bolesław
Śluzar Jan
Spiss Jakób
Wolaniuk Jan
Żukowski Andrzej

Jako niedojrzarego uznano 1 ucznia.

ODDZIAŁ II.

Bardach Franciszek
Berlas Herman
Borzemski Franciszek
Chomiak Piotr
Długolaty Michał
Ehrenfeld Adolf
Katz Jakób
Kiwetz Schije
Konarski Mieczysław
Krajewski Jan

Krell Wilhelm
Krzyśków Stanisław
Kurdydyk Mikołaj
Michalik Kazimierz
Muzyka Jacek
Nawrocki Maryan
Padlewski Sylwester
Rogalski Karol
Rogalski Michał
Rosenfeld Edward

Sapieha Onufry
Schleicher Salomon
Spindel Chaim
Stępień Tadeusz
Toporowski Michał
Wotke Alfred
Zawadzki Władysław
Zubek Oktawian

1 uczeń odstąpił od egzaminu.

ERRATA.

- str. 77 w. 19 z dołu opuszczono j. łaćński w Vlb.
- str. 78 w. 18 z dołu opuszczono geografii w Ib₂, fizyki w IV₃.
- str. 79 w. 1 opuszczono Sabiński Artur, zast. naucz., gosp. kl. VIIIb, uczył j. łaćńskiego w Vb, VIIIb, j. greckiego w Vb, VIIIb razem 20 godz.
- str. 80 w. 5 z góry zamiast rozp. z 31. sierpnia 1910 L. 41966 ma być rozp. z 6. lutego 1911 L. 1351/IV.
- str. 94 w. 7 z góry zamiast Fedorowicza czyt. Teodorowicza.
- str. 101 w. 19 z góry zamiast 458 K. 37 h. czyt. 458 K. 47 h.
- „ „ w. 24 z góry „ 50 K. — czyt. 50 K. 01 h.
- „ „ w. 28 z góry „ 458 K. 74 h. czyt. 458 K. 47 h.
-



